

N Á R O D N Í P A M Á T K O V Ý Ú S T A V

edice odborné a metodické publikace, svazek 105

# METODIKA HODNOCENÍ

a ochrany staveb 2: poloviny 20. století  
(se zaměřením na architektonické dědictví 60. a 70. let)  
vzhledem k jejich (možné) památkové ochraně



NÁRODNÍ  
PAMÁTKOVÝ  
ÚSTAV



NÁRODNÍ  
PAMÁTKOVÝ  
ÚSTAV



FAKULTA  
STAVEBNÍ  
ČVUT V PRAZE



VYSOKÉ UČENÍ FAKULTA  
TECHNICKÉ STAVEBNÍ  
V BRNĚ



Projekt „Analýza a prezentace hodnot moderní architektury 60. a 70. let 20. století jako součásti národní a kulturní identity ČR“, DG16P02R007, je financován Ministerstvem kultury v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje.



# **Metodika hodnocení**

**a ochrany staveb 2. poloviny 20. století**  
**(se zaměřením na architektonické dědictví 60. a 70. let)**  
**vzhledem k jejich (možné) památkové ochraně**

**Renata Vrabelová**  
**Nada Goryczková**  
**Lenka Popelová**  
**Radomíra Sedláková**  
**Tomáš Šenberger**  
**Pavel Škranc**  
**Petr Urlich**

Metodika NmetS  
Osvědčení číslo 199 projekt NAKI II, DG16P02R007, MKČR Odboru výzkumu a vývoje

**Texty:** © Renata Vrabelová, Naďa Goryczková, Petr Urlich, Lenka Popelová, Radomíra Sedláková, Tomáš Šenberger,  
Pavel Škranc 2019

**Odborní recenzenti:** doc. Ing. Jaroslav Solař, Ph.D., Fakulta stavební VŠB-TU v Ostravě  
Mgr. Blanka Kynčlová, Fakulta architektury ČVUT v Praze

**Slovník pojmů:** Martin Šolc, Pavlína Petrová, Renata Vrabelová, Pavla Rovnaníková

**Fotografie a obrazové přílohy:** © Roman Polášek, pokud není u fotografie uvedeno jiné autorství.  
Fotografie poskytnuty z archivu NPÚ, archivu autorů textů.

**Foto na obálce:** Evangelický kostel, Kolín nad Rýnem, Sülz, Německo, Heinz Buchmann se sochařem Josefem Rikusem, 1964–1969,  
© Naďa Goryczková

**Foto na str. 2:** Evangelický kostel míru, Monheim am Rhein, Baumberg, Německo, Walter Maria Fördere, 1968–1974,  
© Naďa Goryczková

## Obsah

<b>1. ZÁKLADNÍ/VSTUPNÍ ÚDAJE .....</b>	<b>6</b>
1.1 Program aplikovaného výzkumu .....	6
1.2 Cíl metodiky .....	6
1.3 Uplatnění metodiky .....	6
1.4 Srovnání novosti postupu .....	7
<b>2. ÚVOD DO ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY .....</b>	<b>8</b>
2.1 Smysl poznávání a dokumentace staveb z historicky nedávného období .....	8
2.2 Společenské souvislosti a základní charakteristika architektury sledovaného období .....	8
2.3 Jiné existující projekty a metodiky zabývající se hodnocením moderní architektury .....	11
<b>3. CÍLE METODIKY, ZÁKLADNÍ POJMY A DEFINICE .....</b>	<b>13</b>
3.1 Podrobný popis cílů a uplatnění metodiky, komu je metodika určena .....	13
3.2 Jak pracovat s předkládanou metodikou .....	13
3.3 Užívané pojmy k tématu architektury 60. a 70. let 20. století .....	14
<b>4. ZÁKLADNÍ KRITÉRIA HODNOCENÍ STAVEB 2. POLOVINY 20. STOLETÍ .....</b>	<b>15</b>
4.1 Hodnoty společensko-historické .....	16
4.2 Hodnoty formální a materiální .....	26
4.3 Technologie a základní materiály interiérových konstrukcí .....	68
<b>5. EVIDENCE A DOKUMENTACE .....</b>	<b>75</b>
5.1 Metody průzkumu .....	75
5.2 Systémová evidence – zanesení do IISPP (Integrovaný informační systém památkové péče) .....	76
<b>6. ZÁVĚR – SHRNUTÍ Z POHLEDU PAMÁTKOVÉ OCHRANY .....</b>	<b>89</b>
<b>7. Slovníček základních pojmů architektury 20. století .....</b>	<b>90</b>
<b>8. Literatura a prameny .....</b>	<b>114</b>

## 1. Základní/vstupní údaje

### 1.1 Program aplikovaného výzkumu

Projekt *Analýza a prezentace hodnot moderní architektury 60. a 70. let 20. století jako součásti národní a kulturní identity ČR*, evidovaný pod kódem DG16P02R007, je financován z programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity NAKI II Ministerstva kultury České republiky. Projekt svým tématem naplňuje specifické cíle 2.1. (Výzkum a jeho uplatnění – kulturní dědictví a území s historickými hodnotami), 2.2. (Technologie a postupy pro ochranu kulturního dědictví) a 2.3. (Kulturní dědictví, vzdělávání a média), v rámci globálního cíle 2. Kulturní dědictví, a to zejména v oblasti nejhroženější skupiny hmotného kulturního dědictví – moderní architektury 2. poloviny 20. století.

### 1.2 Cíl metodiky

Cílem publikace s názvem Metodika hodnocení a ochrany staveb 2. poloviny 20. století (se zaměřením na architektonické dědictví 60. a 70. let) vzhledem k jejich (možné) památkové ochraně je vytvoření metodického postupu, na základě kterého lze postupovat při výzkumu, identifikaci, dokumentaci, evidenci a hodnocení architektury budov a stavebních celků, projektovaných a realizovaných v druhé polovině 20. století s akcentem na období šedesátých a sedmdesátých let v českých zemích tehdejší Československé socialistické republiky, s cílem reprezentativního výběru zástupců do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky na základě hodnotových kritérií. Metodika patří k hlavním odborným výstupům projektu.

### 1.3 Uplatnění metodiky

Metodika je určena zejména pracovníkům odborné i výkonné složky státní památkové péče, tzn. odborným pracovníkům Národního památkového ústavu zřízeného Ministerstvem kultury a úředníkům výkonné složky státní památkové péče na krajských úřadech a pověřených obcí s přenesenou působností státní správy v oblasti památkové péče, tedy těch, kteří podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, vykonávají péči o památkový fond na území České republiky. Publikace poslouží zejména k odbornému posouzení a formulování hodnot moderní architektury sledovaného období. Hodnocení staveb provedené podle postupu, který nabízí tato metodika, je prvním krokem k formulování charakteristických znaků a citlivé obnově hodnotných staveb, konstrukcí či uměleckořemeslných prvků i jejich případné ochraně podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (dále „památkový zákon“).

Nad rámec památkového zákona lze pak uplatňovat ochranu urbanistických hodnot rovněž podle zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (dále „stavební zákon“) prostřednictvím základních nástrojů, kterými jsou územní plán, regulační plán a územní studie. Všechny tyto dokumenty vznikají na základě územně analytických podkladů, k jejichž aktualizaci mohou podávat podněty orgány památkové péče i veřejnost. Sledované jevy se zpracovávají dle Metodického návodu k příloze č. 1, část A, vyhlášky č. 500/2006 Sb.<sup>1</sup>

Stavební zákon implementuje mezinárodní smlouvy, k nimž Česká republika přistoupila. Z pohledu péče o památky poválečné architektury jsou významné zejména Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy<sup>2</sup> a Evropská

úmluva o krajině,<sup>3</sup> jež do definice krajiny přirozeně začleňuje také městské prostředí. Pracovníkům rozhodovacích složek – stavebních úřadů a dotčených orgánů státní správy metodika nabízí možnost srovnání a posouzení při rozhodovacích a povolovacích procesech ve stavebním řízení.

Významnou cílovou skupinou jsou také projektanti a architekti, kteří se podílejí na modernizaci a obnově budov z období druhé poloviny 20. století a vlastníci nebo správci těchto budov v pozici investorů a v neposlední řadě akademičtí pracovníci v oblasti historie architektury a umění a učitelé a studenti odborných škol všech stupňů se zaměřením na stavebnictví a historii architektury.

Všem v investičním a stavebním procesu má být metodika návodnou pomůckou v každodenní praxi posuzování stavebních záměrů – rekonstrukcí, oprav a úprav stávajícího stavebního fondu z období zejména druhé poloviny 20. století. Na akademické úrovni by mohla být studijní pomůckou k analytickému zpracování a dalšímu průzkumu. Na úrovních nižšího vzdělávání a praxe by pak měla napomoci k uvědomění a pochopení kvalit dosud existujících, do nedávna téměř intaktně dochovaných, nedávné stavební kultury. Informace mohou sloužit také vlastníkům budov ze zkoumaného období uvědomit si a pochopit kvality a hodnotu jimi vlastněných nemovitostí.

### 1.4 Srovnání novosti postupu

Vzhledem ke sledovanému časovému období a formálním, technologickým i materiálovým specifikům zkoumané architektury metodika bezprostředně nenavazuje na žádný dříve vydaný certifikovaný metodický materiál. Je však možné považovat ji za doplnění principů, použitých v *Metodice klasifikace staveb podle památkové hodnoty*<sup>4</sup> vydané Národním památkovým ústavem v roce 2015, která se zabývá hodnocením staveb v rámci širšího prostředí konkrétních urbanistických celků, bez detailního hodnocení samotných budov.

Předkládaná metodika na tyto zásady klasifikace kontextu navazuje a rozvíjí je pro modelové hodnocení jednotlivých staveb sledovaného období na základě jejich podrobné analýzy. Pro tento účel byl vytvořen přehled a specifikovány dobově typické formy související s nejčastěji používanými materiály a stavebně technologickými postupy, jejichž znalost je nutným předpokladem pro odborné posouzení hodnoty stavby nebo stavebního celku. Získané informace se vkládají do existující evidenční databáze v rámci Integrovaného informačního systému památkové péče Národního památkového ústavu, tzv. Památkového katalogu. Představují analytické podklady, které tvoří obsah záznamů o jednotlivých budovách nebo stavebních celcích, **včetně stupně jejich případné památkové ochrany**. Díky propojení s metadatovým úložištěm a geografickým informačním systémem jsou k dispozici také obrazové a polohopisné informace. Záznamy mohou být s prohlubujícím poznáním aktualizovány a doplňovány a jsou plně k využití pro každodenní praxi památkové péče i veřejnosti.

Metodika pojmenovává a popisuje kvality, nadčasová řešení, technologie a způsob použití materiálů konstrukcí i povrchů, včetně výtvarně pojednaných funkčních prvků staveb a uměleckých děl, která byla u socialistických státních investic samozřejmou, povinnou součástí budov i urbanistických celků.

Zvýšená pozornost je věnována železobetonu, jako jednomu ze základních materiálů používaných při výstavbě, a hledání vhodného způsobu památkové obnovy železobetonových částí staveb. Proto metodiku doplňují samostatně publikované památkové postupy obnovy železobetonových konstrukcí.

jejichž vlastní význam by nebyl dostatečným důvodem k ochraně podle článku 3 odstavce 1 této úmluvy (pozn. památky), ale které jsou zajímavé z hlediska svého umístění v městském nebo venkovském prostředí a z hlediska kvality života.“ In: Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy. Granada: Rada Evropy, 1985. Dostupné online: [https://www.mkcr.cz > doc > cms\\_library > evropska-umluva-o-ochrane-architektonickeho-dedictvi-evropy](https://www.mkcr.cz > doc > cms_library > evropska-umluva-o-ochrane-architektonickeho-dedictvi-evropy)

<sup>3</sup> Evropská úmluva o krajině. Florencie: Rada Evropy, 2000. Dostupné online: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska\\_umluva\\_o\\_krajine\\_smlouva/\\$FILE/OZV\\_cesky\\_text\\_EoUK\\_20170220.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20170220.pdf)

<sup>4</sup> KUČA, Karel, KUČOVÁ, Věra. *Metodika klasifikace staveb podle památkové hodnoty*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav).

<sup>1</sup> Pro potřeby této metodiky jsou nejdůležitější jevy č. 14, který představuje architektonicky cennou stavbu nebo soubor, jev 15 pak označuje významnou stavební dominantu. Méně užívaným jevem je č. 11, což představuje urbanistickou hodnotu.

<sup>2</sup> „[Každá smluvní strana,] kdykoliv je to možné, podpoří v rámci procesu územního plánování měst a venkova konzervaci a užívání určitých budov,

## 2. ÚVOD DO ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

### 2.1 Smysl poznávání a dokumentace staveb z historicky nedávného období

Stavby a soubory vzniklé v 60. a 70. letech 20. století představují významnou etapu v dějinách české architektury, kdy po období poválečné stabilizace a přejímání sovětských vzorů v podobě historizujícího socialistického realismu padesátých let dochází k dočasnému politickému uvolnění a významnému rozmachu architektonické tvorby, která hledá svou novou podobu a reflektuje mezinárodní trendy. Architektura a stavitelství se stávají výkladní skříní socialistické společnosti směrem na západ a představují výdobytky moderní doby v materiálové, konstrukční i tvarové pestrosti. Právě proto je třeba stavební produkci tohoto období sledovat, dokumentovat, vyhodnocovat a vybrané reprezentanty chránit podle památkového zákona tak, aby zůstaly zachovány příštím generacím jako neotřelý architektonický, stavební, konstrukční a technický počin a v neposlední řadě i hmotné svědectví doby svého vzniku.

### 2.2 Společenské souvislosti a základní charakteristika architektury sledovaného období

Formální proměny architektury poválečného období celosvětově souvisejí s hledáním stylu a konstrukcemi. V zemích východního bloku pak tyto formální proměny přímo souvisejí s proměnami politické scény. V období po válce bylo hlavním úkolem stavebnictví řešení bytové otázky a architekti ve své tvorbě v podstatě navazovali na pokrokové – levicové směry meziválečné architektury. Po únorovém převratu v roce 1948 nastupuje období socialistického realismu, kdy se architekti podle stalinského programu snažili najít národní podobu tohoto směru. Koncem padesátých let dochází ve státech východního bloku k celkovému společensko-politickému uvolnění, které se následně projevuje také v umění a architektuře.

Snahy zachovat a případně obnovit paměť této doby nemají dlouhou tradici, a to ani v širším evropském kontextu. Rada Evropy v roce 1991, jako výsledek konference na téma strategie a obnovy měst, vydala doporučení Výboru ministrů Rady Evropy<sup>5</sup> jednotlivých členských zemí. V něm s důrazem na potřebu adekvátního řízení v oblasti památkové péče nabádá k systematické inventarizaci, vytvoření kritérií i metod zákonné ochrany současné architektury. Příkladem mohou být sousední Německo s ochranou především církevní architektury realizované v 60. a 70. letech 20. století a Rakousko, kde ve Vídni byly za památky prohlášeny např. obchod se svíčkami Retti, Kohlmarkt 8–10 od Hanse Holleina z roku 1965 (prohlášeno 1986) nebo Zentralsparkasse ve Favoritenstraße 118 z let 1975–1979 od Günthera Domeniga (prohlášeno 2005).<sup>6</sup>

Také na našem území se v novém tisíciletí zájem o architekturu a urbanismus šedesátých a sedmdesátých let stává předmětem širšího odborného diskursu. Ovšem šance na ocenění a zachování tohoto segmentu kulturního dědictví se mnohdy dostávají do rozporu s tepelně technickými standardy současné legislativy a proto mnoho dokladů kvalitní architektury z období socialistické éry bylo přestavěno nebo zbouráno. Renovace doprovází náhrada dobových, zpravidla přírodních povrchů současnými, založenými převážně na umělé bázi. Postupně tak mizí kulturní, paměťová stopa jednoho historického období, mizí informace schopné identifikovat a časově zařadit vznik velmi často i v mezinárodním kontextu srovnatelné, kvalitní a nadčasové architektury.



Kostel So. Ducha v Emmerichu, Německo (Dieter G. Baumewerd, 1972–1973), foto Naďa Goryczková

<sup>5</sup> COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES. The Protection of the Twentieth-Century Architectural Heritage: Recommendation No.R. Committee of Ministers to Member States, Council of Europe, 1991.

<sup>6</sup> Brno - Wien: vypracování hodnotící metodiky architektury období 1945 až 1979 = Entwicklung einer Bewertungsmethodik der Architektur von 1945 bis 1979. Brno: Magistrát města Brna, Odbor památkové péče, 2012. 135 stran.



Poutní kostel v Neufiges, Německo (Gottfried Böhm),  
foto Naďa Goryczková



Betonová kostka s QR kódem označuje kulturní dědictví sledovaného období, foto Naďa Goryczková



Kostel sv. Mauritia, Wiesbaden, Německo (Jürgen Juchser, Peter Russel a Otto Herbert Hajek,  
1967–1968), foto Naďa Goryczková

## 2.3 Jiné existující projekty a metodiky zabývající se hodnocením moderní architektury

Komplexní analýza stavební produkce 60. a 70. let 20. století, která by zmapovala a vyhodnotila jejich kulturně-historický, architektonický, typologický, konstrukční a materiálový potenciál pro možnou památkovou ochranu a přispěla k jejich odborné péči, v České republice chyběla. Existují pouze dílčí výstupy zaměřené na základní průzkum architektury 20. století a problematiky výstavby 60. a 70. let. Nejblíže danému tématu je výzkumný projekt Umělecko-průmyslového muzea v Praze nazvaný Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu,<sup>7</sup> který však řešil pouze dílčí segment stavební produkce sledovaného období – sídlištní panelovou výstavbu, bez památkářsky zaměřeného metodického výstupu. Uměním ve veřejném prostoru s vazbou na architekturu a urbanistické celky se zabývá právě probíhající projekt České umění 50.–80. let 20. století ve veřejném prostoru: evidence, průzkumy a restaurování.<sup>8</sup> Výzkumem architektury 2. poloviny 20. století se zabývají také odborníci Fakulty architektury a Fakulty stavební ČVUT v Praze a Ústavu dějin umění AV ČR.

Národní památkový ústav se věnuje dokumentaci moderní architektury od druhé poloviny 90. let 20. století, kdy byl zahájen základní průzkum na Severní Moravě a ve Slezsku, zaměřený především na architektonická díla 1. poloviny 20. století. Na tento výzkum navázal v letech 2005–2011 výzkumný úkol 402 – Odborné poznávání, průzkum, vědecké hodnocení, soupis a dokumentace architektonického kulturního dědictví 20. století,<sup>9</sup> zahrnující území celé České republiky s akcentem opět na 1. polovinu 20. století. Architektura 2. poloviny 20. století zůstávala stranou a byla do těchto průzkumů zařazována pouze nahodile. Teprve v druhém desetiletí současného století byl v některých regionech s odborným personálním potenciálem zahájen v rámci výzkumu financovaného z Podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (DKRVO) základní plošný průzkum architektury sledovaného období 60. a 70. let, ale bez hlubší typologické, konstrukční a materiálové analýzy a bez metodického výstupu.

První ucelenější studii o české architektuře 60. let 20. století přináší kniha *Architektura 60. let – „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století* autorů Oldřicha Ševčíka a Ondřeje Beneše<sup>10</sup> (FA ČVUT, identifikační kód RIV/68407700:21450/09:00167488) z roku 2008, která však nezachycuje všechny důležité stavby a projekty tohoto období na území ČR a rovněž se nezabývá metodikou hodnocení. Zaměřuje se hlavně na kulturní centra Čech a Moravy, přičemž Severní Moravu a Slezsko zcela opomíjí.

V roce 2015 byla pracovníky NPÚ vypracována již výše zmíněná certifikovaná metodika v rámci výzkumného projektu Kulturně historicky cenná území jako součást národní a kulturní identity České republiky pod názvem *Metodika klasifikace staveb podle památkové hodnoty*,<sup>11</sup> ve které se autoři na základě dlouhodobých zkušeností z praxe

<sup>7</sup> Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu (identifikační kód projektu DF13P010VV018). Hlavní příjemce: Umělecko-průmyslové museum v Praze, Řešitel: PhDr. Lucie Skřivánková, Ph.D., Období řešení projektu: 2013–2017. Dostupné online: <https://www.rvvi.cz/cep?s=jednoduche-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=DF13P010VV018>

<sup>8</sup> České umění 50.–80. let 20. století ve veřejném prostoru: evidence, průzkumy a restaurování (identifikační kód projektu DG16P02B030). Hlavní příjemce: Univerzita Pardubice / Fakulta restaurování, Řešitel: doc. ak. mal. Tomáš Lahoda, Období řešení projektu: 2016–2019. Dostupné online: <https://www.rvvi.cz/cep?s=jednoduche-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=DG16P02B030>

<sup>9</sup> Odborné poznávání, průzkum, vědecké hodnocení, soupis a dokumentace architektonického kulturního dědictví 20. století (součást výzkumného záměru MK07503233304). Poskytovatel: MK0 – Ministerstvo kultury, Hlavní příjemce: Národní památkový ústav, Řešitel: Doc. Ing. arch. Miloš Matěj, Ph.D., Období řešení záměru: 2005–2011. Dostupné online: <https://www.rvvi.cz/cep?s=jednoduche-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=MK07503233304>

<sup>10</sup> ŠEVČÍK, Oldřich a Ondřej BENEŠ. *Architektura 60. let: „zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*. Praha: Grada, 2009.

<sup>11</sup> KUČA, Karel, KUČOVÁ, Věra. *Metodika klasifikace staveb podle památkové hodnoty*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav).

při výkonu památkové péče zabývají klasifikací staveb nejen z hlediska typologické nebo slohové kvality, ale zejména se zohledněním kontextu širšího prostředí. Tato práce navázala v systému klasifikace nemovitostí na posuzování podle optimálních hodnotových kategorií, formulovaných v publikaci *Principy památkového urbanismu*,<sup>12</sup> která se zaměřila na problematiku historických sídel.

Snahy vzbudit zájem a přitáhnout pozornost k tématu architektonického dědictví socialismu je možné vysledovat i v okolních postkomunistických zemích. K zajímavým publikacím, systematicky, katalogovým způsobem mapujícím architekturu 60. let v obou poválečných německých republikách je v roce 2003 vydaná kniha Ralfa Langeho *Architektura a urbanismus šedesátých let*,<sup>13</sup> která je chronologickým pokračováním řady publikací, postupně mapujících vývoj architektury a urbanismu 20. století v Německu.

K projektům s velmi podobným cílem patří *Metodika hodnocení architektury období 1945–1979*,<sup>14</sup> výsledek společného přeshraničního projektu magistrátů měst Vídně a Brna, iniciovaného vídeňskými památkáři. Projekt vyšel ze skutečnosti, že k hodnocení moderní architektury není možné přistupovat metodami běžně aplikovanými pro evidenci a inventarizaci budov a stavebních celků ze starších historických období. Tuto premisu přebírá i předkládaná metodika. Přeshraničním projektem vyvinutá metodika je založena na systému tří pilířů, které detailně popisují 1. historický a společenský kontext, 2. architekturu, hmotnou a formální podstatu budov. Třetím kritériem jsou pak fyzikální vlastnosti budov, které však již v rámci projektu nebyly zaznamenány, protože jejich zjištění by vyžadovalo podrobné zaměření včetně statických a tepelně-technických výpočtů. Výsledky průzkumu, které jsou obsahem 1. a 2. pilíře, byly zaznamenány do tabulek, jež soustavou přesně definovaných, srovnatelných údajů vytvářejí analytický základ a návod pro až příliš mechanické hodnocení architektury sledovaného období v každodenní praxi památkářů a pracovníků stavebních úřadů.

### 3. CÍLE METODIKY, ZÁKLADNÍ POJMY A DEFINICE

#### 3.1 Podrobný popis cílů a uplatnění metodiky, komu je metodika určena

Metodika si klade za cíl formulovat postup, způsob, jak pokud možno co nejobektivněji přistupovat k prvotnímu nahlížení, vizuálnímu posuzování a na základě hlubšího průzkumu následnému hodnocení urbanistických, architektonických, typologických, technologických, materiálových a formálních kvalit současně se zohledněním kulturního, společenského, příp. historického významu staveb a stavebních celků z období 60. a 70. let 20. století. Metodika usiluje o vytvoření srozumitelného manuálu, obsahujícího postup posuzování a hodnocení objektů za účelem zachování jejich fyzické podstaty a jejich smysluplného začlenění do kontextu historického i současného prostředí sídel, použitelného obecně pro hodnocení moderní architektury celého 20. století.

Cílem je napomoci k uvědomování si hodnot doposud přehlíženého architektonického dědictví na území České republiky a k všeobecné informaci o možnostech jeho ochrany.

Vzhledem k výše uvedeným výzkumným projektům, které se zabývaly nebo stále zabývají specifickými segmenty architektury druhé poloviny 20. století, se z důvodu nežádoucího překryvu předkládaná metodika nevěnuje panelovým sídlištím a výtvarným dílům ve veřejném prostoru, která nejsou součástí zkoumaných objektů nebo areálů. Nestuduje ani technické stavby a areály vzniklé v 60. a 70. letech, jelikož tomuto tématu se věnuje projekt Průmyslové dědictví z pohledu památkové péče (identifikační kód projektu DG16P02H029).<sup>15</sup>

Metodika navazuje na projektem vypracovanou databázi zkoumaných objektů a celků společně s odbornou interaktivní mapou, které jsou veřejně přístupné v otevřené aplikaci Památkového katalogu v rámci Integrovaného informačního systému památkové péče (PK IISPP) Národního památkového ústavu. Prostřednictvím zadání klíčových slov, adresy, fulltextu nebo vyhledáním v mapě mohou jak odborníci, tak laičtí zájemci získat podstatné informace o vyhledaných stavbách.

#### 3.2 Jak pracovat s předkládanou metodikou

Předkládaná metodika nabízí na příkladech staveb a stavebních celků, realizovaných v období 60. a 70. let 20. století, možné přístupy k obecnějšímu posuzování moderní architektury.

K posuzování budov a stavebních celků je potřeba přistupovat se zohledněním jak společensko-historických souvislostí, tak materiálních a formálních hodnot. Úkolem hodnotitele je tedy kromě širších urbanistických souvislostí a začlenění stavby do okolního kontextu popsat význam stavby, obecněji i význam autorů, a to jak architektury, tak doplňujícího výtvarného umění. Věnovat pozornost použití inovativního, originálního, experimentálního, atypického řešení. Zajímavý může být i kvalitní příklad typového, častěji opakovaného řešení. Zásadním hodnotícím kritériem jsou estetické a emocionálně působící kvality díla, související rovněž s použitými materiály, se vztahem materiálu ke konstrukci, formě i funkci. Zajímavý, ale pro výsledné nezávislé posuzování nikoliv podstatný, může být ohlas v dobové odborné literatuře, případně dobové i současné přijetí veřejností.

<sup>12</sup> KUČA, Karel, KUČOVÁ, Věra. *Metodika klasifikace staveb podle památkové hodnoty*. Praha: SÚPP, 2000. 104 s., 258 obr. (Zprávy památkové péče. Příloha.)

<sup>13</sup> LANGE, Ralf. *Architektur und Städtebau der sechziger Jahre. 1*. Bonn: Deutsches Nationalkomitee für Denkmalschutz, 2003.

<sup>14</sup> Brno - Wien: vypracování hodnotící metodiky architektury období 1945 až 1979 = Entwicklung einer Bewertungsmethodik der Architektur von 1945 bis 1979. Brno: Magistrát města Brna, Odbor památkové péče, 2012. 135 stran.

<sup>15</sup> Průmyslové dědictví z pohledu památkové péče (identifikační kód projektu DG16P02H029)

Hlavní příjemce: Národní památkový ústav, Řešitel: doc. PhDr. Ing. arch. Miloš Matěj, Ph.D. et Ph.D., řešitel zodpovědný za část moderní architektury: Ing. arch. Naďa Goryczková. Období řešení projektu: 2016–2020.

Dostupné online: <https://www.rvvi.cz/cep?s=jednoduचे-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=DG16P02H029>

<https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/npu-jako-institute/cinnosti/veda-a-vyzkum/9533-program-na-podporu-aplikovaneho-vyzkumu-a-experimentalniho-vyvoje-narodni-a-kulturni-identity-na-leta-2016-az-2022-naki-ii>



Jako přehledná mapa postupu použitelného v praxi při výzkumu moderní architektury bylo vytvořeno strukturované schéma v tabulce, která je přílohou této publikace. Tabulka může fungovat jako mapa pro orientaci a návod postupných kroků při výzkumu budov, které se mohou stát předmětem zájmu. Pro orientaci, zda se budovou z hlediska památkové péče zabývat, slouží prvotní posouzení, které zvažuje, jestli budovy:

- prokazují zjevné kvality estetické a materiální,
- jsou dokladem dobových formálních směrů,
- jsou autorskými díly významných architektů,
- obsahují kvalitní výtvarná díla významných umělců,
- případně jsou dokladem významných historických událostí.

Tabulka definuje třídění staveb podle typologických kategorií, vytvořených primárně se zohledněním funkce. Jsou zde vyjmenovány nástroje, používané k výzkumu staveb. Dále je popsán způsob jejich následné evidence s použitím terminologie v souladu s aplikací PK IISPP.

V tabulce jsou také přehledně pojmenovaná hodnotící kritéria, jejichž souhrn by měl být nápomocen k vytvoření závěrečného posouzení estetické kvality, stavební, historické nebo společenské hodnoty stavby z hlediska širšího záběru posuzovaných aspektů.

Přestože výzkum v rámci projektu byl zaměřen na typologické stavební druhy, které nebyly součástí výzkumu jiných, výše zmíněných projektů, výsledky a metodické návody hodnocení staveb jsou použitelné obecně, v širokém spektru architektury realizované během 20. století.

### 3.3 Užívané pojmy k tématu architektury 60. a 70. let 20. století

Oborová terminologie k tématu architektury 60. a 70. let je obohacena o některé, z hlediska vývoje architektury nové výrazy reagující na specifické dobové podmínky, názorové a formální směry a jejich prostorové vyjádření, materiálové a konstrukčně technologické možnosti stavebního průmyslu.

K pojmům, které se staly součástí teoretického diskursu k tématu architektury 20. století, patří pojmenování formálních stylů jako je funkcionalismus, konstruktivismus, socialistický realismus, sorela, bruselský styl, brutalismus, postmoderna, dekonstruktivismus, high-tech a další. Výkladový slovník oborové terminologie k řešenému tématu je uveden v samostatné příloze na konci publikace.

## 4. ZÁKLADNÍ KRITÉRIA HODNOCENÍ STAVEB 2. POLOVINY 20. STOLETÍ

Kapitola je věnována rozboru a sumarizaci hodnot daného období, rozdělených do dvou subkapitol. První, zaměřená na hodnoty společensko-historické, je poměrně stručná, obsáhlejší je druhá subkapitola zabývající se hodnotami formálními a materiálními, kdy zejména část materiality a konstrukce, stejně jako typologie následovaná výtvarnou složkou architektury, jsou podrobnější.

U obou kapitol je vždy v záhlaví uvedeno stručné shrnutí – přehled základních kritérií, kterým je vhodné se při popisu a hodnocení jednotlivých staveb věnovat.

ZÁKLADNÍ KRITÉRIA HODNOCENÍ STAVEB	
HODNOTY SPOLEČENSKO- HISTORICKÉ	kulturní a společensko-historické souvislosti
	význam budovy v domácím i mezinárodním kontextu
	význam autorů v domácím i mezinárodním kontextu
	dobová a současná akceptace
HODNOTY FORMÁLNÍ A MATERIÁLNÍ	urbanistický kontext
	architektura, estetika, formální směřování
	stavba a její materialita, celek, jednotlivé prvky, detaily
	výtvarné dílo jako původní součást architektury
	inovativnost a originalita konstrukční a technologická, význam materiality
	inovativnost a originalita typologická
	hodnota integrity a autenticity

Charakteristické příklady, uváděné v první subkapitole, se mohou částečně překrývat s podrobným rozбором zejména ve vztahu k památkové péči v části typologické.

## 4.1 Hodnoty společensko-historické

### 4.1.1 Kulturní a společensko-historické souvislosti

**Význam z hlediska kulturně historických a společenských souvislostí, doba vzniku, zařazení do kulturně-historického/společenského kontextu.**

Každá stavba vždy vyjadřuje dobu, v níž vznikla. Vypovídá o ní s ojedinělou pravdivostí – o společenské situaci doby, o její ekonomické, technické a technologické, a stejně tak kulturní úrovni, o vztazích mezi lidmi, o prioritách společnosti. Architektura je závislá na společenské objednávce, na tom, kolik a jakých prostředků, hmotných i lidských, má společnost k dispozici, jakou pozornost věnuje kvalitě stavění a kvalitě vytvářených objektů i prostředí, jež stavby tvoří. V tomto směru je druhá polovina 20. století názornou výpovědí o rozhodujícím sovětském vzoru, o postupném vymaňování se z jeho vlivu od konce 50. let, o vysokém vzestupu architektonického myšlení v druhé polovině 60. let, o úpadku společnosti v době normalizace, a stejně tak o další vlně postupného uvolňování v letech osmdesátých.

### 4.1.2 Význam budovy v domácím i mezinárodním kontextu

**Mezinárodní estetické, formální vzory a zdroje / charakteristické, typické dobové znaky, styly / mezinárodní trendy.**

Česká architektura 2. poloviny 20. století sledovala vývoj evropský i světový, ovšem jen výjimečně, vzhledem k domácím podmínkám, ho mohla následovat na stejné úrovni. Přesto dokázala vytvořit charakteristické stavby, které se pro českou scénu staly signifikantními. Bylo tomu tak tehdy, když zdařile dokázaly přetvořit inspirační zdroje na domácí vzory. První z nich byla stavba československého pavilonu na světové výstavě EXPO 58 v Bruselu (František Cubr, Josef Hrubý, Zdeněk Pokorný), která sice vznikla na krátkou dobu, a ještě v zahraničí, přesto je považována za iniciační pro vznik jakéhosi „domácího stylu“, zvaného „bruselský“. V šedesátých letech takto vlivných staveb vzniklo více – jako by se v tom dokonale odráželo postupné uvolňování ideologického vlivu. Plavecký areál v Podolí (Richard Podzemný, 1959–1964) ukázal noblesu železobetonové klenby, **Správní budova Brněnských veletrhů a výstav** (Miroslav Spurný, 1960), stejně jako **Strojní a elektrotechnická fakulta v Praze** (František Čermák, Gustav Paul, 1959–1964) nakročily k vylehčování fasády, jež pak definitivně představil Ústav makromolekulární chemie (Karel Prager, 1961–1963), jenž přinesl první lehké závěsové stěny, později nazvané podle místa výroby boletické (které ovšem nadužíváním se postupně proměnily z progresivního architektonického prvku v prvek velmi omezující). **Hotel Thermal** v Karlových Varech (Věra a Vladimír Machoninovi, 1966–1974) ukázal výškovou stavbu s bohatou podnoží, v níž kromě jiného došlo k prvnímu uvolnění hranice mezi exteriérem a interiérem. Ojedinělé a neopakovatelné byly stavby **Federálního shromáždění v Praze** (Karel Prager, Jiří Albrecht, Jiří Kadeřábek, 1967–1974) s velkorysou, neobvykle použitou tradiční konstrukcí (užívanou předtím výhradně k dopravním stavbám) a televizního vysílače s horským hotelem na Ještědu (Karel Hubáček, statika Zdeněk Patrman, 1966–1974), která představila první dynamický tvar stejně jako užití neobvyklé sklolaminátové konstrukce (vyžádané provozními hledisky).

Největší objemy stavění v Československu byly tehdy směřovány do bytové výstavby, která od poloviny šedesátých let již byla výhradně typizovaná a stavěná z průmyslově vyráběných prvků. Výjimečné stavby, k nimž patřily i ty výše jmenované, stavěné odlišnými metodami, měly zřetelné dobové znaky – jasné, geometricky vymezené objemy, základními materiály byly železobeton, sklo (včetně lehkých panelů), hliník, kámen, ocel.

*Strojní  
a elektrotechnická  
fakulta v Praze*



*Správní budova  
Brněnských veletrhů  
a výstav v Brně*



*Ústav  
makromolekulární  
chemie v Praze*





*Hotel Thermal v Karlovyých Varech*



*Budova Federálního shromáždění v Praze, současný a původní stav, foto původního stavu Kamil Wartha, archiv Radomíry Sedlákové*

### 4.1.3 Význam autora/autorů v domácím i mezinárodním kontextu

**Osobnost tvůrce či týmu a jeho význam v kontextu vývoje české architektury; význam z hlediska osob, podílejících se na realizaci: autor/autoři, spolupracující umělci; významný tvůrce, známost, pedagogické působení, vliv na utváření dobového formálního vyjádření.**

Na počátku 50. let vyšla ze škol silná generace mladých architektů, kteří se v průběhu desetiletí vyprofilovali vedle tvůrců ještě předválečných absolventů do postavení vedoucích osobností udávajících směr a určujících trendy. Byli to Karel Filsak, Karel Prager, Věra a Vladimír Machoninovi, Jan Šrámek, Jiří Louda, Jan Bočan, Zdeněk Vávra, Viktor Rudiš, Ivan Ruller, Ivo Klimeš, Zdeněk Kuna, Jindřich Malátek a další. Zvláštní postavení si v roce 1967 vydobyli tvůrci, kteří založili experimentální projektovou organizaci Sdružení projektových ateliérů (Filsak, Machonin, Prager, Šrámek, Klen), jež byla vedena jako družstevní seskupení s mnoha znaky soukromých ateliérů. V Liberci podobné postavení mělo o rok později založené Sdružení inženýrů a architektů Liberec (SIAL) s vůdčími osobnostmi Karlem Hubáčkem a Miroslavem Masákem. Další generace navazovaly na zkušenosti, které u těchto významných osobností získaly.

Přesto nelze architektonická díla hodnotit pouze podle toho, zda patří autorům této skupiny nebo jejich „následovníkům“. Organizace projektování, většinou v krajských státních projektových ústavech, Stavoprojektech, byla taková, že někteří architekti se dostali mimo projektování bytových staveb k jediné zakázce jiného druhu a i tam dokázali předvést vynikající výsledky.

Vzhledem k postavení Československa v mezinárodním kontextu byl zahraniční ohlas jednotlivých tvůrců relativně omezený, stavby z Československa byly publikovány jen minimálně. K výjimkám patřily stavby SIALu, publikované v německých časopisech *Baumeister* a *Bauwelt*, v italské *Casabelle*, švýcarském *Werku*, kde byl prostor věnován také přestavbě Mladé Boleslavi. Jistý ohlas měly výjimečné stavby zastupitelských úřadů – Brasilia (Karel Filsak, Karel Bubeníček, Jiří Louda, Jan Šrámek, 1963–1966), **Londýn** (Jan Šrámek, Jan Bočan, 1967–1969), Stockholm (Jan Šrámek, Jan Bočan, Zdeněk Rothbauer, 1970–1975), Dillí (Karel Filsak, Karel Bubeníček, Karel Filsak ml., 1971–1974), Tokio (Jiří Louda, Ivan Skála, 1971–1977), mise v Ženevě (Karel Filsak, Karel Bubeníček, Jan Šrámek, 1968–1969).

Mezinárodní uznání si vysloužila stavba **televizního vysílače s horským hotelem na Ještědu**, která v roce 1969, tehdy ještě nedokončená, získala cenu Augusta Perreta, udělovanou Mezinárodním svazem architektů.



*Budova československého velvyslanectví o Londýně, foto Radomíra Sedláková*



*Televizní vysílač s horským hotelem na Ještědu*

#### 4.1.4 Dobový ohlas a odborná kritika

**Ohlas v dobové odborné i jiné literatuře, včetně zahraniční / případná rozporuplnost ohlasu v souvislosti s aktuálním politickým nastavením.**

Dobové přijetí nelze u všech staveb brát jako rozhodující hledisko. Pro aktuální architekturu platí, že ji veřejnost obvykle přijímá s nedůvěrou a teprve postupně ji zažívá. Znat přijetí odbornou veřejností je někdy složité – odborných časopisů bylo málo, Svaz architektů vydával Československého architekta<sup>16</sup> a *Architekturu ČSR/ČSSR*,<sup>17</sup> mimo to se o architektuře ojedinele psalo např. v časopise *Domov* či *Umění a řemesla*. Od roku 1969 se někteří autoři stali „neviditelnými“, jejich stavby nesměly být publikovány, a tento stav trval více méně až do poloviny 80. let. Při tak malých možnostech publikování byly většinou stavby shledávány kvalitními – respektive dobová kritika téměř neexistovala. Výjimečně byly některé stavby a projekty publikovány ve slovenském *Projektu – Revue slovenskej architektúry*.<sup>18</sup> Výrazné stavby 60. let, především ty, které měly ocelovou konstrukci, lze nalézt ve specializovaných časopisech konstrukčních nebo ve firemních publikacích (především Vítkovických železáren). Deníky a společenské časopisy se architektuře věnovaly velmi omezeně, výjimku tvořila od roku 1978 sobotní příloha deníku *Mladá fronta* s rubrikou *Architektura*. Nové výstavbě se ale věnoval také regionální tisk, který tvořil pro lokální stavební vývoj důležitou názorovou platformu.<sup>19</sup>

V zahraničí byla česká architektura publikována spíše okrajově. Můžeme zaznamenat dvě výjimečná období – od roku 1967 se zájem o českou architekturu zvedl (např. ve Velké Británii, v Německu a ve Francii byl publikován projekt budovy Federálního shromáždění K. Pragera, J. Albrechta a J. Kadeřábka), mj. díky tomu, že se v Československu konal kongres UIA – Mezinárodního svazu architektů (1967). Publikován byl také výše zmíněný televizní vysílač s horským hotelem na Ještědu. Druhé období počalo v polovině osmdesátých let a inspirací mu bylo bienále architektury INTERARCH, jehož se federální svaz architektů pravidelně účastnil. Na tomto fóru získala ocenění první renovace vily Tugendhat a následně jedna z Velkých cen byla udělena v roce 1989 stavbě **Kulturního domu v Teplících** (Karel Hubáček).

Ohlasy v dobovém tisku v sobě skrývají nebezpečí politických souvislostí – viz např. nemožnost vskutku objektivně zhodnotit **Palác kultury v Praze** (Vladimír Ustohal, Jaroslav Mayer, Antonín Vaněk, Josef Karlík, 1975–1980) či objekty sekretariátů KSČ v jednotlivých městech.<sup>20</sup> K těm patří také pozdně modernistický tzv. Bílý dům, sídlo komunistické strany v Brně.

Dobové myšlení, formální a umělecké směry, jež hrají svou roli v souvislostech se společenskými či historickým událostmi nebo se pojí s významnými osobami, jsou tak podrobeny novému způsobu vnímání, jež může dosti významně změnit náhled na posuzované dílo a tím také náhled na jeho zachování.

Je nutno si uvědomovat dobové souvislosti (úroveň stavebních materiálů, stavebních prací, ale stejně tak i řemesel), které na stavbách mohou snižovat dojem z architektonické hodnoty. Vzhledem k tomu, že mnoho staveb té doby již bylo odstraněno či přestavbami poškozeno, je žádoucí ctít jejich původní charakter.

<sup>16</sup> Čtrnáctideník, vydávaný Svazem českých architektů (1955–1989).

<sup>17</sup> Měsíčník *Architektura ČSR/ČSSR* vydávaný jako následník časopisů *Stavba*, *Styl* a *Stavitel* od roku 1938 (kromě 1942–1945) Svazem architektů ČSR, 1960–1969 Svazem architektů ČSSR, od 1969 Svazem českých architektů.

<sup>18</sup> Časopis, vydávaný od roku 1958 Svazem architektů Slovenska, od roku 1989 Spolkem architektů Slovenska.

<sup>19</sup> Význam regionálního tisku zmiňuje R. Švácha: ŠVÁCHA, Rostislav. *Stará města, panelová sídliště a denní tisk, 1960–1989. Zprávy památkové péče*. Praha: NPÚ, 2015, **75**(4), 350–356.

<sup>20</sup> Zvláštní metodické přístupy hodnocení současné architektury hledal také Výzkumný ústav výstavby a architektury – viz např. interní publikace: LANGR, Vladimír a LOUDOVÁ, Irena. *Hodnocení architektury staveb realizovaných v 5. pětiletém plánu*. Praha: VÚVA, 1977.



Kulturní dům  
a kolonáda v Teplících



Palác kultury v Praze, foto Matyáš Kracík



Komplex budov společnosti Transgas v Praze

## 4.2 Hodnoty formální a materiální

### 4.2.1 Urbanistický kontext

**Širší urbanistické souvislosti, kontext vs. nekontextuálnost; lokality, komponované areály, solitéry, začlenění do urbanistického kontextu, otázka velkých objemů, výškových staveb, dobové kompoziční principy.**

Urbanistický kontext je stejně důležitý jako stavba sama. Začlenění jakékoli stavby do již existujícího prostředí je mnohdy složitým procesem nejen z pohledu vlastní architektury, ale také z hledisek ekonomicko-politických, společenských a estetických. Architektura a urbanismus sledovaného období (vyjma padesátých let v období socialistického realismu) již prakticky vůbec nepracují se symetrií, osovostí, ale velmi často upřednostňují dopravní napojení. Kult osy, tolik charakteristický pro 19. století, se téměř vytratil, a je nahrazen komponovanou asymetrií jak samotné architektury, tak vnějšího prostředí.

Každá stavba je vždy navrhovaná do konkrétního prostředí. Může citlivě doplňovat existující strukturu zástavby, ohleduplně se do ní včleňovat. To je příklad nových staveb zaplňujících proluky na Václavském náměstí v Praze v 50. letech – Dům potravin (Jiří Chvatlína, Max Gronwaldt, 1954–1957, v 21. století výrazně poničen hypertrofovanou střešní nástavbou) a **Dům módy** (Josef Hrubý, 1954–1956). Obě respektovaly výšku zástavby, členění fasád, výšky říms i lehce eklektický styl náměstí, na nějž dokázaly nápaditě reagovat. Na rozhraní 60. a 70. let obchodní dům Kotva dokázal zvolenou šestiúhelníkovou modulovou strukturou půdorysu dobře využít nepravidelnou parcelu a svou obrovskou hmotu noblesně skrýt. V tom mu pomohl i zvolený obvodový plášť s výrazným členěním, ovšem s minimem oken. Zdařilý byl i příklad **nákupního centra Dubina v Domažlicích** (Zdeněk Vávra, Stanislav Suda, 1967), který v novotvaru dokonale vystihl charakteristické znaky různorodých historických domů na náměstí. Na počátku 80. let se podobně zdařilým příkladem stal Dům ČKD v Praze na Můstku (Alena Šrámková, Jan Šrámek, 1973–1981), který citlivě nahradil historický objekt, jenž musel ustoupit výstavbě metra, a skvěle se vyrovnal se složitým a velmi různorodým prostředím.

Stejně tak se může stavba sledovaného období stát dominantou, která určuje charakter prostředí. Ve chvíli, kdy v urbanistickém komplexu stavba nepůsobí kontextuálně, může sama o sobě mít hodnoty své vlastní estetiky a kompozice. Nutno brát však v úvahu, že prostředí se v průběhu následné doby může změnit a další úpravy v takovém prostředí mohou stavbu přece jen vhodně včlenit. To je případ pražské budovy Motokovu, dnes Empiria (Zdeněk Kuna, Olivier Honke-Houfek, Zdeněk Stupka, Milan Valenta, Jaroslav Zdražil, 1974–1977), jež byla dlouho jediným výškovým domem na Pankráci, navíc s poněkud nešťastně skloněnou fasádou, která v určitou denní dobu oslňovala řidiče na příjezdu do Prahy. Dnes je součástí většího souboru výškových objektů a mezi nimi naopak vynikají její hodnoty dokonale prokomponované stavby.

Pro hodnocení urbanistického kontextu však platí i „zvyklost“. Na většinu staveb si lidé v prostředí zvyknou a přestanou je brát jako cizorodý prvek. Jako příklad je možno uvést stavbu televizního vysílače s horským hotelem na Ještědu, která byla zpočátku velmi negativně přijímána zejména laickou veřejností. Hlavní devizou objektu je dokonalé sladění stavby s místem, které ovlivnilo i jeho technické řešení. Nepřehlédnutelná je především kontextuální rovina vysílače. Karlu Hubáčkovi se podařilo novostavbu harmonicky zakomponovat do okolního krajinného rámce a vytvořit působivou dominantu širokému okolí. Přestože je Ještěd považován za vlašťovku hi-tech architektury, citlivý přístup k místu stavby a její celkové uchopení jsou důkazem, že silný vliv měla právě architektura kontextuální.

Zajímavý a do značné míry ojedinělý příklad urbanistického řešení představovala také velkorysá přestavba Mladé Boleslavi, pojatá svým způsobem jako rekonstrukce a dotvoření města. Tým pod vedením Osvalda Döberta vybočil



Dům módy v Praze, foto Radomíra Sedlákové

z funkcionalisticky pojaté volné zástavby a vydal se cestou aplikace městotvorných prvků, obchodní třídy a náměstí. Zdařilý výsledek oceňoval i zahraniční tisk, jako švýcarský *Das Werk*, který pozitivně hodnotil kvalitní urbanistické variace a to, že výstavba není svázána standardizovanými prvky.<sup>21</sup>

<sup>21</sup> CZAGAN, Friedrich. Wohnungsbau in der Tschechoslowakei. *Das Werk*. 1966, 53(7), 156. **Podrobněji k přestavbě Mladé Boleslavi:** DÖBERT, Osvald. *Od fantazie ke skutečnosti*. Praha: Orbis, 1965; DÖBERT, Osvald. *Deset let z tisíce*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1974. **K problematice demolice historických objektů pak** LIBAL, Dobroslav, KAŠIČKA, František. Problematika setkání staré a nové zástavby v Mladé Boleslavi. In: *Architektura ČSR*. 1965, XXIV(9), 609–610.



Nákupní centrum Dubina v Domažlicích



Budova ČKD Na Můstku v kontextu Václavského náměstí v Praze, foto Radomíra Sedlákové

#### 4.2.2 Architektura, estetika, formální směřování

Stavba nebo soubor jako příklad rozvoje významného architektonického směru, myšlenky či dobového trendu nebo experimentálního pojetí aktuálního dobového úkolu; mimořádná architektonicko-estetická hodnota díla a jeho nadčasovost převyšující standardní dobovou produkci.

V české architektuře lze od roku 1950 sledovat stylové proměny, které reagují na celkové dění ve světové architektuře, podmíněné společenskou situací (vynucovanými vzory, stejně jako podmínkami materiálními) u nás. Na počátku je ještě snaha pokračovat v tradici meziválečné funkcionalistické architektury, jak to dokumentují především dva ojedinělé kolektivní domy – ve Zlíně (tehdy Gottwaldově, Jiří Voženílek, 1947–1951) a v Litvínově (Evžen Linhart, Václav Hlinský, 1947–1957).



Kolektivní dům ve Zlíně, foto Radomíra Sedlákové



Krátce po roce 1950 nastala doba mezinárodně rozšířené orientace k historismu. V zemích východního bloku to byl směr, pod sovětským vlivem nazvaný socialistický realismus, k jehož charakteristickým reprezentantům patří hotel International (František Jeřábek, 1953–1957) a hotel Jalta (Antonín Tenzer, 1954–1957) v Praze, kulturní dům v Ostrově (Josef Krauz a spolupracovníci, 1953–1954) či kulturní dům v Příbrami (Václav Hlinský a spolupracovníci, 1954–1959). Konec období socialistického realismu po roce 1956 byl potvrzen mezinárodním úspěchem československého pavilonu na EXPO 58 v Bruselu (František Cubr, Josef Hrubý, Zdeněk Pokorný). Nastalo desetiletí rozkvětu české architektury, počínaje **Správní budovou BVV v Brně** (Miroslav Spurný, 1958–1960), **Plaveckým areálem v Praze-Podolí** (Richard Podzemný, 1957–1964) a Ústavem makromolekulární chemie v Praze (Karel Prager, 1961–1963). Toto období, kterému lze přiřadit přívěsk architektury technologické moderny, vyvrcholilo dvěma stavbami – televizním vysílačem s hotelem na Ještědu (Karel Hubáček, statika Zdeněk Patrman, 1967–1974) a rekonstrukcí a dostavbou budovy Federálního shromáždění v Praze (Karel Prager, Jiří Albrecht, Jiří Kadeřábek, statika Jiří Kozák, 1967–1974). Velký vliv na českou architekturu od poloviny šedesátých let měla také zkušenost, byť většinou jen zprostředkovaná, se stavbami Oscara Niemeyera v Brasílii.



*Správní budova brněnských veletrhů a výstav v Brně*



*Plavecký areál v Praze-Podolí*

Inspiraci historickým dědictvím původní lidové architektury lze nalézt například v horském prostředí, u hojně realizovaných horských chat a tzv. kolib. Pozoruhodným příkladem začlenění nové výstavby do historického kontextu městské památkové rezervace je objekt občanské vybavenosti **Dubina v Domažlicích** (Zdeněk Vávra, Stanislav Suda, 1967).

Tehdy se začaly objevovat i stavby, které zajímavě reagovaly na zahraniční tendence nejruznějších hnutí a směrů, mezi nimiž značnou oblibu získal brutalismus čili architektura pracující s výrazovými možnostmi surového, neopracovaného betonového povrchu. Čistě brutalistních staveb je však relativně málo (např. **Kulturní dům v Žatci** (František Machač, Vratislav Štelzig, 1972–1973) či **kostel sv. Josefa v Senetářově** (Ludvík Kolek, 1967–1971). Ojedinělou spoluprací architekta se sochařem při práci s betonem reprezentuje **smuteční obřadní síň ve Svitavách** (Pavel Kupka, Bohumil Blažek a Karel Nepraš, 1969–1973). Obvykle byl robustní beton zjemňován keramickými obklady aspoň částí staveb, jako např. na **hotelu Intercontinental** v Praze (Karel Filsak, Karel Bubeníček, Jan Šrámek, Jaroslav Švec, 1969–1974).



*Kulturní dům v Žatci*



*Kostel sv. Josefa v Senetářově*



Smuteční obřadní síň ve Soitavách



Hotel Intercontinental v Praze

Vzhledem k možnostem stavebního průmyslu nebyl příliš rozvíjen směr zvaný high-tech, tedy směr založený na vysoké technologii stavění a na ocelových konstrukcích (česká úroveň vedla v polovině osmdesátých let k založení ateliéru s názvem Lo-tech<sup>22</sup>). K zajímavým příkladům patřily realizace Spojprojektu – telekomunikační objekty (Mladá Boleslav, Hradec Králové, Praha-Žižkov, Česká Lípa, Kralupy nad Vltavou a další). Pražský soubor staveb Transgas – Centrálního dispečinku tranzitního plynovodu, ministerstva paliv a energetiky a Světové odborové federace v Praze (Václav Aulický, Jiří Eisenreich, Ivo Loos, Jindřich Malátek, 1967–1977) v sobě ojedinělým způsobem zkombinoval high-tech s brutalismem.

V sedmdesátých letech doba normalizace vedla k jistému „zešednutí“ architektonického výrazu, zvláště tam, kde šlo o objekty pro bydlení a objekty spojené s výstavbou obytných komplexů. Ojedinělým podnětem pro výraznější stavby i pro práci s novými materiály byla výstavba budov podniků zahraničního obchodu v Praze po roce 1974. K těmto výjimečným budovám patří Motokov (Zdeněk Kuna a kolektiv, 1975–1977), Koospol (Stranislav Franc, Jan Nováček, Vladimír Fencel, 1974–1977), Kovo (Zdeněk Edel, Josef Matyáš, Luděk Štefek, 1974–1977). Budova společnosti Centrotex (Václav Hlinský a spolupracovníci, 1973–1978) byla jednou z mála, které reagovaly na tvarové motivy odvozené z japonské metabolické architektury.

Od počátku 80. let se do architektury začal prosazovat postmodernismus, ovšem v zajímavé české interpretaci – jako vlna nového českého funkcionalismu, reprezentovaná výrazově odlišnými stavbami – na jedné straně přísnou budovou domu ČKD v Praze na Můstku (Jan a Alena Šrámkovi, 1973–1981), na straně druhé poetickým funkcionalismem 20. let inspirovaným souborem staveb domova důchodců v Praze-Bohnicích (Jan Línek, Vlado Milunić, 1972–1981).

#### 4.2.3 Inovativnost z hlediska typologie

**Rozvoj typologií a nové typologie; inovativní, hodnotná typologická řešení; typická zadání, příklady, dobové limity; analýza současné ochrany z hlediska zastoupení jednotlivých typologií; stavby přehlížené.**

Typologická řešení staveb jsou neoddelitelnou součástí památkového hodnocení. Možná i z důvodu menší prozkoumanosti problematiky typologie se jí přikládá menší význam než formální stránce. Jedná se totiž o velmi široký úsek znalostí, s nímž jsou seznámeni zejména architekti (a i ti většinou ve svém „řešeném segmentu“). Proto je nutné, aby památková péče spolupracovala při hodnocení s odborníky na danou typologii. Typologické řešení a jeho vztahy k dalším složkám architektonického díla (estetice, konstrukci) mají ve sledovaném období svá specifika. Vývoj jednotlivých typologických druhů byl na Západě v poválečných letech bouřlivý a stejně tak tomu bylo s pochopitelným časovým odstupem i u nás, i když s limitem a specifiky socialistické reality.

V padesátých letech se výstavba u nás soustřeďovala na budování průmyslu a řešení bytové krize. V 60. (zejména) a 70. letech se inovovaly jak již tradiční typologické druhy, tak se řešila výstavba nových typologických druhů. Spektrum řešených typologií se tedy značně rozšířilo. Rozvoji jednotlivých typologií se ve sledovaném období věnovalo množství odborných článků, knih,<sup>23</sup> skript ad. tiskovin, byly pořádány diskuze, výstavy, zajímavý byl vliv soutěží (od 50. let do zač. 70. let), srovnávací studie apod. Současná interpretace typologie v naší produkci o tomto období se v posledních letech rozšiřuje.

Nová provozně-dispoziční řešení se hledala pro mnoho druhů staveb. U některých typologií šlo obecně o zvýšení komfortu – hotelové stavby, obchodní domy, školy, administrativy, kulturní stavby, smuteční síně. Současně výstavba reflektovala moderní nároky na technicko-technologická řešení – kulturní stavby, administrativní, telekomunikační

<sup>22</sup> Styl high-tech vyžadoval dokonalé materiály i provedení, takže u nás v totalitní éře, jíž dominovaly paneláky, neměl šanci. Architekti Louda, Kulík a Stýblo, kterým byl nový styl blízký, v reakci na zdejší situaci pojmenovali svůj ateliér s nadsázkou Lo-Tech. Zdroj: LUKES, Zdeněk. Londýnský hi-tech, takový je mrakodrap Lloyd's. In: *Lidovky.cz* [online]. 2015, 6. srpna 2015 [cit. 2019-08-29]. Dostupné online: [https://www.lidovky.cz/relax/design/londynsky-hi-tech-takovy-je-mrakodrap-lloyd-s.A150727\\_142851\\_In-bydleni\\_toh](https://www.lidovky.cz/relax/design/londynsky-hi-tech-takovy-je-mrakodrap-lloyd-s.A150727_142851_In-bydleni_toh)

<sup>23</sup> Viz např. SCHRÁNIL, Bedřich. Projektování staveb bytových a občanských. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1979.



*Budova PZO Motokov  
v Praze*



*Budova PZO Centrotex v Praze*

objekty, vybrané zdravotní stavby, průmyslové a dopravní stavby. Z naší dnešní perspektivy je systematická a hierarchizace typologického navrhování odrazem zestátnění stavebnictví a stavební výroby, ale i odrazem snah bývalých funkcionalistů, tehdy ještě projektově činných, racionálně řešit jednotlivé funkční typy.

Typizace obytných, občanských, průmyslových, zemědělských i inženýrských staveb započala po převratu v roce 1948 a její průběh od roku 1949 řídil Studijní a typizační ústav v Praze.<sup>24</sup>

Dnes jsme svědky zjednodušeného zatracování esteticky spíše neutrální typizované výstavby (zejm. bytové, ale např. i občanského vybavení), která ale má ve většině případů velmi dobré dispoziční řešení. U exkluzivních zakázek podporovaných režimem byl přístup k typologii „volnější“ a větší důraz byl kladen na estetické ztvárnění, které dnes paradoxně může být na obtíž svými např. kontrastními formami).

Závěrem je možné shrnout, že architektonická tvorba šedesátých let balancovala mezi dvěma protipóly: typovými projekty masové zprůmyslněné výstavby (nemusejí mít vůbec nízkou kvalitu, jak již bylo zmíněno) a exkluzivní výstavbou malé skupiny vysoce individualistických projektů. Nepřehlédnutelně z tehdejší výstavby vyčnívaly státem preferované zakázky na pavilony pro Expo, na naše zahraniční zastupitelstva, mezinárodní hotely či administrativy podniků zahraničního obchodu. Ty jsou pak tradičně a trochu mylně pokládány za podstatu dobové produkce (na níž se podílelo jen málo architektů). Tento kontrast patří mezi základní charakteristiky zkoumaného období a už tehdejší tvůrci a kritici se nad tímto protikladem pozastavovali. Hodnoty tedy musíme hledat i u hromadné výstavby.

Projekt NAKI II zvolil jako jedno z obecně třídících kritérií právě funkci daného objektu/souboru. Jako pomůcka pro určování typologických kategorií vytvořených podle funkce nabízí tato publikace již v úvodu zmíněnou, samostatně přiloženou tabulku, která může fungovat jako návodná mapa postupu výzkumu staveb, jejich typologického zařazení a následné evidence v systému IISPP.

**Typologické třídění definuje funkce budov podle jejich účelu a nabízí přehled obecného rozšíření jednotlivých funkcí a stavebních programů v rámci sledovaného období.**

V současnosti se hodnocení typologie stává předmětem výzkumu i dalšího hodnocení a jednotlivé typologické řetězce začínají být čitelné (např. obchodní domy, divadelní stavby, nádraží, průmyslové stavby).<sup>25</sup>

## Poznámky k jednotlivým typologiím

*Poznámky naznačují důležité otázky, spojené s konkrétními typologickými druhy, které by měly být předmětem úvah při posuzování staveb. Aby nedošlo k negationí selekci, nejsou uváděny konkrétní příklady, pouze příklady staveb, kde hodnoty byly již identifikovány.*

<sup>24</sup> STORCH, Karel et. al. *25 let typizace v československé výstavbě*. Praha: Ministerstvo výstavby a techniky ČSR. Studijní a typizační ústav, 1973.

<sup>25</sup> VORLÍK, P., K. BRŮHOVÁ, K. ZIKMUND, et al. Česká poválečná architektura „pod ochranou a bez“. *Zprávy památkové péče*. Praha: NPÚ, 2017, 77(4), 456–462. ISSN 1210-5538. VORLÍK, Petr, Jan ZIKMUND, Miroslav PAVEL, Lenka POPELOVÁ, Lukáš BERAN a Alexandra JAMNICKÁ. *Náměty na kulturní památky: pracovní skupina pro poválečnou architekturu při ČNK ICOMOS*. Praha, 2017. Soupis uvádějí stav ke konci roku 2017.

## a. Stavby pro bydlení

Jednou z hlavních priorit socialistického hospodářství bylo zajištění bydlení všem pracujícím, přednostně zaměstnancům průmyslových, pro státní rozpočet zásadních odvětví. V návaznosti na rozsáhlá sídliště a nově založená města padesátých let začaly ve státních vývojových a typizačních ústavech, jako výsledek práce architektů na dispozičních řešeních bytů různých kategorií pro typizovanou výstavbu, vznikat rozsáhlé obytné soubory. Souběžně s tímto vývojem vznikala řada experimentálních bytových domů, k jejichž příkladům patří hotelový dům na pražském sídlišti **Invalidovna** (Josef Polák, Vojtěch Šalda a Milan Rejchl, 1959–1964), experimentální domy v Brně (Vinařská, sídliště Na Nábřeží, František Zounek, Viktor Rudiš) **nebo obloukový bytový dům v Liberci, zvaný Wolkerák** (Jaromír Vacek, Karel Hubáček, 1964–1972). K řešení sídlišť architekti přistupovali se zohledněním místních materiálových a technologických možností. Podrobným průzkumem sídlišť se zabýval projekt Paneláci.<sup>26</sup> Součástí výstavby obytných souborů byly kromě vysokokapacitních bytových domů také **soubory typových rodinných domů**, situovaných na svažitých územích na okrajích mohutných urbanistických sídelních celků, kde nebylo možné umístit jeřábové dráhy.



Hoteloový dům na sídlišti Invalidovna v Praze

<sup>26</sup> SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva. *Paneláci*. V Praze: Uměleckoprůmyslové museum, 2017. Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu. Dostupné online: <http://www.panelaci.cz/>



Bytový dům „Wolkerák“ v Liberci



Soubor typových rodinných domů v Brně-Husovicích

### 6. Stavby pro kulturu

Významným dobovým fenoménem jsou **kulturní stavby** – kulturní domy, ale i osvětová zařízení, divadla a kina (např. i letní se zajímavými konstrukčními řešeními). Byly pro socialistický stát významné nejen z kulturního, ale i z politicko-propagačního hlediska (kinofikace), apelovaly na podporu lidové tvořivosti, odstraňování kulturních rozdílů mezi městem a vesnicí a v průmyslových aglomeracích. Velká divadla kvůli nepružné stavební výrobě čekala na svou realizaci dlouho, proto jejich koncepty zcela nesledují zahraniční dění, což jim ale nikterak neubírá na kvalitě. Rozptýl této typologie je tedy značný od velkých staveb k malým, zasazeným do maloměstského/venkovského prostředí, přičemž všem typům je potřeba věnovat pozornost.

Kvalitu výstavby podporovala výzkumná pracoviště – např. Scénografická laboratoř, Scénografický ústav, Divadelní ústav, dosahující světového věhlasu – do výstavby se promítly názory významných scénografů (Svoboda, Tröster, Kouřil ad.). Jedná se často o multifunkční zařízení, typologicky dobově kvalitně řešená, z dnešního hlediska ale často funkčně a prostorově předimenzovaná a ne zcela vyhovující novodobým technickým parametrům (v tomto směru je modernizace tehdy vysoce moderního vybavení aktuální, řeší se též zvýšení komfortu sezení apod.). Tyto objekty bývaly díky užitým dobovým formám výrazné, někdy až razantní vůči svému okolí, což není možno odsuzovat. K hodnotám, které by měly být maximálně chráněny, patří např. formální rysy gesamtkunstwerku, u realizací z 80. let si pozornost zaslouží také jistý, dobově poplatný, ekologický přesah.<sup>27</sup>

V současné ochraně převládají stavby z 50., max. začátku 60. let nesoucí ještě znaky socialistického realismu, a to i v typologickém řešení. (Například Budova rozhlasu, Plzeň, náměstí Míru, Karel Tausenau, František Hurta, Václav Pavelka; 1947–1954; prohlášeno 2002; Kulturní dům města Ostravy, Ostrava, 28. října, Jaroslav Fragner; 1952–1961; prohlášeno 2004 nebo **Janáčkovovo divadlo**, Brno, Rooseveltova, Jan Víšek, Vilém Zavřel, Libuše Žáčková-Pokorná, interiéry Ivan Ruller, Boleslav Písařík; 1960–1965; prohlášeno před 1988.)

Hodnota modernistických řešení v oblasti kulturních staveb není zatím vůbec odborně posouzena a tím také uznána. Jako vybrané příklady (a nejenom tyto), které by si zasloužily větší pozornost, lze uvést např. Kulturní dům odborů v Jihlavě, dnes DKO, V. a V. Machoninovi, 1955 soutěž, 1957–1961; **Divadlo pracujících ve Zlíně**, Miroslav Řepa, František Rozhon, 1960–1967; **Divadlo Pracujících v Mostě**, Ivo Klimeš, 1967 soutěž, 1976–1985; Divadlo Jiřího Myrona, Ostrava, Ivo Klimeš, Radim Ulmann, 1980; Kulturní dům Cristal v České Lípě, Jiří Suchomel, 1975–1990; Dům Kultury Teplice, Karel Hubáček, Otakar Binar, 1981–1986; Nová scéna Národního divadla ad.).

<sup>27</sup> Typologickému výzkumu se věnoval zejm. Věkoslav Pardyl, Vladimír Soukenka, Jiří Hilmera, Lenka Popelová – zejm. v oblasti divadelní je interpretace vysoká.



Janáčkovo divadlo v Brně



Divadlo pracujících ve Zlíně



Divadlo pracujících v Mostě

### c. Stavby pro administrativu a veřejnou správu

Poččetně výstavba **administrativních budov a objektů veřejné správy** souvisela s rozvojem terciární sféry a provizorní situací po válce (např. kanceláře v bytových domech). Šlo o reprezentativní sídla podniků (např. PZO), politických institucí (sekretariáty KSČ ad.), zastupitelských úřadů. Zajímavým tématem bylo hledání univerzální administrativní budovy. Základní typologická koncepce byla odvozena z mezinárodně uznávané a používané typologie – výškový skeletový objekt, ev. doplněný vodorovnou podnoží s lehkými zavěšenými fasádami po vzoru Miese van der Rohe, ateliérů SOM či TAC ad., tedy estetika mezinárodního stylu.

Později se hmoty i půdorysy stávají složitějšími a kompaktnějšími, blízké estetice nového brutalismu, často reagující na kontext. Mnoho architektů se snažilo výtvarněji pojednat zejména podnož. Velkoprostorové kanceláře u nás nebyly programově preferovány. Např. E. Holub<sup>28</sup> konstatoval, že teoretické principy výstavby administrativních budov jsou zvládnuty v typových podkladech, ale reálné výsledky mají nízkou úroveň (malý výběr typových řad, porušování variability prostoru užitím zděných příček ad., obecně omezené stavební možnosti – tedy faktory, které dnes komplikují jejich hodnocení). Dobové limity výstavby jsou tedy zřejmé.

Svébytným fenoménem šedesátých let byla výstavba zastupitelských úřadů. Jejich typologické řešení se vyvíjelo od vzniku československého státu. Řešení ambasad nebylo v 60. letech ustálené, při výstavbě byla ponechána značná volnost. Roku 1966 se v Černínském paláci uskutečnila neveřejná výstava projektů a realizací, která měla vyprovokovat připomínky a utříbit názory na provozní řešení zastupitelstev; prezentovaly se i návrhy výtvarných děl.<sup>29</sup>

Přesto, že tato typologická kategorie je velmi bohatá, památkově chráněných budov tohoto sektoru je málo (např. **Administrativní budova Hutního projektu s kinem Scala**, Brno, Moravské náměstí; Lubor Lacina; 1952; prohlášeno před 1988; **Krajský národní výbor**, dnes **Magistrát**, Ústí nad Labem, Lidické náměstí; Jan Gabriel, Jiří Fojt, Jiří Nenaďal; 1956–1961; prohlášeno před 1988 nebo **Federální shromáždění**, Praha-Vinohrady, Wilsonova; Karel Prager, Jiří Albrecht, Jiří Kadeřábek; 1966–1974; prohlášeno 2000, nebo **Administrativní budova ČKD**, Praha, Na Můstku; Alena Šrámková, Jan Šrámek, interiér Ladislav Lábus; 1976–1983; prohlášeno 1992).



Budova bývalého Hutního projektu s kinem Scala v Brně

<sup>28</sup> HOLUB, E. Typizace k dokonalejší výstavbě administrativních budov. *Architektura ČSSR*. Praha: Svaz architektů ČSSR, 1961, XX, 503.

<sup>29</sup> HILSKÝ, Václav. Stavby zastupitelských úřadů ČSSR v zahraničí. *Československý architekt*. Praha: Svaz architektů ČSSR, 1966, XII(1), 4.



Budova bývalého Krajského národního výboru v Ústí nad Labem





Budova bývalého Federálního shromáždění v Praze

#### d. Stavby pro obchod a služby

**Rozvoj služeb souvisel s** chybějícím městským vybavením a vzrůstající se životní úrovní. Výstavba celorepublikové sítě **obchodních domů** (zejména Prior) doplňovala budování sítě nákupních center i samoobsluh. Poptávka po tomto typologickém druhu odrážela „blahobyt“ socialistické společnosti i snahu přiblížit se západnímu trendu konzumní společnosti. Zejména v návrzích se architekti snažili držet krok se západními trendy i z hlediska vývoje typologie (např. šestiúhelný půdorysný rastr obchodního domu Prior/Kotva). Obchodní dům měl prodejní plochy ve velkoprostorových, přehledně řešených podlažích, rozdělených podle sortimentu. Standardem byly eskalátory a rychlovýtahy. Kromě přízemí zůstával obvodový plášť většinou bez, nebo s malými otvory, což umožnilo zajímavě strukturálně (výtvarně) pojednat fasády, bez řešení souvislostí mezi prodejní plochou a fasádou.

Obchodní domy také patří k typologické skupině, která je již zastoupena v Ústředním seznamu kulturních památek (např. **Obchodní a administrativní dům oděvního družstva Vkus**, Veselá 199/5, Brno, 60. léta, prohlášeno před 1988; **Pošta, Ostrava-Poruba**, Porubská, Karel Michališ, 1963, prohlášeno 2003; **Obchodní dům Kotva**, Praha, náměstí Republiky, Věra Machoninová, Vladimír Machonin, 1964–1974, prohlášeno 2019; **Obchodní dům Máj**, Praha, Národní, Miroslav Masák, Martin Rajniš, John Eisler; 1971–1975, prohlášeno 2007), nicméně je zřejmé, že památkovou ochranu by si i v tomto případě zasloužilo mnohem více objektů.



Obchodní dům Máj v Praze



Provozní budova oděvního družstva Vkus v Brně, foto Vít Mádr



Pošta v Ostravě-Porubě, foto Renata Vrabelová



Obchodní dům Kotva v Praze

*e. Stavby pro turistický a cestovní ruch a veřejné stravování*

V oblasti služeb byla velkým tématem výstavba hotelů – stavební fond od roku 1948 chátral a s rozvíjejícím se fenoménem podnikových rekreací a omezenými možnostmi cestování do zahraničí bylo nutno budovat nové ubytovací kapacity nejen ve velkých městech, ale i na venkově, včetně horských oblastí.<sup>30</sup> Nově se rozvíjejícím typologickým druhem byl motel. Do výstavby spadaly mnohé typy ubytování až po pionýrské tábory, chyběly však reprezentativní mezinárodní hotely. Po vzoru západních realizací bylo základním principem hotelů spojení horizontální podnože (společenské, stravovací a pomocné prostory) a vertikální výškové lůžkové/ubytovací části (mohla mít i formu horizontální desky). Tento vertikální koncept se často pojil s estetikou mezinárodního stylu. Pozdější návrhy v linii brutalismu a skulpturálních tendencí měly bohatší půdorysy s použitím různorodých rastrů, objevily se též kompaktnější tvary (často s atriem). Přestože je tato typologická skupina již v Ústředním seznamu kulturních památek částečně zastoupena (např. **Grand hotel International**, Praha, Koulouva, František Jeřábek a kol. VPÚ, 1952–1956, prohlášeno 2000, **Horský hotel a televizní vysílač Ještěd**, Karel Hubáček, interiéry Otakar Binar, 1963–1973; kulturní památka 1998, národní kulturní památka 2006 nebo **Hotel Continental**, Brno, Kounicova, Zdeněk Řihák, Alois Semela, Vladimír Kovařík, 1958–1964, prohlášeno 2010, razantní rekonstrukce se ztrátou autenticity 2011, nové přístavby 2019).



*Hotel International v Praze, foto Jan Baláček*



*Horský hotel a televizní vysílač na Ještědu*

<sup>30</sup> ŽÁK, Ladislav. Dosavadní rekreační hotely: jejich vady a zlepšení. *Československý architekt*. Praha: Svaz architektů ČSSR, 1966, XII(18), 4.



Hotel Continental v Brně

### f. Stavby pro zdravotnictví

Významným typologickým druhem byly socialistickým státem podporované **zdravotní stavby** s cílem dosažitelnosti zdravotní péče všem. Do kategorie zdravotnických staveb patří i lázeňské komplexy. Vývoj zdravotnických staveb po roce 1945 na našem území probíhal v několika vlnách.<sup>31</sup> První, započatou ještě za války, představují realizace významných funkcionalistických architektů.<sup>32</sup> Společným jmenovatelem byla patrná snaha po větším sjednocení a soustředění dožívajícího pavilónového systému. Monoblokové řešení se začíná důrazněji hlásit o slovo až v padesátých letech,<sup>33</sup> kdy se stalo preferovaným řešením, stejně jako na západ od našich hranic. Postupně byly definovány obecné zásady řešení zdravotních staveb, které u nás měly velkou tradici, kontinuita tvorby meziválečných tvůrců byla stále patrná.<sup>34</sup> Zdravoprojekt řešil „skloubení provozní typizace s typizací stavební a zavádění projektových norem. Vznikaly typové projekty na jednotlivé části a nakonec i pro vybraná zdravotnická zařízení, které se ověřovaly na prototypch. Závaznost i rozpracovanost typových podkladů byla různá a ukázalo se, že je vhodné typizovat jen malé stavby. U vyššího zdravotnického vybavení v šedesátých letech typové podklady neexistovaly, řešení nebyla tehdy dostatečně rozvinutá ani na Západě. Zásadní bylo opuštění pavilónového systému a užití monobloku. V případě vyššího zdravotnického vybavení se u nás uplatnila typizace jednotlivých funkčních celků, v Československu byla navíc veškerá řešení ovlivněna striktním požadavkem neprůchodnosti lůžkových jednotek a léčebných komplementů, což přineslo jejich složitější seskupení v rámci monobloku. Velmi zajímavým příkladem řešení konkrétní, úzce specializované typologie v těsné spolupráci architekta se zdravotníky je objekt **Psychiatrické kliniky** v areálu nemocnice v Brně-Bohunicích (Zdeněk Kříž, 1955–1965).

Význam nemocnic, poliklinik, zdravotních středisek a dalších staveb pro zdravotnictví, které díky svým kvalitám slouží dodnes, památková péče dosud nezhodnotila. Jedním z mála příkladů návrhu na prohlášení za kulturní památku je **poliklinika Pod Marjánkou** (Praha-Břevnov, Richard Ferdinand Podzemný, 1960–1962, prohlášeno 2018, podán rozklad).

<sup>31</sup> Viz literatura: Viz: FOŘTL, Karel. *Občanské stavby: stavby zdravotnické*. Praha: ČVUT, 2003; ČERMÁK, František. Vývoj zdravotnických staveb v Československé socialistické republice. *Architektura ČSR*. Praha: Svaz českých architektů, 1978, XXXVII(9–10), 386–388; KRTIL, Luboš, PŘÁDA, Zdeněk, ŠTÍPEK, Jaroslav. Zdravotnické stavby v České socialistické republice. *Architektura ČSR*. Praha: Svaz českých architektů, 1978, XXXVII(9–10), 389–390.

<sup>32</sup> Antonín Tenzer (Poliklinika Praha-Vysočany, 1947–1952), Bedřich Rozehnal (Dětská nemocnice v Brně-Černých Polích, 1949–1954), František Čermák a Gustav Paul (nemocnice v Litomyšli, 1949–1951).

<sup>33</sup> Nemocnice v Chrudimi (František Čermák, Gustav Paul, 1950–1957), Rokycanech (Zdeněk Páda, 1956), Třinci (Gustav Paul, 1953–1954).

<sup>34</sup> G. Paul, F. Čermák, B. Rozehnal, K. Ossendorf, R. F. Podzemný, G. Paul, A. Tenzer, F. M. Černý, V. Obrtel a z mladších architektů J. Štípek, Z. Páda, M. Spurný ad.



Poliklinika Pod Marjánkou v Praze-Břevanově, foto Matyáš Kracík



Psychiatrická klinika v Brně-Bohunicích

### g. Stavby pro výchovu, vzdělávání a vědeckou činnost

Státem systematicky řízená byla i výstavba škol, vzdělávacích a výzkumných zařízení na všech úrovních. Ústav školských staveb i školská komise SA ČSSR pořádaly celostátní setkání projektantů školských staveb. Stavby, zejména pro mateřské, základní a střední školy, podléhaly typizaci (kritizovány byly zejména malé dimenze prostorů), ale probíhala i experimentální výstavba. U vysokých škol se typizovaly jen funkční části. Od roku 1964 byl zpracováván rozsáhlý úkol Unifikace vysokých škol, který obsáhl budoucí kampusy všech vysokých škol v Československu a na němž se podílelo několik architektonických kolektivů. Typickým tématem je výstavba vysokoškolských kampusů, která překračuje do urbanistické problematiky.

Tato typologická skupina je z pohledu památkové péče ve sledovaném období nedoceněna, chráněny jsou zejm. objekty z 50. let, představující styl socialistického realismu, a to hlavně mateřské školy (např. Mateřská škola, bývalé jesle Škodových závodů, Plzeň, František Albert Libra, 1948–1951; prohlášeno 2004; nebo Mateřská škola, Ostrov, upraveno dle typového projektu, 1951, prohlášeno 2014; **Střední škola zemědělská**, Bystřice nad Pernštejnem, Vladimír Beneš, 1961 (ze škol pod památkovou ochranou jako jediný příklad poválečné moderny), prohlášeno před 1988 nebo Ústav makromolekulární chemie, Praha-Petřiny, Karel Prager, 1958–1965, prohlášeno 2000).



*Střední škola zemědělská v Bystřici nad Pernštejnem, foto Renata Vrabelová*



*Ústav makromolekulární chemie v Praze-Petřinách*

**h. Stavby pro tělovýchovu, sport a rekreaci**

Významnou, početně velmi silně zastoupenou typologickou skupinu představují sportovní stavby. K základním charakteristikám tohoto typu staveb patří užití progresivních velkorozponových konstrukcí po vzoru mezinárodních zkušeností.

Zastoupení sportovních staveb v Ústředním seznamu kulturních památek je zatím malé, na to, jak obsáhlá a pestrá tato typologická skupina je (stadiony, tělocvičny, skokanské můstky, koupaliště...). Od konce 70. let se objevují stavby s ekologickým přesahem (např. **Masarykův/Strahovský stadion, Praha**, Vaníčkova, Alois Dryák, Ferdinand Balcárek, Karel Kopp, 1930–1932; 1955–1960; **východní tribuna** Zdeněk Kuna, Zdeněk Stupka, Oliver Honke-Houfek; 1965–1972, prohlášeno 2003; **Plavecký stadion**, České Budějovice, Bohumil Böhm, Jaroslav Škarda, Josef Vítů, 1958–1971, prohlášeno 2017; **Zimní stadion**, Plzeň, Vladimír Urbanec, Pavel Janeček, Ladislav Švábek, 1966–1970, podán návrh 2014; **Plavecký stadion Podolí**, Praha, Richard Ferdinand Podzemný, Gustav Kuchař; 1958–1965, podán návrh 2015).



Masarykův/Strahovský stadion v Praze, foto Kateřina Houšková



Plavecký stadion v Českých Budějovicích



Plavecký stadion v Praze-Podolí, foto Matyáš Kracík



Zimní stadion v Plzni

### i. Stavby technické – průmyslové, inženýrské a dopravní

**Průmyslové,<sup>35</sup> inženýrské a dopravní stavby** tvořily obrovský, velmi specifický segment socialistické výstavby. Typologií technických a průmyslových staveb se podrobně zabývá již zmíněný projekt Průmyslové dědictví z pohledu památkové péče.<sup>36</sup> Z chráněných staveb této typologické kategorie, které zdaleka nepokrývají celé možné spektrum (např. i letiště, telefonní ústředny, vysílače), kromě již zmíněných (např. televizní vysílač s hotelem Ještěd je zastoupen již v kategorii pro turistický a cestovní ruch) jmenujme například Žďákovský most přes Orlickou přehradu, (Josef Zeman, Antonín Schindler; 1955–1967; prohlášeno 1988).



Žďákovský silniční most, foto Pavel Hájek

<sup>35</sup> Viz specializovaná metodologie: MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*. Ostrava: NPÚ, Metodické centrum průmyslového dědictví, 2018. Dostupné online: <http://invenio.nusl.cz/record/391428>

<sup>36</sup> Dostupné online: <https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/npu-jako-institute/cinnostj/veda-a-vyzkum/9536-prumyslove-dedictvi-z-pohledu-pamatkove-pece>



**j. Stavby sakrální, obřadní**

Sakrální architektura, tak těžce v daném období vznikající, je zatím bez ochrany, ačkoli nesporné kvality má. Výjimečným příkladem nově realizované sakrální architektury byla státem nepodchycená výstavba **kostela sv. Josefa v Senetářově**,<sup>37</sup> umělecky hodnotné bylo také v roce 1963 doplnění kostela sv. Petra a Pavla v Jedovnicích novým oltářem a výtvarně zpracovanými funkčními a dekorativními prvky.<sup>38</sup>



*Kostel sv. Josefa  
v Senetářově*

<sup>37</sup> Ludvík Kolek, 1969–1971.

<sup>38</sup> Mikuláš Medek, Ludvík Kolek a Jan Koblasa (oltář), Josef Istler (leptaná okna v presbytáři), Karel Nepraš (zábradlí na kůru a ozdobné kování dveří).

Velkým tématem, náhražkou za nežádoucí církevní objekty, byla výstavba smutečních síní a krematorií – stavby kreativních tvarů (gesamtkunstwerk) začleněné do krajiny. Příkladem objektů, které nejsou památkově chráněny, mohou být **smuteční obřadní síň v Humpolci** (J. Zbořil, J. Jakeš, 1970), v **Ledči nad Sázavou** (J. Zbořil) nebo v Telči (Bohumil a Eva Fantovi).



*Smuteční obřadní síň  
v Humpolci*



*Smuteční obřadní síň  
v Ledči nad Sázavou*

## Závěr k typologii

Pro objektivní posouzení typologické hodnoty daného objektu je nutno znát typologický vývoj daného druhu staveb a dochované příklady dané typologie (ale i studie a záměry tehdy uvažované). Chráněný vzorek by měl představovat přehled jednotlivých vývojových fází, zohlednit četnost zastoupení, unikátnost, nebo naopak obecnost výskytu. Průzkumy jednotlivých typologií by měly probíhat jak v národním, tak nadnárodním srovnání, a jak jsme již řekli, vznikat ve spolupráci s odborníky. Některá typologie může být zcela výjimečná svou četností (např. kostely) nebo naopak velmi početná.

U jednotlivých typologií bychom měli uvažovat:

- unikátnost řešení (zejm. u exkluzivní či experimentální výstavby)
- typický, charakteristický zástupce (výběr založený na míře autenticity, ev. nějakých významných znaků). Zde nezapomínejte s typizovanou výstavbou – i jí by měla být věnována pozornost v obou kategoriích.

Jelikož ochrana poválečných objektů včetně plastik, památníků a přestaveb pokrývá jen promile staveb ve vztahu k dochovanému stavebnímu fondu dřívějších období, je jakékoli zapsání objektu do Ústředního seznamu kulturních památek přínosem a zvyšuje míru pravděpodobnosti, že pokryje i další typologie. I v případě ochrany je ale zachování typologické autenticity vážný problém, kterému je třeba věnovat pozornost.

V metodice uvedené typologické skupiny nepředstavují vyčerpávající přehled, zcela úmyslně je opomenuta velká skupina staveb pro kolektivní bydlení, kterou pokrývá již výše zmíněný projekt Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu, a individuální bydlení, jež představuje velmi pestrou početnou skupinu staveb.

### 4.2.4 Inovativnost a originalita konstrukční a technologická

**Původnost architektonického řešení, originalita, inovativnost řešení; stavba a její materialita, význam materiality; konstrukce, materiály, technologie; rozvoj technologií, nové konstrukce; typové, individuální řešení, experimenty; celek, jednotlivé prvky, detaily; interiér, exteriér.**

Konstrukce staveb, včetně materiálového řešení a použité stavební technologie, jsou neoddělitelnou součástí architektury a jejího hodnocení. Soulad účelu, estetiky, stability a trvanlivosti spoluvytváří hodnoty architektonického díla.

V obecné rovině dělíme stavební konstrukce na **nosné konstrukce**, které jsou tvořeny **konstrukčním systémem**<sup>39</sup> a **doplňkové konstrukce**, a dále podle použité stavební **technologie** (konstrukce zděné, montované, monolitické, atd.) a podle převažujícího **materiálu** nosné konstrukce (keramika, železobeton, ocel, atd.).

Konstrukční systémy dále dělíme na konstrukční systémy vícepodlažních budov a na konstrukční systémy přízemních budov (hal).

Ve sledovaném období má vztah použitých konstrukcí a dalších složek architektonického díla určitá specifika, základní pojmy a členění stavebních konstrukcí jsou však i zde obecně platné.

<sup>39</sup> „Konstrukční systém můžeme proto definovat jako prostorové rozmístění nosné konstrukce do jednotlivých prvků a funkční uspořádání, tj. vzájemné spojení svislých prvků a způsob jejich řešení. (...) Nosnou konstrukci budovy, resp. konstrukční systém je tedy nutné chápat jako prostorový útvar tvořený soustavou svislých a vodorovných prvků (tj. např. stěn, stěnových útvarů, pilířů, sloupů, stropních desek, příčlů, průvlaků, překladů, diagonál a diafragm).“ VOLDŘICH, František. Konstrukce pozemních staveb: určeno pro posl. fak. architektury. Dotisk [1. vyd.]. Praha: ČVUT, 1978.

## a. Nosné konstrukce – konstrukční systémy

Konstrukční systémy, materiály a stavební technologie vícepodlažních budov:

- **stěnové konstrukce** – zděné konstrukce (keramika, cihly vápenopískové, tvárnice betonové, škvárové, atd.), panely (keramické, železobetonové), stěny nebo polostěny z monolitického železobetonu, ocelové hrázděné konstrukce (výplň keramika, sklo)
- **sloupové konstrukce** – zděné sloupy nebo pilíře (dtto zdívo), ocelové sloupy (válcované profily, trubky, svařence), železobetonové sloupy prefabrikované, železobetonové sloupy nebo pilíře monolitické
- **skeletové konstrukce** – montovaný železobetonový skelet (lehký, těžký, hřibové stropy s viditelnými i skrytými hlavicemi, atd.), monolitický železobetonový skelet (kompletní soustavy např. systém Henbique, hřibové stropy s viditelnými i skrytými hlavicemi, bezprůvlakové, atd.), ocelové skelety (válcované profily, svařované nebo prolamované ocelové profily, např. KORD nebo BAUMS)
- **stropní (vodorovné) konstrukce** – keramické stropy (trámy, vložky), železobetonové panely deskové nebo profilované (prosté, předepnuté) na nosných stěnách nebo jako součást montovaných skeletů, monolitické železobetonové desky (hladké, trámové, kazetové, předepnuté) na nosných stěnách nebo jako součást monolitických skeletů, ocelobetonové desky (plech + žb deska), ocelové stropy (válcované profily + trapézové plechy), dřevěné stropy (výjimečně v individuálních stavbách nebo při rekonstrukcích)

Konstrukční systémy, materiály a stavební technologie přízemních (halových) budov:

- **vazníkové soustavy** – železobetonové vazníky plnostěnné a příhradové různých tvarů a rozponů, ocelové vazníky plnostěnné, prolamované a příhradové různých tvarů a rozponů, vaznicové i bezvaznicové, dřevěné vazníky sbíjené, dřevěné lepené nosníky na velká rozpětí (přímé, sedlové, oblouky)
- **panelové systémy** – různě tvarované předpjaté železobetonové panely nebo skořepiny na velká rozpětí
- **prostorové příhradové konstrukce** – ocelové prostorové příhradové desky, svařované nebo stavebnicové (např. montovaná prostorová konstrukce GYRO)
- **zavěšené konstrukce** – speciální ocelové, lanové, stanové nebo kombinované
- **individuální konstrukce** – skořepiny (železobetonové monolitické skořepiny, např. konoidy, ale pouze na začátku období, individuální monolitické nebo prefamonolitické železobetonové konstrukce na velká rozpětí, atd.

## b. Komentář k vyhodnocení konstrukčních systémů:

V architektuře druhé poloviny 20. století se uplatňují tendence, které jsou výrazně ovlivněné použitými konstrukčními systémy a stavebními materiály,<sup>40</sup> a které od konce 50. let rovněž rezonují s výrazným rozvojem typologií.<sup>41</sup>

<sup>40</sup> K tomu podrobněji i ke vztahu k estetice staveb např. HAAS, Felix. *Architektura 20. století*. 1. Brno: SPN, 1978, s. 265 ad. a 400 ad.

<sup>41</sup> **Mezinárodní styl:** Střízlivá, neosobní podoba abstraktní architektury, skládaná z vyměnitelných dílů konstrukce, uplatněná především pro univerzální typologie s volnými dispozicemi (jednotné fasády, standardizované konstrukce, skelety a závěsové stěny). Výraznými představiteli stylu byly výškové budovy – bodové nebo deskové – s hladkými obvodovými stěnami („curtain wall“, architektura kosti a kůže) s volnými půdorysy, maximálně využívající výhody skeletové konstrukce. Příklady: Ústav makromolekulární chemie, Fakulta stavební v Praze, v Brně, Strojimport, Chemapol... **Brutalismus – „béton brut“** (Le Corbusier): Plastický, skulpturní přístup k architektuře „těžších hmot“. Plasticita a jistá dekorativnost vycházejí z povahy použitého materiálu – jen odbedněné, dále neupravované monolitické betonové konstrukce, odhalené ocelové konstrukce nebo stěny z režného cihelného zdíva. U nás se „béton-brut“ často zjemňoval např. keramickými obklady teplých barev, měkkou profilací nebo drobným rastrem doplňujících závěsových stěn. Příklady: Intercontinental, československé velvyslanectví v Brasílii, Londýně či Stockholmu a další od arch. Filsaka.

V ČSSR se v tomto období stavebnictví orientovalo především na „zprůmyslněnou výrobu“, tedy přesun stavebních činností do továren (převážně paneláren), navíc s omezenou materiálovou základnou (např. ocel byla nedostatkovou komoditou). Přesto vznikla řada staveb, které navzdory situaci a díky úsilí tvůrců vynikají individuálními konstrukčními, materiálovými i technologickými variacemi, a na ty je třeba upřít pozornost.

Základními používanými konstrukčními systémy pro běžné veřejné budovy (administrativy, školy, nemocnice, výroba) byly **montované betonové konstrukce**.<sup>42</sup>

**Stěnové systémy:** U stěnových systémů převažovalo použití panelů a to jak nosných, tak i fasádních (tepelně-izolačních), nosné stěny z cihelného zdiva pouze u drobných staveb, u větších jen jako výplňové konstrukce.

**Skeletové systémy:** Především betonové, montované skelety různých variant a statických schémat (prefabrikace), kombinace montovaných a monolitických konstrukcí – prefamonolity (montované sloupy, monolitické desky), ocelové skelety na větší rozpory (ocel byla používána jen ve zvláštních případech, navíc byla v interiérech z požárních důvodů obložena nehořlavými materiály).

Velmi častá je kombinace stěnového a skeletového systému – monolitické železobetonové stěny zajišťují prostorovou tuhost betonových nebo kovových skeletů. Pro monolitické železobetonové konstrukce byly používány různé aktuálně dostupné technologie, např. různé typy opakovaných bednění, posuvná bednění nebo tzv. zvedané stropy, často označené jako „experimentální stavby“.

Od padesátých let 20. století se ve světě prudce rozvíjely i progresivní konstrukce, které přinášely do architektury novou estetiku. Velkorozponové železobetonové konstrukce a skořepiny, velkoprostorové ocelové příhradové konstrukce, lanové konstrukce, pneumatické konstrukce. U nás se tento trend kvůli stagnující stavební výrobě v praxi výrazněji neprojevil, ale ojedinělé realizace existují. Individuální řešení konstrukčních systémů, včetně různých variant zastřešení, se objevují v kulturních, sportovních nebo technických stavbách sledovaného období.

#### Jedinečnosti doporučené pozornosti:

- speciální konstrukce zastřešení, individuální kombinace konstrukčních systémů (např. plavecký stadion Podolí, autobusové garáže Klíčov)
- výtvarné umění, vnímané jako součást stavby, je možné zaznamenat i na některých nosných částech konstrukce – především na plasticitě monolitických železobetonových stěn (např. DBK, Ještěd) nebo na tvarovaných železobetonových stropních deskách (např. IHC Praha).

#### c. Doplnkové konstrukce

##### Technologie a základní materiály obalových konstrukcí

Pro hodnocení staveb ze sledovaného období jsou rozhodující konstrukce obalové, především fasádní a konstrukce interiérové.

##### Zavěšené fasádní systémy (Lehký Obvodový Plášť – LOP)

Významnou novinkou, aplikující „mezinárodní styl“ na převážně veřejné budovy, byly zavěšené lehké obvodové pláště. Fasádní stěna je nahrazena zavěšenou rastrovou ocelovo-hliníkovou konstrukcí s převážně skleněnými výplně-

mi, kombinující průhledné části (okna) a neprůhledné části (parapety). Průhledné části mohou být otvíravé. Viditelná vrstva neprůhledné části bývá z barevného (lakovaného) skla nebo plechu, rovného nebo profilovaného.<sup>43</sup>

##### Skládané (provětrávané) fasády

Další novinkou bylo používání vícevrstvých, skládaných fasád, realizovaných podobně jako LOP (rastrová fasáda), nebo jako obklad jakékoli obvodové stěny. Finální, vnější vrstvu tvořil často hliníkový nebo ocelový plech. Používané systémové výrobky byly z počátku produkty firmy FEAL, jednotlivé díly byly typizované, ale poskytovaly dostatečnou volnost pro individuální řešení. Oblíbený byl zvláště systém FEAL Sidalvar z lakovaného hliníku (např. telefonní ústředny Praha, Hradec Králové, strojírenský závod TOS Hostivař), nebo po roce 1975 předsazené fasádní hliníkové systémy HunterDouglas, používané převážně pro technické nebo výrobní stavby. Inovativní bylo i použití ocelových plechů profilovaných (trapézové, vlnité) lakovaných nebo z patinující oceli Atmofix, vyvinuté v ČSSR po roce 1968 (např. OD Kotva, OD Ještěd, OD DBK). Významného rozvoje dosáhly i systémy zasklení: po roce 1969 se u nás začalo vyrábět deskové plavené sklo Float a pro fasádní i interiérové konstrukce se využívalo velkoplošné zasklení profilovaným sklem Copilit a Profilit, nebo znovuobjevené skleněné tvárnice – luxfery. Zvláštní kategorií v exteriérech tvoří použití „umělé hmoty“ v podobě laminátu nebo plastu, a to ve zcela speciálních případech (opláštění antén vysílače na Ještědu).

#### d. Komentář k hodnocení doplňkových konstrukcí

Kromě tradičních obalových konstrukcí používaných v předcházejících obdobích (např. různé varianty omítek a obkladů (keramických, kamenných atd.) je nutné sledovat konstrukční, technologické i materiálové inovace fasádních konstrukcí.<sup>44</sup>

##### Jedinečnosti doporučené pozornosti:

- rané používání rastrových a větraných fasád s velkým podílem skla a kovu
- autorské interiéry koncipované jako nedílná součást návrhu budovy
- výtvarná díla všech kategorií pevně spojených se stavbou v exteriéru i interiéru
- pozornost si zaslouží v té době budované a na dobových principech tvorby interiéru postavené i stanice první linky pražského metra.

<sup>43</sup> Pravděpodobně první realizovaná rastrová fasáda byla systému GAMA pro Makromolekulární ústav AV. Další československý LOP, tzv. boletický panel, měl omezenou rozměrovou řadu i limitované estetické a technické vlastnosti, a tak byly pro některé prestižní zakázky dodávány rastrové fasády zahraničních výrobců.

<sup>44</sup> Tepelně technické vlastnosti obalových konstrukcí budov ze sledovaného období jsou z dnešního pohledu nedostatečné, jak z důvodu „tepelných mostů“ ve vlastní konstrukci, tak i z hlediska izolačních schopností jednotlivých dílů. Problém bývá i ve zdravotně závadných materiálech např. azbestu jako izolantu nebo tvárnice z radioaktivní strusky.

<sup>42</sup> STORCH, Karel a KOLEKTIV. *25 let typizace v československé výstavbě*. Praha: Ministerstvo výstavby a techniky ČSR. Studijní a typizační ústav, 1973, s. 85 ad. a 121 ad.

### 4.3 Technologie a základní materiály interiérových konstrukcí

Interiéry budov si pro sledované období zaslouží zvláštní pozornost. Interiérová tvorba zaznamenala u vybraných staveb významný posun v názorovém propojení exteriér/interiér a v řešení individuálních návrhů a realizací, které se vyznačují velkým podílem použitých nových materiálů (sklo, hliník, umělé hmoty) a výtvarných děl, řešených jako nedílná součást stavby.

Kvalita interiérů běžných budov byla především kvůli nedostatku kvalitních výrobků (nábytek, sanita, keramika, nášlapné vrstvy podlah...) na velmi nízké úrovni. Naproti tomu řada prestižních veřejných budov byla – také právě v souvislosti s nedostatkem typových výrobků – vybavena interiéry „na míru“, které dotvářely rámeček kompletního architektonického díla od celkového konceptu až k návrhu jednotlivých položek interiéru. Významnou roli v celém procesu sehrála i okolnost, že povinnou rozpočtovou položkou byla procentuální částka na výtvarná díla – realizovaná především v interiéru, ale ne jen tam. V mnoha případech se tak výtvarná díla stala součástí interiérových konstrukcí (dělicí stěny, obklady stěn, stropní podhledy) nebo byla realizovaná v podobě svítidel nebo individuálních návrhů nábytku.

Konkrétní navržené výrobky pak byly – většinou díky osobní iniciativě architektů a jejich spolupracovníků – realizovány jako individuální zakázky československých výrobců (svítidla, nábytek, výplně otvorů...),<sup>45</sup> nebo pokud existovaly, byly dovezeny ze zahraničí (keramika, sanita, podlahové krytiny...). Oblíbené byly kompletní obklady stěn dekorativními deskami na bázi dřeva nebo skleněnými mozaikami. Pozornost byla věnována podhledům – často používané byly strukturální nebo celoplošné kovové podhledy od firmy FEAL, příp. kazetové systémy otopných podhledů. Ke kompletnímu řešení interiérů patřila i grafika, použitá jako součást návrhu interiéru nebo minimálně v podobě informačního a orientačního systému budov. Významný pokrok se objevil i v individuálních návrzích barevného řešení pracovišť v nemocnicích nebo v průmyslu.

#### 4.3.1 Výtvarné dílo jako původní součást architektury<sup>46</sup>

##### Vztah výtvarného díla a budovy; exteriéry a interiéry

Jedním z velmi častých, signifikantních atributů architektury zkoumaného období, ale i celé éry socialismu, je spolupráce s výtvarnými umělci, a to jak při dotváření veřejných prostor v okolí realizovaných veřejných budov, tak při řešení interiérů. Vládní usnesení<sup>47</sup> z roku 1965, vydané Státní komisí pro techniku ve spolupráci se státními orgány ústředních investorů a autorských svazů, řešilo způsob a rozsah uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě. Bylo tak vytvořeno pravidlo, podle kterého se z celkového objemu investice u každé státní zakázky vyčlenilo určité procento na výtvarná díla a vznikla povinnost „zajistit při zpracování přípravné a projektové dokumentace vybraných staveb spolupráci projektových ústavů a projektantů se Svazem československých výtvarných umělců (...)

<sup>45</sup> Takto byla pro některé administrativní objekty z ateliéru Gamma vyvinuta modulová prostorová skříňová přička systém GAMA.

<sup>46</sup> Historický kontext s volnou tvorbou do jisté míry postihují publikace editované Rostislavem Šváchou a Marií Platovskou: Dějiny českého výtvarného umění V (Praha: Academia, 2005) a Dějiny českého výtvarného umění VI/1,2 (Praha: Academia, 2007) a KAROUS, Pavel (ed.). Větelci a volavky (Praha: Arbor vitae, 2015, 2. revidované vydání). Dobový přístup reprezentují: DVORSKÁ, Pavla, Současná monumentální tvorba (Praha: Odeon, 1978) a KARBAŠ, Jiří, České výtvarné umění v architektuře 1945–1985 (Praha: Odeon, 1985).

<sup>47</sup> Vládní usnesení č. 355 z 28. 7. 1965 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě.

a Svazem architektů ČSSR v otázkách výtvarného řešení staveb.“<sup>48</sup> Na základě této vyhlášky, závazné pro všechny rozhodovací orgány výstavby ve státní správě, byly vytvořeny umělecké komise.<sup>49</sup> Výtvarná díla v investiční výstavbě byla posuzována v komisích pro spolupráci architekta s výtvarníkem a komisích pro interiér a užité umění. Členové těchto komisí posuzovali výběr a kvalitu uměleckých děl předložených v návrhu k realizaci a umístění v rámci objektu. Výtvarníky ke spolupráci si zvali architekti. V příloze k usnesení vlády č. 355/1965 je tento postup zdůvodněn tím, že „výtvarná díla tvořící součást architektonického řešení staveb a veřejných prostranství rozmnožují a posilují soými uměleckými hodnotami ideově emocionální působení architektonických celků a přispívají tak k prohlubování ideově estetické výchovy lidu a ke zvyšování kulturní úrovně jeho životního prostředí.“<sup>50</sup> Částky, věnované na výtvarná díla, byly orientačně určeny již v první fázi investičního úkolu, převážně se jednalo o 2–4 procenta, v případě významných staveb bylo možné částky navýšit až na 5–6 procent.

V období 1948–1989 vznikala pouze malá část veřejných výtvarných děl na základě soutěží (např. některé pomníky). U veřejných pomníků spolupracovali obvykle sochaři s architekty podle vlastního výběru. Většina umění a designu v architektuře pocházela z přímých zadání samotných architektů, vzácněji také stavebníků.

##### Typy a umístění

Způsob spojování výtvarného díla (VD) a architektonického díla (AD) v období 1948–1958 („sorela“) odpovídá nejvíce tradičnímu slohovému pojetí, navazujícímu částečně na historismy 19. století a opírajícímu se ve slozích minulosti nejčastěji o renesanci a klasicismus. V exteriéru veřejných prostranství to byly volné sochy, akcentující úběžníky či průsečíky os nebo vstupy, na průčelích byly osazovány figurálními sochami či reliéfy portály a zejména atiky, případně vlysy, většinou při respektování tektonické logiky. Uplatňovaly se především u větších souborů kulturních budov a sídel politické správy, nemocnic a škol, nádražních hal a také u větších obytných „ansámbků“ palácového typu (Poruba). U běžných obytných domů, jejichž výzdoba bývala skromnější, se často omezovala na domovní znamení nad vchody v různém pojetí a technikách. Dvojměrná výzdoba průčelí mohla zahrnout sgrafitová nebo vzácněji mozaiková pole a vlysy, a to s figurálními, symbolickými i ornamentálními motivy. Výzdoba interiérů veřejných budov mohla obsahovat sochařská díla ideového charakteru (pamětní desky, busty, reliéfy apod.) i dekorativní či ideové kompozice malířské – zejména ve vestibulech; další podobná díla dekorovala případně shromažďovací/kulturní sály; volnější, méně ideově vyhraněná témata se objevovala v restauračních zařízeních a hotelích.

Pobruselská architektura do značné míry uvolnila tradiční vazby mezi VD a AD. Nová situace je vnímána architekty, výtvarníky a teoretiky, kteří chápou, že jejich role je třeba nově definovat. Nechybí sice ani názor, že moderní architektura se bez VD obejde, ale převládá přesvědčení, že hledat možnosti koexistence VD a AD má smysl – i když teoretické přemítání o tom, jaký charakter by měla ideálně mít, vlastně nikdy neskončilo. Jedny z prvních prostorů, u nichž se demonstruje v dobovém odborném tisku komplexní přístup k interiérovému designu v novém duchu, jsou svatební obřadní síně tehdejších národních výborů. U některých ranějších staveb lze rozeznat snahu o výtvarné pojednání tradičních částí, např. parapetních panelů nebo vlysu nad vchodem, i když průčelí už dominuje závěsová stěna ze skla a kovu (např. poliklinika v Břevnově). Jinde si VD hledá v abstraktní geometrii AD vlastní místo, např. nároží (ZŠ na Letné, V. Karoušek), později může získat na plochých průčelích dominanci (školy, kulturní a obchodní domy). Často však VD není součástí tělesa architektury a vztah funguje jako spíše adiční. V takové roli se vyskytují VD také v rámci obytných souborů a sídlišť, neboť z vlastních domů VD zpravidla mizí. Interiéry veřejných a zvláště kulturních budov skýtají bohatší výtvarné vybavení, v němž volně navazuje volná tvorba

<sup>48</sup> Vládní usnesení č. 355 z 28. 7. 1965 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě, s. 2.

<sup>49</sup> Vyhláška 149/1961 Sb., § 9. Vyhláška ministerstva školství a kultury, o nákupu, zadávání a prodeji děl výtvarných umění a o některých jiných opatřeních v oboru výtvarných umění.

<sup>50</sup> Příloha k usnesení vlády č. 355/1965.

s individuální designovým řešením zařízení v bohatší škále technik a materiálů, než tomu bylo v předcházejícím období. Poměrně dlouho do 60. let přetrvává „bruselská“ představa „gesamtkunstwerku“, třebaže se k jejich konci stylově modifikuje do „montrealské“ podoby. Takové pojetí chápe interiér jako harmonizovaný celek zahrnující dlažby, strop, svítidla, mobiliář, zábradlí, dělicí mříže atd. Řešení 70. a 80. let již zpravidla tak komplexní nejsou a uplatňují spíše místy poněkud heterogenní setkání individuálních děl v neutrálnějším designovém rámci, někdy i s typovými prvky, nebo tvarově i materiálově výraznější design jako dominantní charakteristiku prostoru. Změna společenské situace a vstup soukromých stavebníků po roce 1989 přináší vlnu snah o poněkud opožděné uplatnění dříve „zapovězených“ pozdně modernistických i „utlumených“ postmoderních děl, včetně návratu tradičnějších názorů na vztahy VD a AD. Výsledky tohoto procesu jsou značně rozmanité, v dynamice nové společnosti často pomíjivé a těžší je lze charakterizovat v rámci tak stručného textu, neboť k nim dosud nejsou k dispozici ani základní průzkumy či studie.

### Materiály a techniky

Padesátá léta lze charakterizovat v tomto smyslu jako tradiční. Sochařství pracuje s pískovcem a opukou, vzácněji se žulou; mramor se mimo funerální kontext téměř nevyskytuje. Bronz je vyhrazen pouze nejprestižnějším pomníkovým pracím přiměřené velikosti, neboť kovu byl nedostatek. Jako méně obvyklé, ale ekonomicky výhodné se objevují i plastiky a reliéfy z umělého kamene a polychromované keramiky. Plošná výzdoba pracuje nejčastěji s dvoubarevným sgrafitem, odvozeným z tzv. české novorenesance. V náročnějších interiérech se lze setkat s nástěnnou malbou (obvykle kaseinová tempera); vzácnější je uplatnění skleněné mozaiky a dokonce stuccolustra. Rovněž výjimečné jsou malované nebo odlévané vitraje a tkané tapiserie (srov. zvl. hotel International v Dejvicích).

Návrat k principům modernismu po roce 1958 s sebou postupně přináší nepoměrně bohatší škálu jak materiálů, tak jejich technického uchopení, jež kráčí ruku v ruce s otevřením možností vlastního výtvarného výrazu, zbaveného dosavadního dogmatického pojetí socialistického realismu. I když 70. léta přinesou opět jisté ideologické zúžení, původní uvolnění forem zůstane v dobovém umění do jisté míry trvale přítomno. V sochařství se vedle výrazněji strukturovaných kamenů (travertin) příležitostně uplatňují i barevné mramory, porfyry apod. Architektura inspiruje také uchopení betonu jako nikoli náhražkového, ale svébytného sochařského materiálu.

Pro exteriérovou plastiku se experimentuje také s laminátem, jehož výhody jsou levnost, lehkost i velké možnosti povrchových úprav, nevýhodou pak menší odolnost vůči poškození mechanickým zásahem nebo teplotní erozí. Další uplatnění plastů s jejich možnostmi živé barevnosti se děje v 60. letech spíše přechodně v interiérovém designu. Mezi kovy se uplatňují měděný plech, hliník, kujané i hutní železo, nerezová ocel, v interiérech také dřevo, jež se v dřívějším období jako sochařský materiál přes svou dostupnost, tradičnost a „lidovost“ kupodivu téměř neobjevovalo. Rozsáhlého uplatnění v širokém rozpětí od designových obkladů přes mozaiky až po figurativní i nefigurativní reliéfy a objekty se dostává keramice přírodní i polévané a příležitostně dochází také k monumentalizaci skleněné plastiky. V některých náročných reprezentativních interiérech dostatečných rozměrů docházejí uplatnění monumentální skleněné lustry, v nichž hraničí sochařské a užité umění (Nová scéna ND, Palác kultury). Různě pojaté skleněné vitraje se stávají také převažujícím typem plošné výzdoby interiéru, z nichž ustupuje nástěnná malba, někdy suplovaná velkoformátovým obrazem na plátně (Nová scéna ND). Vedle nich se v náročnějších podmínkách uplatňují různé druhy textilií, jednak textilních tisků a koláží (zvl. 60. léta), jednak rozmanitě pojatých tkaných i vázaných tapiserií, a od 70. let také více rozšířené netkané tapiserie art protis (od 1964). Osmdesátá léta přinášejí pro nástěnnou dekoraci i možnosti uplatnění textilních fototapet.



Setkání tradičního a moderního pomníkového umění: sousoší Aloise a Viléma Mrštíkových – Stanislav Hanzl podle původního návrhu Vincence Makovského, kamenná skulptura Moravské orlice od Olbrama Zoubka a parapety balkonů z tepaného měděného plechu od Evy Zoubkové-Kmentové a Olbrama Zoubka; Janáčkovovo divadlo v Brně

## Styly a témata

Ze stylového hlediska se umění období 1948–1958 vyznačuje doslovným realismem, vycházejícím jednak z 19. století (generace Národního divadla), ale také ze vzorů sovětského „socialistického realismu“ stalinské éry. Po úspěchu československé expozice na EXPO 58 v Bruselu a domácím utváření tvůrčích skupin v rámci SČVU se pojetí figurativní tvorby uvolňuje, ale vysloveně nefigurativní tendence se ve větší míře uplatňují až ve druhé polovině 60. let a zejména na jejich sklonku. Ve výtvarném projevu i designu lze rozlišit šíření „bruselského stylu“ v jeho špičkových projevech v centrech i více nebo méně odvozených či pokleslých derivátech mimo ně. V druhé polovině desetiletí je patrný jistý přerod stylu, jenž lze vztáhnout k další výstavě EXPO 67 v Montrealu a pojetí tamního čs. pavilonu a jeho expozic. Zatímco ve výzdobě některých čs. legací v zahraničí na přelomu dekad doznívá starší trend, v domácím prostředí se od počátku 70. let projevuje zřetelně dopad normalizačních ideologických hledisek při posuzování a povolování výtvarných děl. Reorganizačními zásahy je řadě osvědčených výtvarníků oficiálně nebo (častěji) neoficiálně znemožněno uplatnění v této oblasti nebo jsou zcela marginalizováni. Nefigurativní projevy nejsou výslovně zakázány, ale spíše odsunuty do doplňkové dekorativní pozice; „doporučené“ klíčové postavení ve všech oborech zaujímá figurativní projev, ovšem formálně uvolněnější než v 50. letech. Rozhodování o tom, co bude realizováno, spočívá v rukou svazových a fondových komisí a nadřazených politických orgánů a je závislé na jejich konkrétním personálním obsazení.

Námětové okruhy VD v 50. letech jsou oslavného, agitačního, optimistického či obecně pozitivního charakteru. Vedle námětů osvobození sovětskou armádou v roce 1945, bratrství ze SSSR či kultu vůdců Stalina a Gottwalda jsou nejčastější idealizovaná témata příkladného pracovního nasazení ve všech oborech a šťastného života v socialistickém systému. Z historie se uplatňuje vedle motivů z dějin mezinárodního dělnického hnutí jistý kanonizovaný soubor domácích epizod, označených oficiální historiografií jako „revoluční“ a „pokrokové“ – zejména husitské hnutí, selská povstání, rok 1848, národní obrození, založení KSČ, meziválečné stávkové, komunistický odboj 1939–1945. Tyto náměty se mohly uplatňovat nejen na veřejných budovách, ale také ve výzdobě obytných domů či sídlišť.

Po roce 1958 sice podobná tematika zejména v pomníkové tvorbě místy přetrvává, ale obecně se v rámci AD uplatňují spíše neutrálnější náměty „všedního dne“ vycházející z obecně přijímaného civilistního naladění kultury, v méně idealizovaných, ale stále v podstatě optimistických intencích (skupina Trasa). Na počátku 60. let jsou oblíbená rovněž optimisticky nazíraná témata vesmíru a jeho „dobývání“ člověkem (skupina Radar). Existenciálněji laděné momenty pronikaly do výzdoby architektury výjimečně a ojediněly, poněkud opožděný pokus o uplatnění informálního<sup>51</sup> projevu byl sice realizován, ale záhy odstraněn (ubytovna v Odolené Vodě, bratři Karouškové). Koncem 60. let se podařilo prosadit několik větších realizací abstraktního a symbolického charakteru, ale tento trend byl záhy utlumen normalizací, stejně jako pokusy o moderní uchopení sakrální tematiky v liturgickém prostoru (Jedovnice, Senetářov). Poměrně hojná, ale téměř nepublikovaná výzdoba smutečních obřadních síní byla většinou zaměřena nenábožensky. Tendence vyhnout se ideologizaci VD vede v tomto období k hojnému uplatnění velkoformátové krajomalby a obecně koloběhu přírody, čemuž napomáhá i okolnost, že v dobovém kulturně-politickém diskurzu byla problematika VD v AD spojována s tématem „tvorby životního prostředí“, jakési odpovědi rodícímu se neoficiálnímu ekologickému hnutí.

## 4.3.2 Hodnota integrity a autenticity

**Míra integrity, původnost architektonického díla – původní podoba objektu/souboru by měla být zachovaná nebo rozeznatelná; míra autenticity – zachování původního stavu včetně vnitřního vybavení, kvality designu a integrovaných uměleckých děl.**

**Pro architekturu daného období platí shodné zásady ochrany jako pro jakoukoli historickou stavbu z dřívějších období.**

Míra integrity (mimořádná architektonicko-estetická hodnota díla a jeho nadčasovost převyšující standardní dobovou produkci) je při zachování stavby pro budoucí generace zásadní. Pochopitelně vždy je odvislá od kvality posuzovaného díla, jež je komplexním souborem komponentů shromážděných na základě objektivních hledisek (autor, místo, typologický druh, jeho význam v současnosti...)

V takovém případě by měla být zachovaná nebo rozeznatelná původnost architektonického díla – původní podoba objektu/souboru a neměla by být výrazněji změněna pozdějšími úpravami či přestavbami, jež neodpovídají původní kvalitě stavebního díla.

Problematika míry autenticity je ale v případě architektury celého 20. století značně komplexnější. Původní, často i v detailu zachovaná vybavenost, neodpovídá současným nárokům na komfort a legislativním požadavkům. Jsou to např. elektroinstalace, často i včetně takových drobností jako jsou vypínače, rozvodny apod., dále detaily okenních prvků vytvářející tepelné mosty a vyvolávající tak problémy tepelné izolace, příp. ostatní instalace včetně obkladů a prvků drobné vybavenosti, stejně jako dnes již nevyroběné původní materiály. Vlastnosti této vybavenosti převážně nelze akceptovat, zejména z důvodu značných energetických ztrát. V takových případech je pak nutno postupovat velmi citlivě a obezřetně, hledat možnosti jejich substituce, vždy ale s jasným rozlišením vstupu nového detailu od toho původního.

Z hlediska památkové péče má užití původního materiálu hodnotu samo o sobě a je v principu nenahraditelné. Nicméně s ohledem na dnes již omezenou materiálovou základnu založenou na přírodních zdrojích, na experimentování a vývojové snahy 60. let v oblasti nových materiálů, které jsou ve velké většině dnes již nedostupné nebo realizovatelné pouze restaurátorskou cestou a procesem malov výroby, případně z důvodu jejich nevyhovujících tepelně izolačních vlastností nebo zdravotní závadnosti nepoužitelné, jako jediná možná cesta v současných podmínkách se nabízí náhradní řešení: tedy náhrada materiálem, který vykazuje obdobné, zejména vizuální vlastnosti původně použitého materiálu. Vhodné je pak se více zaměřit na formální vlastnosti, tedy např. u závěsných fasád z tzv. boletických panelů respektovat původní rastr a členění fasádních prvků.

Při obnově fasád sledovaného období je třeba mít na zřeteli propojenost materiálu, vzhledu a technologie provedení (např. fasády prováděné v technologiích tvrdých cementových omítek, závěsné fasádní systémy využívající skleněné nebo kovové panely, keramické obklady apod.

Barevnost fasád sledovaného období vycházela jednak z přírodních pigmentů, dále z materiálů používaných pro povrchovou úpravu železobetonových systémových panelů (drcené kamenivo, hrubě opracovaný beton). U experimentálních řešení byla používána také výrazná barevnost, v pastelových barevných odstínech vycházející z barev tzv. bruselského stylu, ve výrazných jasných barvách navazující na Le Corbusierův odkaz a použití palety obrazů Pieta Mondriana.

Pro zvýraznění významu nebo funkční předěly interiérových prostor byly používány výtvarně pojednané stěny, dělicí příčky, s využitím keramiky (reliéfy), skla (reliéfy, vitráže), textilu (tapiserie), dřevěných nebo kovových umělecky zpracovaných prvků.

Pro různé materiály jsou určující jejich vzhledové vlastnosti a způsob stárnutí materiálu, dodávající základnímu povrchu specifickou patinu. Materiálové alternativy, používané v současné stavební praxi, jsou na rozdíl od původních, převážně přírodních materiálů na syntetické bázi. Dnes již všudypřítomná praxe ukazuje, že i pokud jsou tyto

<sup>51</sup> Informální umění (z francouzského Art informel): neformální, intuitivní směr abstraktního expresionismu

náhražky funkčně srovnatelné, jejich výsledná kvalita, vycházející nejen ze samotné materiálové podstaty, ale i z absence původních technologií a řemeslného opracování, výrazně snižuje estetickou hodnotu celku.

Zůstává však řada materiálů typických pro výslednou podobu staveb, které vykazují vysokou kvalitu a hodnotu přírodního materiálu. K materiálům hodným pozornosti patří různé modifikace skleněných a keramických mozaik nebo keramických fasádních tvarovek, v obou případech využívaných také pro dekorativní ztvárnění fasád a interiérů budov. Pro sledovanou dobu jsou typické keramické obkladové pásy v přírodní cihlové nebo světle šedé barvě, u glazovaných typů v barvách cihlové až tmavě hnědé. Velmi rozšířené je použití obkladů z lomového štípaného kamene, velmi často z břidličných šedomodrých pásků. Oblíbené bylo použití skleněných cihel v různých barvách, na podlahy veřejných prostor byly běžně používány mramorové desky různých velikostí. Tzv. benátská dlažba využívala zlomků desek různých druhů kamene.

Všechny tyto detaily, exteriérové či interiérové prvky a způsob jejich ztvárnění, jsou cenným dokladem doby, a to jak z hlediska společenského nastavení, životní filosofie, kulturního nastavení a výtvarného vyjádření svobodných tvůrců v období reálného socialismu, tak materiálových a technologických možností.

Každopádně zachování co největšího množství původních prvků stavby by mělo být kategorickým imperativem vztahu společnosti k historickému dědictví a jeho odkazu budoucím generacím.

## 5. EVIDENCE A DOKUMENTACE

### 5.1 Metody průzkumu

#### 5.1.1 Plošný průzkum – soupis existujících staveb

Plošný terénní průzkum, jako nejspolehlivější nástroj výběru staveb, které se svou kvalitou a architektonickým zpracováním vymykají z běžné dobové stavební produkce, je výsledkem komparace rešerší z literatury i dobových periodik, hrubého terénního průzkumu a archivního průzkumu zaměřeného především na plánovou dokumentaci a dobová vyobrazení.

#### 5.1.2 Rešerše z literatury a dobového tisku, archivní průzkum dokumentačních fondů.

Hlavním zdrojem informací a námětů pro vytipování zajímavých objektů jsou tištěné dobové materiály – odborná periodika (*Architektura ČSR*, *Československý architekt*, *Výtvarné umění* ad.), katalogy, publikace a regionální tisk. V rámci archivních průzkumů je nezbytné se zaměřit na studium dostupných pramenů a literatury vztahujících se k těmto objektům, vyhledání plánové dokumentace v archivech stavebních úřadů a archivech majitelů či správců staveb. Nedílnou součástí je dohledání dobové fotodokumentace v muzejních a archivních fondech, informace o původním vybavení interiérů, o uměleckých dílech a umělecky zpracovaných interiérových prvcích, které byly, na základě Vládního usnesení č. 355 z 28. 7. 1965 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě, velmi často jako funkční součást stavby implementovány do architektonického záměru již ve fázi projektu. Důležitým zdrojem informací jsou plánové dokumentace zaniklých ateliérů oficiálních projekčních kanceláří, jejichž licenční práva i vlastní správa často přešla na konkrétní osoby – často projektanty těchto kanceláří nebo jejich dědice.

#### 5.1.3 Terénní průzkum

Terénní průzkum probíhá na základě informací získaných z rešerší dobového tisku i odborné literatury a archivního průzkumu dokumentačních fondů. Při terénním průzkumu je sledována dochovaná míra autenticity a integrity vytipovaných staveb a zachycena zobrazovací technikou. Díky průzkumu na místě může proběhnout výběr staveb a jsou eliminovány ty realizace, které přestavbami, přístavbami nebo stavebními úpravami za účelem zlepšení tepelně izolačních vlastností objektů ztratily svoji původní podobu, a to jak ve formě, tak i dispozici a materiálovém řešení povrchů.

#### 5.1.4 Metoda orální historie

Efektivní a v posledních letech často využívanou metodou je metoda orální historie, i s jejími úskalími možného zkreslení skutečnosti daného určitou pravděpodobností subjektivně podbarvených výpovědí dotazovaných pamětníků. Vzhledem ke zkoumanému období a ještě žijícím pamětníkům jsou však rozhovory s nimi jedním ze základních

zdrojů relevantních informací. V rámci průzkumu moderní architektury 60. a 70. let jsou kontakty s pamětníky často jediným relevantním zdrojem informací.

### 5.1.5 Další moderní metody – videozáznam, drony, 3D scan, fotogrammetrie...

Tyto formy dokumentace jsou vítány, využívají moderních technologií a jejich výstup je závislý na následném zpracování (postprodukcí) surových dat pomocí výpočetní techniky, která by ale neměla data měnit, spíše je transformovat do využitelného formátu. Jedná se o doplňkové metody, u kterých není jasná udržitelnost archivace vytvořených výstupů. Výsledky těchto moderních metod však mohou být pro laickou veřejnost uživatelsky přívětivým a pro prezentaci atraktivním materiálem. Příkladem může být 3D tisk objektu nebo jeho části či virtuální realita (vizualizace) zpracovaná na základě dostupné dokumentace. Tato forma je žádoucí především u významných staveb s nežádoucími novodobými utilitárními intervencemi. Snímání dronem slouží k posouzení celku v kontextu místa a širších urbanistických souvislostí.

### 5.1.6 Zpracování výsledků výzkumu

Zastoupení staveb a stavebních celků jako zástupců typologických kategorií je výsledkem porovnání výstupů plošného průzkumu. Ve výsledku jsou vybráni početní zástupci jednotlivých typologických skupin s nejvyšší mírou dochování autentických konstrukcí, dispozičního rozvrhu, formy, materiálu a výtvarného řešení. Vyřazeny jsou výrazně změněné objekty, které nevhodnými stavebními zásahy v podobě úprav, modernizace, zateplování, výměny oken a fasádních systémů, často i přístavbami nebo kompletní přestavbou zcela ztratily svoji původní formu a celkový výraz. Výsledky výzkumu, informace o vybraných objektech jsou následně zpracovány a zaneseny do aplikace Památkového katalogu, kde jsou trvale evidovány včetně prostorových dat v rámci geografického informačního systému a metadat v rámci metainformačního systému.

## 5.2 Systémová evidence – zanesení do IISPP (Integrovaný informační systém památkové péče)

### 5.2.1 Záznam do integrovaného informačního systému památkové péče, obecné zásady, informační hodnota záznamu

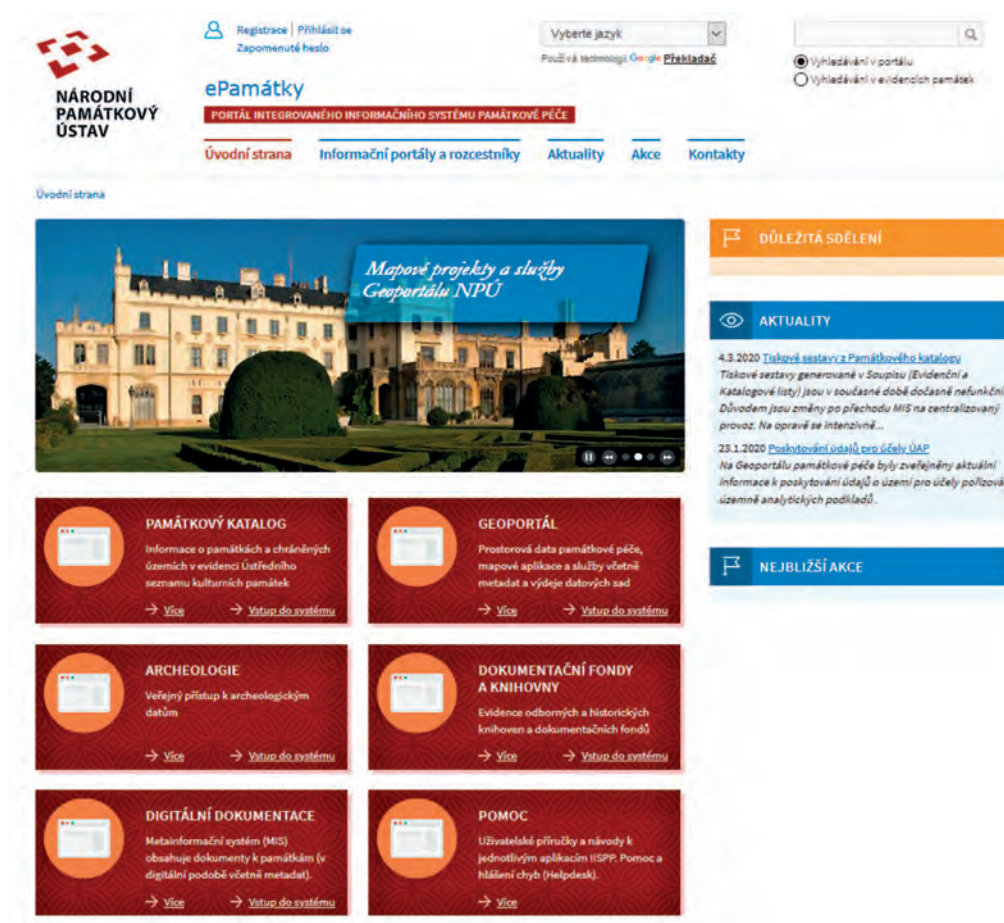
Data, získaná průzkumem, jsou ukládána v databázi – veřejně přístupné aplikaci Památkový katalog, vyvinuté Národním památkovým ústavem pro schopnost evidence památkového potenciálu. Památkový katalog je součástí Integrovaného informačního systému památkové péče (IISPP),<sup>52</sup> což je soubor vzájemně propojených nástrojů a aplikací sloužících k evidenci a dokumentaci památek, ale i staveb a objektů s památkovým potenciálem (památkový katalog, geoportál, archeologie, dokumentační fondy a knihovny). Jde o digitální aplikace představující otevřený nástroj přístupný široké veřejnosti a současně sloužící odborníkům a dotčeným orgánům státní správy pro jejich informaci o stavbách a stavebních celcích v procesu stavebního řízení.

Zadáváním výsledků výzkumu do Památkového katalogu se postupně vytváří tematický soupis zajímavých, dobově typických staveb sledovaného období, který bude topograficky podložen specializovanou mapou s odborným obsahem v GIS prostředí.

### a. Část IISPP s volným přístupem – veřejná část.

Veřejná část Památkového katalogu umožňuje vyhledávání výsledků výzkumu především v sekci **Soupis**, která obsahuje jak chráněné památky, tak objekty nechráněné. *Vyhledávání* je možné zadáním libovolného slova, tzv. full-textem, případně *rozšířené vyhledávání* umožňuje vyhledání dle určitých kritérií (např. geografická lokalizace, sloh, tematické soupisy). V sekci Soupis v rozšířeném vyhledávání se zvolí položka *Tematické soupisy*, kde pod řádkem *Název tematického okruhu* se z výběru zvolí *Moderní architektura 60. a 70. let 20. stol.*

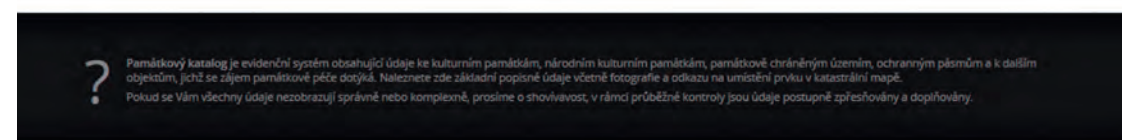
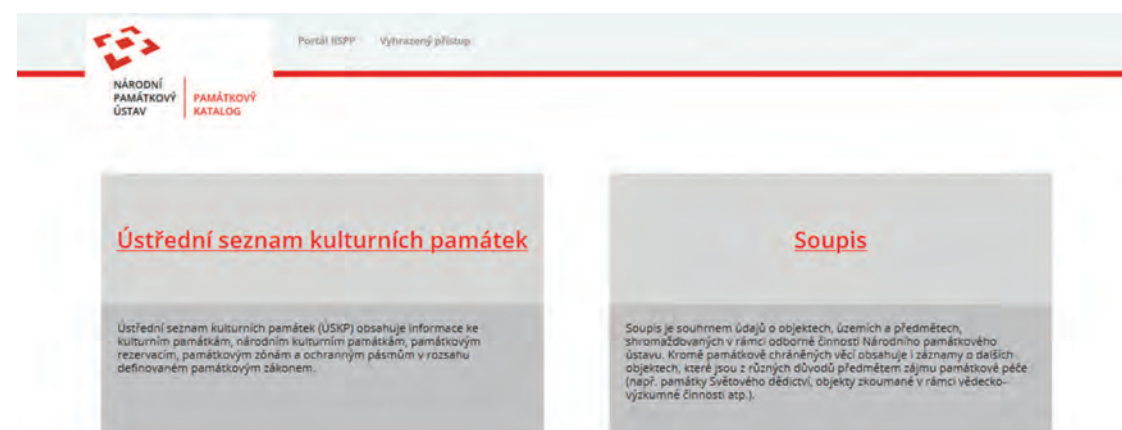
### Titulní strana aplikace Památkový katalog:



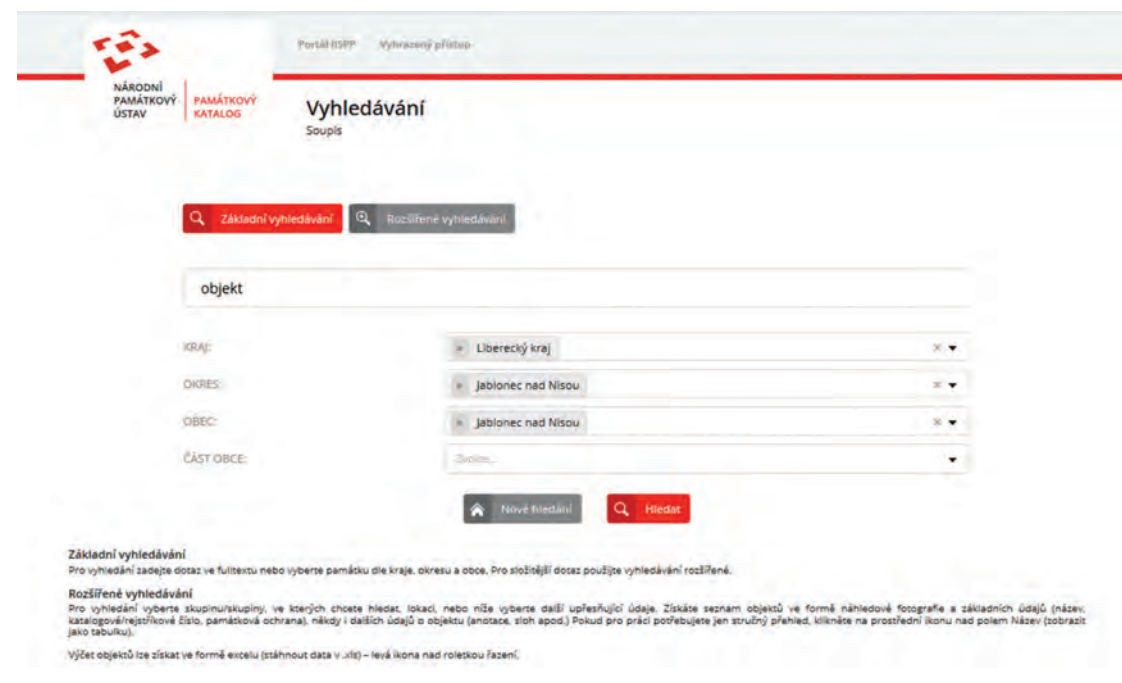
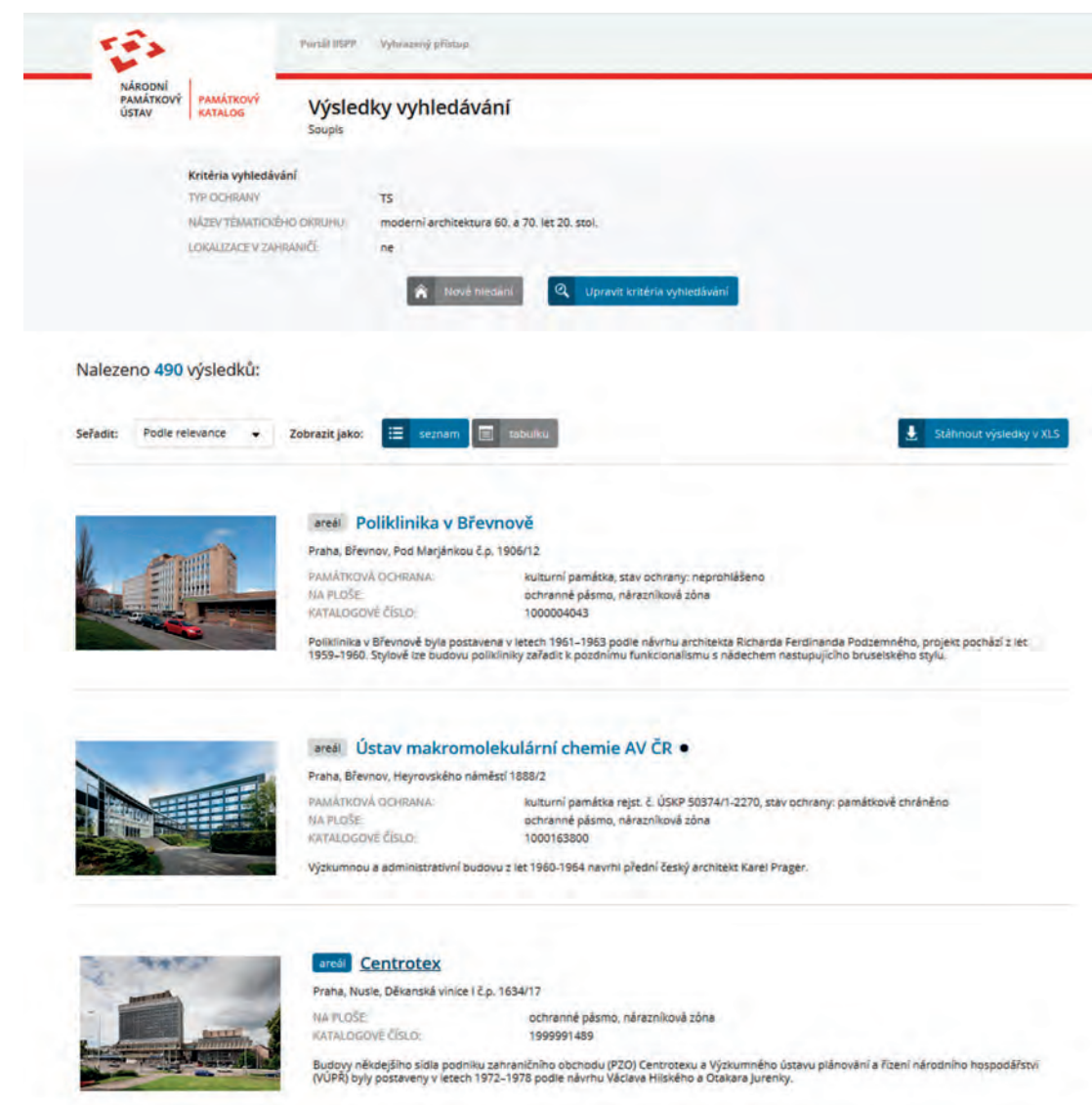
<sup>52</sup> Dostupný z adresy <https://iispp.npu.cz>



## První rozcestník aplikace Památkový katalog:



## Základní vyhledávání v aplikaci Památkový katalog:

Výsledek veřejně přístupného vyhledávání se zadáním Tematického soupisu *moderní architektura 60. a 70. let 20. století*. Zobrazení výsledků výzkumu v rámci projektu MA60\_70:

## Náhled veřejné karty záznamu o budově PZO Centrotex v Praze:

Centrotex

**PAMÁTKOVÁ OCHRANA**

není kulturní památkou

**NA PLOŠE KP/NKP/OP/NZ**

- nárazníková zóna rejst. č. ÚSKP 7001 - Nárazníková zóna statku světového dědictví "Historické centrum Prahy"
- Fáze ochrany: památkově chráněno  
Chráněno: od 13. 12. 1992
- ochranné pásmo rejst. č. ÚSKP 3333 - Ochranné pásmo památkové rezervace v hl. m. Praze
- Fáze ochrany: památkově chráněno  
Chráněno: od 19. 5. 1981

**INFORMAČNÍ SYSTÉM O ARCHEOLOGICKÝCH DATECH (ISAD)**

ID SAS 32572 - 32572 II pásmo I#

**ZOBRAZENÍ NA MAPĚ**

DB 317575, Nusle, 1634 Děkanská vinice I, Praha, Nusle, Praha, Hlavní město Praha

**HISTORICKÉ LOKALITY**

Kód CZ 11812, Pankrác, urbanizované sídlo převrštěné, Nusle, Praha, Hlavní město Praha

**DIGITÁLNÍ DOKUMENTY (MIS)**

Všechny dokumenty v MIS I#

Praha 4 - Nusle, čp. 1634, náměstí Hrdinů 3, Centrotex, pohled od V, průzkum a prezentace architektury 19. a 20. století, průzkum architektury 60. - 80. let ve vybraných regionech

Praha 4 - Nusle, čp. 1634, náměstí Hrdinů 3, Centrotex, pohled od SV, průzkum a prezentace architektury 19. a 20. století, průzkum architektury 60. - 80. let ve vybraných regionech

Praha 4 - Nusle, čp. 1634, náměstí Hrdinů 3, Centrotex, pohled od JV, průzkum a prezentace architektury 19. a 20. století, průzkum architektury 60. - 80. let ve vybraných regionech

**UDÁLOSTI**

1972 - 1978 - realizace, architekt: Miroslav Václav, architekt: Jurek Otakar

**KATALOGOVÉ ČÍSLO** 1999991489

**KRAJ** Hlavní město Praha

**OKRES** Praha

**OBEC** Praha

**ČÁST OBCE** Nusle

**KATASTRÁLNÍ ÚZEMÍ** Nusle

**ADRESA** Děkanská vinice I č.p. 1634/17

**TYP** administrativní budova

**KATEGORIE** areál

**ZPŘÍSTUPNĚNÍ OBJEKTU** ne

**VÝZNAMNÉ PRVY** Plastický reliéf umístěný při výstupu z metra, Barikáda květen 1945, autor ak. soch. Stanislav Hanžik, spolupráce O. Nosek a V. Hliský, 1977, žula. Kovový reliéf se znakem a nápisem CENTROTEX ve vestibulu metra. Akad. mal. Jan Kettner, Evžen Hampel, bronz, 1979-80.

**SPECIALIZACE** moderní architektura

**ANOTACE** Budovy někdejšího sídla podniku zahraničního obchodu (PZO) Centrotexu a Výzkumného ústavu plánování a řízení národního hospodářství (VÚPR) byly postaveny v letech 1972-1978 podle návrhu Václava Hliského a Otakara Jurenky.

**DĚJINY** Administrativní budova Centrotexu byla další z řady sídel podniků zahraničního obchodu budovaných v Praze od počátku 70. let. Prvním PZO byl vlnohradský Strojimport, díky němuž se KPÚ dostal k realizaci dalších objektů (po požáru Veletržního paláce 1974), přidělení jednotlivých objektů PZO již probíhalo pod taktovkou nového ředitele KPÚ Zdeňka Kuny. Vystavba Centrotexu ale započala o něco dříve, v roce 1972. Hliského autorství se na podobě stavby výrazně podepsalo, objekt se vzhledově jednoznačně liší od ostatních budov PZO. Je konzervativnější, tradičnější, hmota a fasáda jsou dekorativnější. Autoři se namísto strohého miesovského vzoru přiklonili k plasticitě a „subjektivní výjímavosti poválečné architektury Le Corbusiera, Marcela Breuera nebo nového brutalismu.“ (Votlík). Generálním dodavatelem se stala jugoslávská firma INGRA, plášt vyrobila jugoslávská firma UTVA.

Klikem na konkrétní budovu nebo areál se zobrazí karta se základními, veřejně přístupnými informacemi o objektu. Plně zpracovaný záznam obsahuje kromě přesné lokalizace informace o případné památkové ochraně, dále popis, historický a stavební vývoj, stylové zařazení, popis významných prvků v rámci objektu, dataci projektu a realizace a autora. Objekt je možné zobrazit v mapě, digitální dokumenty v MIS nabízejí obrazovou dokumentaci. (viz obr. vlevo)

## b. Část IISPP s vyhrazeným přístupem – neveřejná část.

Vyhrazená část IISPP umožňuje oprávněným uživatelům vkládat strukturovaná data o jednotlivých objektech a souborech do dílčích aplikací a databází. Ty vedou uživatele k vyplnění úplného záznamu a k patřičnému začlenění podle struktury třídníků.

Pro plnohodnotné vkládání dat do Památkového katalogu je nutné relevantní informace zpracovat i v aplikacích Geoportál a MIS. Databáze Tritius je využívána pouze pasivně bez nutnosti vkládání informací. Každá z aplikací má svá specifika při vyplňování i uživatelské prostředí. Pro snazší využití uvedených informací při práci s nimi jsou kurzívou uváděny přesné názvy z aplikací a tučně pak uvádíme jednoznačně dané výrazy k vyplnění.

## c. Obsah záznamu v Památkovém katalogu IISPP

Pro vkládání výsledků výzkumu jsou určeny hlavně následující záložky:

## Identifikační údaje

Záložka představuje přehled všech zásadních informací o daném objektu (název, adresu, typologii, památkovou ochranu, číslo záznamu, anotaci).

V rámci poskytnutí relevantních informací o zkoumaném objektu jsou pod záložkou Identifikační údaje v rámci projektu MA60\_70 stanoveny některé subzáložky k prioritní pozornosti a vyplnění. Pro vyhledávání objektů zkoumaných projektem je stanoveno, že do *specializace proku* se z nabízených možností volí **moderní architektura** (zkratka **MoA**). Dále následně: *klíčové slovo* = **architektura**. *Tematický okruh* = **moderní architektura 60. a 70. let 20. století**. *Úkol VV* = název projektu (**Analýza a prezentace hodnot moderní architektury 60. a 70. let 20. století jako součásti národní a kulturní identity ČR**), případně jeho kód (**DG 16P02R007**).

## Další pole k vyplnění:

*Variantní názvy* – změny názvu objektu s časovým určením období, během kterého byl název užíván. Kromě určení letopočtem je možné užít slova jako „před, okolo“, či jen znak „?“.

*Typ proku* – typologické informace o objektu. Zadat je možné několik charakteristik. Jednotlivé výrazy se vybírají z číselníků. Pro lepší přehled struktury a celého obsahu hesel je možné si otevřít aplikaci pro správu číselníků *Codebook*.

### Popisné údaje

Záložka k ukládání nebo editaci textových informací o objektu/souboru:

*Anotace* – základní charakteristika objektu (datace, autor, význam, pozoruhodné prvky stavby) v rozsahu 254 znaků.

*Popis 1* – podrobný popis objektu, a to bez omezení textových znaků. Postupuje se od celkové hmoty směrem k jednotlivým stavebním prvkům a jejich barevnému a materiálovému řešení.

*Popis 2* – popis řešení interiéru.

*Dějiny* – popis událostí, které se k objektu váží, např. sled vlastníků z archivních pramenů, historické události, které se v objektu udály apod., maximálně 4000 znaků.

*Historický vývoj* – stavební vývoj, změny spojené s daným objektem.

Možnost zadání, zda je *objekt zpřístupněn*.

Další subzáložky jsou volitelné a umožňují zadat velké množství specifických dat o objektu. Příkladem může být *sloň*, který se vyplňuje opět přes číselník, případně Codebook. Ve vytvořeném rejstříku je možné vybrat z výrazů jako **brutalismus, bruselský styl, pozdní funkcionalismus, pozdní šedesátá, moderna, strukturalismus**.

### Hodnocení

Představuje kritické hodnocení badatele tak, aby danou stavbu odpovídajícím způsobem zařadil v kontextu doby a kvality architektury.

Pomocí výběru z nabídky formou roletky se vybírají možnosti – stupeň památkové hodnoty a význam památkové hodnoty, popis a stav zachování památkové hodnoty. Následuje výběr možnosti v kolonkách doporučení k obnově nebo památkové regulaci.

### Prostorová identifikace

PI jednoznačně určuje geografickou polohu prvku. Pro zadávání informací je nutné pracovat s geografickou aplikací IISPP, geoportál.<sup>53</sup> Objekt je možné definovat více způsoby, nejčastěji pomocí:

Definiční bod (ID DG,<sup>54</sup> PaGIS<sup>55</sup>) – základní identifikátor všech objektů, s číslem popisným. Pokud objekt nemá č. p., pak je nutné vytvořit prozatímní identifikátor PaGIS v podobě přírůstkového bodu.

Přírůstkový bod – je možné vytvářet v mapové aplikaci Územní identifikace s editací PB.

### Literatura/prameny

Záložka umožňuje vytvořit vazbu na evidenci dokumentačních fondů a knihoven NPÚ Tritius nebo zadat literaturu či pramen v externích zdrojích (archivy, knihovny apod. mimo NPÚ).

<sup>53</sup> Mapová aplikace podporující práci s GIS daty, která je dostupná z <https://geoportal.npu.cz>.

<sup>54</sup> Výraz užívaný ve výpočetní technice označující identifikaci.

<sup>55</sup> Číslo definující prostorovou lokalizaci objektu.

### Události

Záložky pro umístění informací o projektu, realizaci, autorech, přestavbách atd. Konkrétní typ události lze vybrat z číselníku.

### Dokumenty MIS

Záložka je propojena na databázi MIS<sup>56</sup> s veškerými sem vloženými, s daným objektem provázanými dokumenty. Editace nebo založení záznamu v MIS jsou možné pouze v prostředí a po přihlášení do databáze MIS – metainformačního systému, uložiště digitálních a digitalizovaných dokumentů (fotografie, plány, mapy, textové dokumenty) vztahujících se k památkové péči.

Vkládání dat do systému MIS je standardizováno. Fotografie se vkládají s vyplněnými EXIF daty<sup>57</sup> (název, autor, popis, autor popisu). Výsledky výzkumu vložené do MIS v rámci sledovaného projektu mají v poli *událost* uvedeno **DG16P02R007** (ID projektu) a zkratku **MA6070** jako identifikátory pro rychlé vyhledání pomocí parametrického vyhledávání. Vyhledávání je možné také fulltextem.

### Informace o záznamu

V této kartě je důležité vyplnit *územní příslušnost* záznamu k ÚOP NPÚ (pomocí názvu nebo číselného kódu pracoviště). Územní příslušnost se řídí polohou objektu. *Vazba na celek* určuje hierarchii a vztahy mezi jednotlivými záznamy (např. nemovitě umělecké dílo v rámci objektu nebo souboru).

## 5.2.2 Charakteristické příklady hodnocení uvedené v IISPP

**Příklady hodnocení staveb** v průběhu projektu zaevidovaných v aplikaci Památkový katalog mohou být významně **nápomocny** jako návod postupu a památkového zhodnocení konkrétní stavby nebo stavebního celku. Zde jsou jednotlivé záznamy objektů, zkoumaných v rámci projektu, identifikovány jednotným kódem projektu **DG16P02R007**, s možností uživatelsky příznivého filtrování pomocí tematického okruhu, který vyfiltruje pouze stavby sledovaného období.

Tematický okruh pro sledované období má název Moderní architektura 60. a 70. let 20. století.

Takto vytvořená databáze je zkoumanými příklady staveb připravena jako podklad pro vyhodnocení dalších staveb z hlediska kulturně-historického, architektonického, typologického, konstrukčního i materiálového.

<sup>56</sup> Aplikace dostupná z adresy [https://iispp.npu.cz/mis\\_public/homepage.htm](https://iispp.npu.cz/mis_public/homepage.htm)

<sup>57</sup> Data vkládaná do fotografických souborů s formáty JPEG, TIFF, PNG a RIFF WAVE obsahující informace o fotoaparátu, který snímek pořídil, datum, nastavení fotoaparátu, informace o místu pořízení, informace o autorovi, popis, autorská licence.

Příklady záznamu, odkaz do veřejné části Památkového katalogu:

Středisko vodních sportů ČSM, Slapská přehrada, kat. č. 1999993531:  
<https://www.pamatkovykatalog.cz/stredisko-vodnich-sportu-csm-15860815>



Parkhotel Praha, kat. č. 1999992821:  
<https://www.pamatkovykatalog.cz/parkhotel-praha-15188432>



Hotelový dům Praha-Karlín, kat. č. 1000471868:  
<https://www.pamatkovykatalog.cz/hotelovy-dum-13336253>



## Příklady neveřejného záznamu ve vyhrazené části Památkového katalogu:

Středisko vodních sportů ČSM, Slapská přehrada, kat. č. 1999993531:

## Záložka Identifikační údaje

The screenshot shows the 'Identifikační údaje' tab for the monument 'Středisko vodních sportů ČSM' (ID: 1999993531). The interface includes a search bar, a list of filters, and a main data entry area. The data is organized into several sections:

- Identifikační údaje:**
  - Stavba (pro označení přísluší):
  - Katalogové číslo: 1999993531
  - Prvek ÚBP: 1500016
  - Podst.: Středisko vodních sportů ČSM
  - Název: Středisko vodních sportů ČSM
  - Číslo domovní: č.p. 270
  - Varianta názvu: Místní označení - jezírko
  - Adresa: Budoř na břehu Slapského jezera z let 1900-1909 je považována za nejvýznamnější realizaci architekta Jaroslava Vokulky, posádkou šéfa Lá ČSM - stavení, Černá, ústava, umělecká.
  - Kategorie prvku: Objekt
  - Druh prvku: stavba-budova
  - Typy prvku: nezářící zařízení
  - Specializace: moderní architektura
  - Klíčová slova: architektura
  - Regist. číslo:
  - Ochráněno:
  - Obnoveno:
  - Evakováno:
  - Torzi:
  - Archeologicky:
  - Zanikl:
  - Podmínka:
  - Č. zápisu o odevzdání:
  - Text 2:
  - Text 3: MAASDTU
  - Číslo 1:
- Valijný záznam:**
  - Hlavní:
  - Prvek ÚBP:
  - O nebo P:
  - Památková ochrana prvku:
    - ochráněno:
    - typy ochrany aktuální:
    - typy ochrany vše:
    - upřesnění typu ochrany vše:
    - přístav ID vše:
    - reg. č. ÚBP vše:
  - Počet ochrany prvku:
    - počet ochráněno:
    - typy početně ochrany:
    - upřesnění typu početně ochrany:
    - přístav ID početně ochrany:
    - reg. č. ÚBP početně ochrany:
  - Ležící na ploše KP/NKP/NZ/OP:
    - na ploše:
    - přístav ID KP/NKP/NZ/OP:
    - reg. č. ÚBP KP/NKP/NZ/OP:

Parkhotel Praha, kat. č. 1999992821:

## Záložka Popisné údaje

The screenshot shows the 'Popisné údaje' tab for the monument 'Parkhotel Praha' (ID: 1999992821). The interface includes a search bar, a list of filters, and a main data entry area. The data is organized into several sections:

- Popisné údaje:**
  - Stavba (pro označení přísluší):
  - Katalogové číslo: 1999992821
  - Prvek ÚBP: 16100432
  - Podst.: Parkhotel Praha
  - Název: Parkhotel Praha
  - Číslo domovní: č.p. 1502
  - Varianta názvu:
  - Adresa: Autory Parkhotelu z let 1904-07 jsou Zdeněk Štěl a Jiří Lavříšek se tř. emp. ústavu ochrany spolupráce Jar. Tomáš, návrh provedl byl od Alamy Štěrbová. Objekt se nachází v restauraci restaurace.
  - Kategorie prvku: Objekt
  - Druh prvku: hotel
  - Typy prvku: moderní architektura
  - Specializace: architektura
  - Regist. číslo:
  - Ochráněno:
  - Obnoveno:
  - Evakováno:
  - Torzi:
  - Archeologicky:
  - Zanikl:
  - Podmínka:
  - Č. zápisu o odevzdání:
  - Text 2:
  - Text 3: MAASDTU
  - Číslo 1:
- Valijný záznam:**
  - Hlavní:
  - Prvek ÚBP:
  - O nebo P:
  - Památková ochrana prvku:
    - ochráněno:
    - typy ochrany aktuální:
    - typy ochrany vše:
    - upřesnění typu ochrany vše:
    - přístav ID vše: 19148760
    - reg. č. ÚBP vše:
  - Počet ochrany prvku:
    - počet ochráněno:
    - typy početně ochrany:
    - upřesnění typu početně ochrany:
    - přístav ID početně ochrany: 04410
    - reg. č. ÚBP početně ochrany: 0212
  - Ležící na ploše KP/NKP/NZ/OP:
    - na ploše:
    - přístav ID KP/NKP/NZ/OP: 19044460, 330209932
    - reg. č. ÚBP KP/NKP/NZ/OP: 1001, 3333

Hotelový dům Praha-Karlín, kat. č. 1000471868:

### Záložka Prostorová identifikace

**Hotelový dům** (1000471868)

**Kategorie prvku:** objekt

**Typ prvku:** stavební-rodinná

**Speciálníce:** moderní architektura

**Klíčová slova:**

**Región:**

**Ochráno:**

**Evidenční:**

**Třídění:**

**Anotace:** Hotelový dům postavený v letech 1960-1962 podle návrhu Josefa Pujala a Vojtěcha Štepa je součástí experimentálního sídliště Invaldovna. Architektura vychází z konceptu Le Corbusiera.

**Zaniklý:**

**Poznámka:**

**Č. seznamu o uvěštění:**

## 6. ZÁVĚR – SHRNUÍ Z POHLEDU PAMÁTKOVÉ OCHRANY

Při posuzování staveb z období socialismu je potřeba v první řadě oprostít se od překonaného vnímání architektury tohoto období jako ideologického počínu a vnímat realizace tohoto období jako součást dějin stavitelství a architektury.

Všeobecně, a také u přístupu k záchraně architektonického dědictví projektem sledovaného období platí, že zachování a další smysluplná životaschopná existence architektonického díla je komplexní interdisciplinární záležitostí. Snahou předkládané metodiky je, upozorněním na kvality a objasněním možného přístupu, obrátit pozornost odborné veřejnosti, která v rámci své profese řeší otázky výstavby, plánování rozvoje měst a obcí a s tím související způsob nakládání s již existující zástavbou. Vybranými příklady metodika upozorňuje na formální i materiálové jedinečnosti hodné pozornosti a rovněž zachování, a v případě obnovy s šancí na originální výsledek, odlišný od nejběžněji používané produkce současného hlavního proudu.

Cílem metodiky je nalezení expertního způsobu hodnocení staveb sledovaného období s cílem objektivního výběru reprezentativního vzorku zástupců jednotlivých typologických skupin do Ústředního seznamu kulturních památek jako dokladu vývoje architektury a stavební produkce nejen 60. a 70. let 20. století. Návod hodnocení je použitelný pro regionální, národní i mezinárodní kontext. Nezbyvá než si přát, aby vytvořená metodika zvýšila obecné povědomí o kvalitách architektury 60. a 70. let, přispěla k pochopení jejich hodnot a k zachování kulturní stopy tohoto z hlediska vývoje architektury významného období budoucím generacím.

## 7. Slovník základních pojmů architektury 20. století

### A

**Adaptace** – přizpůsobení stavby novému účelu při zachování její podstaty; obecněji přestavba nebo úprava stávajícího objektu.

**Aditivní skladebný princip** – skládání samostatných prvků (prostorů, budov) do větších celků, se schopností růstu. Výsledkem přidávání ale i odebrání je vždy ukončený celek. Opakem je divizivní princip, který prostor formuje vnitřním dělením a členěním stavby (metabolismus).

**Aglomerace** – původní samostatná sídla se vlivem rozrůstání spojují v jeden hustě osídlený celek.

**Analogická architektura** – formální proud z konce 80. let 20. století, jehož zakladatelem je Miroslav Šik. Architektura propojující existující prostředí s novou výstavbou by podle této teorie měla být zasazena do kontextu, tedy vycházet z místních podmínek, být v souladu se svým okolím, bez vnějších efektů, s použitím běžných, ideálně místních materiálů.

**Akademismus** – konzervativní metoda umělecké tvorby, která přísně dodržuje a hodnotí dílo dle zavedeného kánonu, vyjadřovacích prostředků a zvolených postupů. V minulosti hledá ověřené vzory a pravidla, která jsou v případě akademismu nepostradatelná pro vznik nového formálně dokonalého díla. Zpravidla se obrací k antickému umění.

**Antuka** – jemná cihelná drť ve stavebnictví používaná jako barvivo do omítek, do mazaniny při úpravě podlah nebo jako výplň dusaného zdiva; rovněž při parkových úpravách cest.

**Arquitectonica** – celosvětově působící americká firma založená jako experimentální studio v Miami (1977). Předmětem jejich tvorby je architektura, zahradní architektura, design a městské plánování. Vychází z postmoderny (Spear House v Miami, 1976–1978; Banco de Crédito v Limě, 1983–1988; centrála Banque de Luxembourg v Luxemburgu, 1994).

**Archigram, Architecture Telegram** – skupina britských architektů a urbanistů (Peter Cook, Dennis Crompton, David Greene, Ron Herron, Warren Chalk a Michael Webb) působící v letech 1960–1974. Jejich vizionářská futuristická tvorba měla experimentální nerealizovanou povahu předcházející informační revoluci. Vydávali vlastní stejnojmenný časopis. Mezi jejich nejznámější urbanistické práce patří experiment mobilního města *Plug-in-City*, „město na zásuvku“ (Peter Cook, 1964), které reflektuje program skupiny usilující o poetizaci techniky, orientaci na nejmodernější technologie a užití flexibilních a mobilních prostorových soustav s vyměnitelnými prvky. Strukturou lze experiment přirovnat k procesu postupně přidávaných modulů rostoucích vesmírných stanic.

**Architektonický článek** – je prvkem architektonického systému. Vyznačuje se zdůrazněním, dekorováním, symbolicky vyjadřuje prvky konstrukce. Tvarosloví jednotlivých článků je podmíněno slohovým obdobím, ale i místními stavitelskými a architektonickými specifiky.

**Architektonický soubor** – seskupení budov nebo stavebních jednotek v prostředí sídel a krajiny, které působí uceleným dojmem na základě vztahů daných jejich vnitřní tematikou, ideovým obsahem, jejich funkcí, případně mezi nimi existují jiné vazby (architektonické, urbanistické, historické atp.).

**Architektura stereotomní** – je protikladem architektury tektonické. Vzhled stavby není odvislý od konstrukčních principů (archivoltový, nebo architrávový systém) a ani zde není snaha jej naznačit (architektonické články). Stereotomní architektura nevyjadřuje statické funkce, ale je pro ni příznačné působení účinkem homogenní hmoty, do níž byly dodatečně „vyřiznuty“ prostory, otvory a celkový tvar. (např. staroegyptské pyramidy, moderna, organická architektura).

**Architektura tektonická** – na rozdíl od stereotomní architektury je její vzhled odvislý přímo od konstrukce a jejích statických funkcí. Vzhled stavby vychází z konstrukce nesoucí (sloup, zeď, pilíř) a konstrukce nesené (kladí, trám, klenba, strop); případně se snaží architektonickými články tento princip naznačit v symbolické rovině (např. řecký chrám, historizující architektura, moderna).

**Analytická metoda** – památková metoda vycházející z teorie Aloise Riegla. Oproti historickému purismu, jehož požadavkem je slohová čistota, si analytická metoda na památce váží jednotlivých vývojových vrstev, které nesou neopakovatelnou hodnotu historického dokumentu. Přístupem metody je snaha o zachování (konzervace) ve stavu dochování památky do současnosti a fragmentárního odhalení (prezentace) jednotlivých historických stop. Na nedostatky analytické metody reagovala syntetická metoda.

**Ansámbl** – soubor, sestava, architektonický soubor. Pojem se pojí se sovětzací české architektury v 50. letech 20. století. Týká se uzavřených souborů staveb s monumentalizujícím účinkem, který má podpořit architektonické formy historických epoch.

**Areál** – vymezené území tvořící funkční celek, který se skládá z pozemků a skupin staveb a objektů s nimi souvisejících.

**Armatura** – z lat. arma = zpevnění. Definice pojmu platná ve stavebnictví: obecně vyztužení konstrukce či stavebního prvku. V užším smyslu se jedná o betonářskou výztuž, která se vkládá do betonu za účelem zvýšení jeho únosnosti a zajištění přenosu vznikajících – především tahových – sil při namáhání prvku v ohybu, smyku, tahu, tlaku či kroucení. Výsledkem je široce využívaný kompozitní materiál železobeton.

**Art Deco** – z franc. *arts décoratifs*. Název vychází z výstavy dekorativního umění v Paříži konané roku 1925 (*Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes*). Art Deco patří k modernistickým stylům první poloviny 20. století a je výrazné svým luxusním pojetím. Vyznačuje se eklektismem a vysokou mírou estetičnosti vycházející z ornamentiky předcházejících historických stylů. Se soudobou tvorbou (kubismus, expresionismus, purismus) jej pojí užití moderních stavebních postupů a materiálů; pro něj jsou specifické prvky jako chrom, černé sklo, hliník či neony. Příklad: Chrysler Building v New Yorku (William van Alen, 1928–1930), Legiobanka v Praze (Josef Gočár, 1921–1923).

**Art nouveau** – franc. označení pro období secese.

**Arts and Crafts** – název vychází z pojmenování výstav *Arts and Crafts Exhibition Society*. Výtvarné hnutí iniciované Williamem Morrisem a Johnem Ruskinem v 60. letech 19. stol. v Anglii k pozvednutí upadajících řemesel a umění s ním spojených. Hnutí stálo v opozici k průmyslově vyráběným předmětům, které ve své masové strojní produkci postrádaly kvalitu ruční práce. Hnutí ovlivnilo rozvoj uměleckých řemesel v Evropě. V architektuře získal významnou úlohu horizontálně rozvržený rodinný dům okolo ústřední místnosti, který vycházel ze starých anglických sídel; vyznačoval se účelným půdorysem, strohým exteriérem a jednoduše zařízeným interiérem. Prostota, střízlivý eklektismus, tradice, důraz na místní materiály a kvalitní rukodělná práce spojené v jednom komplexním díle (gesamtkunstwerk) položily východiska pro architektonické směry a hnutí konce 19. a počátku 20. století (heimatstil, secese, Wiener Werkstätte, moderna, Werkbund, purismus, Bauhaus). Architekti: Philip Webb, Charles F. A. Voysey a Richard N. Shaw.

**Asanace** – obecně zásahy, jimiž se zlepšují, popř. odstraňují závady různého charakteru v krajině a v lidských sídlech. V urbánních celcích (sídlitích, městech) se jedná o odstranění objektů nebo jejich souborů, které v rámci fungujícího celku vykazují provozní, zdravotní, bezpečnostní, dopravní a estetické závady nebo překážky.

**Ateliér** – obdobný význam jako studio. Na uměleckých školách oddělení vedené profesorem. V architektonické praxi slouží k označení skupiny spolupracujících na společném díle pod záštitou autority v rámci jedné firmy nebo oddělení firmy (kolektivní dílo).

**Atrium** – viz dům obytný atriový.

**Auditorium** – prostor s velkou kapacitou posluchačů. Obdobou je aula na vysoké škole.

**Athénská charta** – soubor zásad moderního urbanismu, které v souladu s principy funkcionalismu výrazně ovlivnily smýšlení o plánování a koncepci měst ve dvacátém století (tzv. zónování). Manifest, zabývající se „funkčním městem“, byl přijat na konferenci CIAM v Athénách (1933) a vydán Le Corbusierem v Paříži pod názvem *La Charte d’Athènes* (1943).

**Avantgarda** – ve 20. století se jednalo o skupiny a hnutí s antikonzervativními postoji, které se vymezovaly tradičním uměleckým postupům (akademismus) a uplatňovaly ve svém uměleckém projevu osobitou estetiku, prvky provokace, šokování, opovržení předchozími směry, ale i uměním samotným. Příznačná pro tyto různé avantgardní směry (v arch. expresionismus, konstruktivismus, funkcionalismus) byla novost, modernost a často i módnost, které byly proklamovány v četných manifestech se sociálním pozadím.

**Azbest, osinek** – z řeckého *asbestos* = nezničitelný. Název používaný pro skupinu přírodních, vysoce odolných vláknitých silikátů, které se užívají od antiky; průmyslově se široce uplatňují od 19. století. Svazky vláken se vyznačují vysokou pružností, pevností v tlaku i tahu, odolností vůči zásadám i kyselinám, teplotním změnám (nehořlavost), jsou elektroizolační, snadno opracovatelné a tvarovatelné. Užití ve stavebnictví: izolační desky (např. Eternit, Izomin, Cemboplast, Lignát, Lignopal, Cembalit), interiérové obkladové desky (Dupronit, Ezalit), ochranné nástřiky konstrukcí (Limpet, Pyrotherm), systémové obvodové pláště (např. Sidalvar Feal, CHANOS, Isodid, Stamo, Monti), střešní šablony (Eternit, Beronit), dále jako složka asfaltových desek a lepenek, dlaždic, odpadních a odvětrávacích trubek, kanalizačních tvarovek, kouřovodů, netkaných textilií, zahradních doplňků, izolační výplň tzv. boletických panelů. Zdravotní závadnost azbestu spočívá v nebezpečí vdechnutí mikroskopických vláken do plic; byly prokázány karcinogenní účinky (v ČR 1984). V současnosti je jeho užívání zakázáno a jeho zdroje v blízkosti lidských sídel jsou sanovány; pro likvidaci výrobků s azbestem platí zvláštní pravidla zakotvená v zákoně o odpadech.

## B

**Bauhaus, Das Staatliche Bauhaus** – významná meziválečná umělecko-průmyslová škola. Založení inicioval Walter Gropius (1919) pod heslem: „*Umění a technika – nová jednota*“. Bauhaus vznikl na základech výtvarné soukromé (saských velkověvodů) umělecké školy, později státní vysoké školy (1860–1919), a navázal na krátkodobě působící soukromou (velkověvodskou) umělecko-průmyslovou školu (1908–1915) – iniciátorem založení a ředitelem byl Henry van de Velde. V jádru vycházel Bauhaus z hnutí Arts and Crafts, ale programově využíval unifikované, průmyslově vyráběné materiály a odmítal studium historické architektury. Škola byla chápána jako stavební huť, kde je výsledkem všech zainteresovaných umělců kolektivní architektonické dílo. Byl zaveden racionální přístup k projektování. Tomu odpovídal program školy úzce orientovaný na výtvarná umění a umělecká řemesla pod patronátem architektury. Do svého uzavření nacisty (1933) patřil Bauhaus k předním protagonistům levicově zaměřené avantgardy, kde byli studenti vedeni ke společenské odpovědnosti. Po uzavření školy mnoho protagonistů odešlo do USA a do SSSR (Hannes Meyer, Ludwig Mies van der Rohe). Zprvu byla škola ovlivněna expresionismem a později funkcionalismem

(pod vlivem Neue Sachlichkeit), kde hlavními znaky byla absence zdobnosti, důkladně promyšlený funkční asymetrický půdorys, pečlivě umístěné hmoty, zdůrazněn význam materiálu, konstrukce a technologie. Internacionální styl.

**Beton** – je kompozitní materiál, jehož jednotlivé složky užitě při výrobě (pojivo, kamenivo, vlákna, voda, přísady a příměsi) mu dávají po vyzrání výsledné vlastnosti, které jsou blízké přírodnímu kameni (pevnost v tlaku, odolnost, trvanlivost). Jeho užití je známo od starověku (opus betunium, o. caementum, o. concretum, o. emplekton). Současná technologie vychází z 19. století a pojí se především s rozvojem průmyslové výroby cementu. Variabilita ve složení směsi pro výrobu betonu a různé technologické postupy umožňují výrobu širokého spektra konstrukcí se speciálními vlastnostmi (statické, podmínky prostředí, ekonomické, estetické atd.). Beton má nízkou pevnost v tahu ohybem, což se zpravidla kompenzuje vložením betonářské výztuže; armatura, železobeton.

**Béton brut** – z franc. *brut* = surový, nezpracovaný. Pohledový beton, pro nějž je typický vzhled otisků bez dalších úprav, které zanechává odstraněné dřevěné bednění. Programově jej po válce užil Le Corbusier (Unité d’Habitation v Marseille, 1947–1952; kaple Notre Dame du Haut v Ronchamp, 1950–1955).

**Beton monolitický** – prováděný přímo na stavbě litím čerstvého betonu do bednění, pro zpevnění v tahu se používá ocelová výztuž ve formě prutů, při větších rozměrech jsou nutné dilatační spáry.

**Beton pohledový** – povrchová úprava, kde se pohledově uplatňuje struktura povrchu betonové konstrukce. Definitivní vzhled primárně nevyžaduje následné úpravy (béton brut), ale v případě zvláštních estetických požadavků lze technologii výroby přizpůsobit (otisky matric a reliéfů, hlazený, škrábaný, pískovaný, broušený, leštěný, povrch opracovaný kamenickými technikami, vymývaný beton, grafický beton). Pohledový beton lze strukturovat na základě architektonické skladby hmot, za pomoci členění do ploch a dilatačních celků, užitím zvláštních forem (prefabrikáty) a bednění; výsledný vzhled lze ovlivnit vlastnostmi užitých pojiv, plniv, přísad a příměsí (barevnost, frakce kameniva, atd.). Průkopníkem užití pohledového betonu byl v Evropě Auguste Perret (kostel Notre-Dame v Raincy, 1922–1923) a v USA Frank Lloyd Wright (čtyři stavby tzv. textile block houses, 1923–1924).

**Beton vymývaný** – dekorativní pohledový beton s plastickou strukturou podle použitého kameniva a hloubky vymytí. Z povrchu je po odbednění, před úplným ztvrdnutím, proudem vody odstraněno pojivo a všechny drobné součásti. Tímto způsobem lze upravovat povrch prvků monolitických i montovaných konstrukcí (úprava ve výrobně prefabrikátů).

**Bodový dům** – v urbanismu sídel se jedná o solitérní stavbu s malou zastavěnou plochou s dostatečným odstupem od staveb sousedních. Odstupy se zpravidla řídí jejich výškou. Často se jedná o domy výškové či věžové s různým typem účelu.

**Boletický panel** – zaužívaný název pro masivně používaný typ závěsných fasád. Fasádní systém předsazeného lehkého obvodového pláště, vyráběný od 70. let 20. století v Boleticích nad Labem, byl používán u skeletových konstrukcí. Konstrukci panelu tvoří nosný ocelový rám z tenkostěnných ocelových profilů. Výplň rámu je obvykle v menší, spodní části parapetu neprůhledná, z pohledové exteriérové strany tvořená probarveným, opakním nebo smaltovaným sklem, dále směrem do interiéru vzduchovou vrstvou, izolační deskou z minerálních vláken v plastové fólii a vnitřní pohledovou vrstvou tvořila dřevotřísková (někde azbestocementová) deska. Větší horní část panelu tvoří kyvné dřevěné křídlo zdvojeného okna, zavěšeného na ocelový rám panelu. Podobné panely byly označovány obchodními názvy jako KORD, Kovoplastický plášť obvodový, Stross, Sidelvar atp.

**Bloková zástavba** – v urbanismu sídel tradiční typ zástavby, kde seskupením staveb na základě uliční sítě vznikají vnitřní dvory, tzv. vnitrobloky. Navazující průčelí jednotlivých staveb vytvářejí souvislou uliční frontu.

**Bruselský styl** – vžitý český název vycházející z úspěchu československé expozice na světové výstavě EXPO 58 v Bruselu (František Cubr, Zdeněk Pokorný, Josef Hrubý). V Československu se začal bruselský styl uplatňovat v ar-



chitektuře a užitím umění po epizodě socialistického realismu od konce 50. let 20. století. Jeho vrcholem byla 60. léta s dozvuky v 70. letech. Po formální a výtvarné stránce vychází z principů moderní architektury (modernismus, internacionální styl, Bauhaus, CIAM). Signifikantní pro něj je soudobá brazilská architektura (Lúcio Costa, Oscar Niemeyer) charakteristická odpoutáním se od ortodoxního funkcionalismu s neobyčejně volným pojetím architektonické a urbanistické kompozice podřízené plně výtvarnému záměru. Bruselský styl představuje lehkost, vzdušnost, kombinaci organických a přímých forem (točité schodiště, sloupy ve tvaru V, dekorativní prvky výmalby). Typické je experimentální použití skla, hliníku, neonu, umělé hmoty a laminátu v kombinaci s tradičními materiály (keramika, kov, teraco, vlnitý plech, eternit, dřevo, dřevěné dýhy, kámen atp.). Konečný, emotivně působivý výsledek je dosažen s pomocí jasných pastelových barev. Nedílnou součástí architektonických realizací jsou jak abstraktní, tak figurativní výtvarná díla a výtvarně zpracované funkční prvky (např. dekorativní příčky, podhledy, markýzy).

**Brutalismus** – je celosvětově rozšířeným poválečným architektonickým směrem aktuálním do 70. let 20. stol. Směr reaguje na uniformitu a mechaničnost užívání tezí klasické moderny (funkcionalismus, internacionální styl). Vyznačuje se hmotností, skulpturálním provedením, gradací, demonstrační konstrukčními možnostmi a dovednostmi. Originalita provedení stavby je upřednostněna před její funkcí. Příznačné jsou pro tento směr souvislé plochy konstrukcí ponechaných v surovém stavu stavebního materiálu (pohledový beton, cihla, ocel), které kontrastují s plochami prosklených stěn a oken. Oblibu získal v anglosaském světě, kde jej pod pojmem *The New Brutalism* uvedli architekti Alison a Peter Smithsonovi v časopise *Architectural Design* (1955). Pro mladou generaci architektů (Team 10) byl brutalismus výchozím bodem kritiky generace předchozí (Le Corbusier, Walter Gropius atp.). Kromě architektury samotné bylo odsuzováno i zónování měst do funkčních částí dle *Athénské charty*, jako nekontinuální a necitlivé vůči městu. Byl navržen volnější a organičtější přístup k plánování měst (soubory deskových domů, skupiny shluků staveb, strukturalismus). Team 10 svojí kritikou stál za rozpuštění organizace CIAM (1959). Objekty Le Corbusiera postavené pro Marseilles (1947–1952) a Chandigarh (1951–1956) lze považovat za „protobrutalistické.“ Příklady: škola v Hunstantonu v Anglii (Peter a Alison Smithsonovi, 1949–1955), Yale Art and Architecture Building (Paul M. Rudolph, 1963), Salk Institute v La Jolla (Louis I. Kahn, 1965), obytný komplex Park Hill v Sheffieldu (1961) a Barbican v Londýně (1954–1983). V českých zemích: hotel Thermal v Karlových Varech (Věra Machoninová, Vladimír Machonin, 1967–1976), správní budova podniku Merkuria v Praze-Holešovicích (Vlastibor Klimeš, Eva a Vratislav Růžičkovi, Milan Vašek, 1969–1970), administrativní budova Transgas (Václav Aulický, Jiří Eisenreich, Ivo Loos, Jindřich Malátek, Jan Fišer, Jiří Kozák, 1972–1978), hotel Intercontinental v Praze (Karel Filsak, 1974).

**Buňka** – rovněž cluster, prostorová jednotka se stanovenou funkcí, která je základem typizace staveb. Pracuje s ní modulární architektura, ale i architektura megastruktur.

## C, Č

**Calofrig** – stavební materiál vyrobený ze směsi křemeliny, dřevěných pilin, cementu a vápna. Z této směsi se nejčastěji vyráběly tvárnice pod značkou ISOSTONE, ale i stropní nebo střešní tepelně-izolační desky, které se vyráběly lisováním a tvrzením v autoklávu. Calofrig se používal jako tepelně-izolační zdivo vzhledem k jeho tepelně-technickým vlastnostem. Součinitel tepelné vodivosti Calofrigu je  $\lambda = 0,30 \text{ W} \cdot \text{m}^{-1} \cdot \text{K}^{-1}$ . Jelikož byl lehký a ohnivzdorný, svoje uplatnění si našel zejména při aplikaci na střechy výrobních hal.

**Cementový postřík** – směs cementu, písku a vody řídké konzistence, sloužící k zakotvení jádrové omítky na stavebním materiálu.

**CIAM** – Congrès International d'Architecture Moderne (Mezinárodní kongres moderní architektury). Organizace propagující moderní architekturu na bázi funkcionalismu byla založena v roce 1928 z popudu Le Corbusiera a Sigfrieda

Gideona jako reakce na vítězství konzervativního návrhu na palác Společnosti národů v mezinárodní soutěži v roce 1926 v Ženevě. Kongresy se zabývaly širokým okruhem otázek od urbanismu, regionálního plánování, přes architekturu, sociální otázky, vztah k přírodě, umění, až k otázkám národohospodářství a státu. Na kongresu v Athénách v roce 1933 byla přijata tzv. Athénská charta.

**Cityismus** – z angl. *city* = město. Urbanistický směr v USA v 60. letech 20. stol. Reakce na indiferentní podobu měst uplatněnou v duchu internacionálního stylu (uniformita architektury, univerzálnost městských prostor). V navrhování měst usiluje o respekt k charakteru daného místa v rámci sídla a jeho dotvoření adekvátně zvolenou architektonickou úlohou.

**Copilit** – dřívější název pro lité válcované sklo profilu U v různých rozměrech; díky profilaci dobře zatížitelné a použitelné i pro velkoplošně prosklené fasády, ale i v interiérech staveb.

**Corten** – obchodní značka COR-TEN (corrosion resistant products, 1933 USA), srovnatelná česká obdoba Atmofix (1968) – povětrnostním podmínkám a korozi odolná nízkolegovaná ocel obsahující malé množství Cr, Cu, Ni, P a dalších legujících prvků (Mo) s výslednou povrchovou, pohledovou patinou rzi. Obsah legujících prvků běžně nepřesahuje 2 %.

**Číževského desky** – tenké a lehké prefabrikované vlnité železobetonové stropní desky osazované na ocelové nebo betonové vazníky, jejich autorem byl Ing. Číževský. Používaly se v 50.–60. letech 20. stol. na zastřešení průmyslových hal, školních tělocvičen, divadel a dalších budov (např. pavilon H na brněnském výstavišti, Janáčkovo divadlo v Brně, KBA Grafitec Dobruška).

## D

**Darmstadtská umělecká kolonie** – umělecká kolonie založená roku 1899, působili zde mj. J. M. Olbrich (od 1899) a P. Behrens. Roku 1906 se kolonie změnila na uměleckou školu.

**De Stijl, neoplasticismus** – od 1917 skupina nizozemských výtvarných umělců. K předním představitelům patří T. van Doesburg, P. Mondrian, J. J. P. Oud. Úzce spojeni s uměleckým směrem neoplasticismem. Základními prvky jsou vodorovné a svislé přímky a primární barvy pestré (červená, žlutá, modrá) a nepestré (černá, bílá). Po roce 1921 do jejich tvorby pronikal ruský konstruktivismus. Stavby získaly dynamičtější účinek. Typická je pravoúhlost a zdůraznění diagonály. Hnutí De Stijl mělo vliv na formování moderní architektury a díla L. Miese van der Rohe (výstavní pavilon v Barceloně, 1929).

**Dekonstruktivismus** – architektonický směr aktuální od 80. let 20. stol. Směr reaguje na tendence v postmoderně (vliv historismu, synkretismu) a na směry vycházející z mezinárodní moderny (pozdní moderna, high-tech, minimalismus, revivalismus). Jeho kořeny lze hledat v ruském konstruktivismu. Opírá se o filozofii Jacquesa Derrida (texty vydané roku 1967), která obzvláště v USA získala své stoupence (dekonstrukce jako „konstruktivní destrukce“ vedoucí k novým souvislostem). Vyznačuje se konceptuálním přístupem k navrhování, originálními technickými a konstrukčními řešeními, využívá pokročilou výpočetní techniku. V objemech se projevuje tvarová deformace, rotace, dynamika, manýristicky působící skladba konstrukcí a hmot, optický klam. Kontrast je výrazovým prvkem – významně se uplatňuje u rekonstrukcí historických staveb a v prostředí historické zástavby. Příklady: Nizozemské taneční divadlo v Den Haagu, (Rem Koolhaas, 1984–1987), kancelářská budova Koizumi Sangyo v Tokiu (Peter Eisenman, 1988–1990), Guggenheimovo muzeum v Bilbao (Frank O. Gehry, 1992–1997), Židovské muzeum v Berlíně (Daniel Libeskind, 1992–1999), UFA Kristallpalast v Drážďanech (Coop Himmelb(l)au, 1993–1998), Port House v Antverpách (Zaha Hadid, 2007–2016). V Česku Tančící dům v Praze (Frank O. Gehry a Vlado Milunić, 1994–1996).

**Demolice** – záměrné stržení stavby, odborně provedené, zpravidla až do základů.

**Deštění** – obklad (dřevěný) stěny, plochy ostění a nadpraží okenního nebo dveřního otvoru, zpravidla mezi vnitřním a vnějším křídlem dvojitého okna.

**Divizivní princip, divize** – prostor formuje vnitřním dělením a členěním stavby. Protiklad k aditivnímu skladebnému principu.

**Dlažba** – úprava povrchu podlahy z trvanlivých materiálů (kámen, beton, keramika). Může být bezespárá, kdy jsou jednotlivé dlaždice položeny s minimálními spárami, následně zality pryskyřicí a přešetřeny. Obvyklejší spárovaná dlažba je složena z menších prvků s výplní pružným materiálem ve spárách.

**Dům obytný** – typologické druhy

- **atikový, penthouse** – nezávisle působící obytná jednotka, která je vystavěna na jiném domě; zpravidla luxusně pojaté ustupující patro vilového charakteru s rozlehlým venkovním prostorem střešní zahrady nebo terasy;
- **atriový** – ústředním prostorem je intimní, zpravidla zcela obestavěný obytný a rekreační vnitřní dvůr; okolo něj jsou rozvržené místnosti budovy (obdobou patio);
- **bodový** – dům s malou půdorysnou stopou. V urbanistických schématech působí jako solitér, nebo jako shluk jednotlivých budov. Může mít proměnlivou výšku od nízké zástavby po výškové budovy (věžové domy).
- **bytový** – společně s rodinným domem základní typ objektu určeného k bydlení. V jedné budově je seskupen větší počet bytových jednotek a i nebytových prostor (v rozsahu přípustném normou – např. komerční prostory). Zpravidla se dělí podle základního určení (rezidenční, polyfunkční) a vlastnických vztahů (nájemní, v osobním vlastnictví, družstevní, obecní, státní). Konstrukčně se pak odvíjí podle uspořádání jednotek (schodišťový, chodbový, pavlačový, věžový, mezonetový, loft) a pak podle dispozice bytů (malometrážní, apartmánový, hotelového typu, startovní, smíšených velikostních kategorií atd.);
- **hotelového typu** – součást koncepce státní bytové politiky socialistických států východního bloku (projev N. S. Chruščova, 1958). V obytných buňkách byli ubytovávaní mladí lidé v jedno až dvoučlenné domácnosti do doby založení rodiny. Předpokladem byla vysoká fluktuace obyvatel; různá byla vybavenost navazujícími službami, které měly minimalizovat péči o domácnost (dříve svobodárny, obdoba kolektivního domu, dnes startovací byty);
- **deskový** – budova charakteristická svou výrazně podélnou a výrazně úzkou šířkou půdorysné stopy s vyšším počtem podlaží; zejména bytové domy chodbové a schodišťové v sekcích. Pro období normalizace obvyklý typ panelového domu spojený s proudovou metodou výstavby podél jeřábové dráhy, která zvyšovala rychlost dokončení stavby a snižovala její cenu – tento přístup technokraticky nadužívaný snížil kvalitu sídel a jejich urbanistickou rozmanitost;
- **chodbový** – vychází ze základního komunikačního schématu, kde jsou byty přístupné ze společné chodby ve středním traktu. Osvětlení denní je okny na koncích chodby nebo umělé;
- **kolektivní, koldům** – obytný dům pro velký počet obyvatel především s rodinami. Byty v různých velikostních kategoriích byly doplněny o nabídku společného vybavení a služeb, které měly snížit namáhavost a časovou náročnost domácích prací a tím zvýšit efektivitu obyvatel na pracovišti při budování socialismu.
- **mezonetový** – bytový dům s bytovými jednotkami uspořádanými do dvou podlaží.
- **pavlačový** – schéma, kde jednotlivé byty jsou přístupné ze společné komunikace, kterou tvoří pavlač (otevřená nebo krytá).

- **rodinný** – dům (zpravidla soliterně stojící se zahradou, bodový nebo řadový) o max. třech bytových jednotkách, které tvoří víc než polovinu podlahové plochy domu. Obvykle je obýván jednou, nebo více generacemi jedné rodiny. Může být doplněn o další prostory se zvláštním účelem – hospodářské, ekonomické, služby, dílny, rekreace atp.
- **řadový** – rodinné domy sdružované do souvislé zástavby podél společné komunikace obvykle v jednotném architektonickém provedení, jak dispozice, tak uliční fronty.
- **sendvičový** – vícepodlažní bytový dům, v jehož vnitřním uspořádání se opakuje skupina dispozičně nestejných podlaží z důvodu úspory prostor na společných komunikacích (komunikační schéma duplex, triplex) nebo díky uspořádání bytů do mezonetů.
- **schodišťový** – hlavní společná komunikace se soustřeďuje do schodiště; jednotlivé byty jsou dostupné přímo ze schodišťové podesty. Vzniká schodišťová sekce se samostatným vchodem.
- **terasový** – využívá místních terénních podmínek pro skladbu bytových jednotek s obytnými terasami, umístěných po vrstevnicích příkrého svahu takovým způsobem, že vždy horní byt má terasu umístěnou na střeše bytu spodního. Takové řešení spojuje výhody rodinného domu s výhodami velkých bytových domů.
- **věžový** – solitérní bytový dům se zřetelně malou půdorysnou stopou (bodový dům) k převládajícímu výškovému rozměru.

## E

**Expresionismus** – umělecký směr, který převážil ve 20. letech 20. století v Německu po předcházející secesi. V architektuře se uplatnily výrazné formy; zprvu strohé, později dynamické. Materiálově převažuje kombinace skla, betonu a různých kovových detailů, obdobně jako v Art Deco. Uplatnila se tradice užívání režného zdiva. Významným představitelem byl Erich Mendelsohn (Einsteinova věž v Postupimi, obchodní dům Bachner v Ostravě), nebo Bruno Taut (skleněný pavilon pro výstavu Werkbund v Kolíně nad Rýnem).

**Eklekticismus** – spočívá v uvolnění slohových norem, kde kombinováním prvků různých historizujících slohů do nových celků a kompozic dochází ke vzniku originálního díla.

**Eloxování, Elox** (Elektrolytická OXidace hliníku) – anodická oxidace hliníku a jeho slitin, která spočívá ve vytvoření ochranné vrstvy oxidu hliníku na upravovaném povrchu. Tato vrstva se dále nemění, a tím před oxidací chrání i samotný hliník. Povrch hliníku je mechanicky odolnější, má nižší tepelnou i elektrickou vodivost. Povrchovou vrstvu je možno také probarvit nebo ještě dále chemickou cestou nasycit dalšími příměsemi pro vytvoření požadovaných estetických nebo mechanických vlastností.

**Ekologická architektura** – usiluje o minimalizaci negativního dopadu budov na životní prostředí. Podstatou je udržitelná architektura, která zohledňuje při navrhování staveb energetické a ekologické aspekty stavební výroby a provozu budov. Zahnuje široké spektrum přístupů k naplnění základních cílů.

## F

**Fasádní nátěr** – povrchová úprava fasádní omítky. Základní fasádní nátěry jsou vápenné, silikátové, silikonové a akrylátové.

**FEAL panely** – hliníkové lisované profily a panely s povrchovou úpravou elektrostatickým práškovým pokovením. Firma FEAL byla založena v bývalé Jugoslávii v roce 1976 (dnes Bosna a Hercegovina).

**Ferrocement** – stavební hmota používaná na lehké konstrukce s charakterem skořepiny. Je tvořena kovovou sítí, na níž je nanášena vrstva malty. Vyznačuje se pevností a pružností.

**Float, plavené sklo** – ploché plavené sklo, vyráběné plavením nekonečného pásu skla po hladině roztaveného kovu. Výsledné sklo je dokonale hladké, nezkreslující, čiré, lesklé, s vysokou odrazivostí a bývá zabarveno do zelené nebo šedomodré barvy. Elektrofloat – speciální typ plaveného skla, s jednostranným pokovením, čímž je dosaženo zvýšené odrazivosti, a tím snížení tepelné a světelné propustnosti. Pokovená strana se používá do izolačních dvojskel nebo pro exteriérovou plochu opláštění budov.

**Funkcionalismus** – vůdčí směr architektonické moderny po první světové válce. Úzce souvisí s technickým pokrokem a potřebou řešit sociální a ekonomické problémy své doby. Základní teze vycházejí z technologických proměn, architektonických úvah a škol konce 19. století (Chicagská š., Wagnerova š. atd.). Promotérem nových myšlenek byl Le Corbusier, který formuloval pět bodů moderní architektury (*Vers une Architecture*, 1923). Ve 30. letech si směr získal širokou oporu na mezinárodním poli mezi teoretiky a praxí architektury (Werkbund, CIAM, internacionální styl). Název funkcionalismus se poprvé objevil v knize Alberta Sartoris *Gli Elementi dell'Architettura funzionale* (1932). Ve stejnou dobu vydali Henry-Russell Hitchcock a Philip Johnson knihu *The International Style* (1932). Podle základní teze mají formu určovat funkční, sociální, provozní a hygienické požadavky, které se projeví v maximálně ekonomické, jasné a přiznané konstrukci stavby s vynecháním dekorativních prvků. Estetický účinek je dán splněním a přiznáním všech těchto aspektů. Funkcionalismus prošel kritikou již ve své době (akademismus, organická architektura) a následně po druhé světové válce (brutalismus, postmoderna, dekonstruktivismus). Přesto si dodnes podržel svůj vliv (pozdní moderna, high-tech, minimalismus, revivalismus). Funkcionalismus významně ovlivnili Le Corbusier, Walter Gropius a Ludwig Mies van der Rohe (Bauhaus), Alvar Aalto; v Československu Bohuslav Fuchs, Josef Gočár, nebo František Lydie Gahura.

**Futurismus** – patří k radikálním avantgardním směrům vzniklým před první světovou válkou, který je patrný v utopiích dalších generací architektů a urbanistů. Prvoplánově odmítal tradici, dosavadní umělecké, estetické a kulturní hodnoty. Hlavním měřítkem byla moderní společnost, odklon od přírody, fascinace pohybem a strojovou estetikou. Koncept futuristické architektury představil v roce 1914 Antonio Sant'Elia v sérii kreseb „La Città Nuova“ (Město budoucnosti) – města, které je dynamické, mobilní, v pohybu, jako obrovský stroj. Ve vizi bylo zahrnuto užití moderních materiálů. Ruské futuristické vize přispěly konstruktivistickou Věží třetí internacionály v Moskvě od Vladimíra Tatlina. Později např. Peter Cook vizí *Plug-in-City* (1964).

## G

**Gesamtkunstwerk** – komplexní dílo. Ve výtvarném umění je výraz užívaný v případě, kdy je programově v jednom díle (zpravidla architektura) spojeno současně více oborů výtvarného umění za účelem jednotného působení. Pojem se objevuje od dob romantismu a později v teoretickém díle skladatele Richarda Wagnera, který jej užil pro charakteristiku hudebního dramatu jako komplexního díla. V baroku byl G. L. Berninim zaveden obdobný pojem *bel composto* s odkazem na náboženský účinek celistvého výtvarného díla.

**Glasgowská škola** (Glasgow School of Art) – skupina skotských architektů v čele s Charlesem R. Mackintoshem. Jako reakci na viktoriánský styl prosazovala vlastní verzi secesní architektury v duchu hnutí Arts and Crafts (viz Arts and Crafts, Umění a řemesla) z konce 19. století.

## H

**H-profil** – nosník, nejčastěji ocelový, ve tvaru písmene H, tedy s pásnicemi (přírubami) širšími, než jsou u I-profilu.

**High-tech, hi-tech** – z angl. *high technology architecture* = architektura založená na špičkových technologiích; rovněž strukturální expresionismus. Architektonický směr aktuální od 60. let 20. století, motivovaný touhou vymanit se z uniformity internacionálního stylu. Směr vychází z principů funkcionalismu a konstruktivismu, proto je řazen k pozdní moderně, ač se prolíná s postmodernou. Je inspirovaný možnostmi moderních technologií, využívá futuristicky působícího designu k posílení estetického účinku. Charakteristické je přiznání konstrukcí a táhel s jejich statickou funkcí (diagonální, vertikální a horizontální členění tažených a tlačných složek). Uplatňují se nové materiály s vysokou přidanou hodnotou zpracování a estetiky vycházející z vysoce specializované produkce, jako je letectví a kosmonautika (ocel, plech, sklo, plast, fotovoltaické články). V současnosti se prolíná s neofuturismem, vstřebává principy zelené architektury a ekologie. Technická zařízení budov a pomocné konstrukční prvky instalované v exteriéru i interiéru dotvářejí architekturu stavby (strojová estetika). Příklady: mrakodrap John Hancock Center v Chicagu (1969), Centre Pompidou v Paříži (Renzo Piano a Richard Rogers, 1971–1977), Lloydova banka v Londýně (Richard Rogers, 1979–1984), mrakodrap HSBC Building v Hongkongu (Norman Foster, 1979–1984), Žižkovský vysílač (Václav Aulický a Jiří Kozák, 1985–1992), hotel Burj Al Arab v Dubaji (Tom Wright, 1994–1999), Mercury City Tower v Moskvě (M. M. Posokhin a Frank Williams, 2009–2013). V Česku je reprezentován v tvorbě ateliéru SIAL (mašinismus) a českých architektů: Mirko Baum, Johnny Eisler, Karel Hubáček, Jan Kaplický, Václav Králíček, Miroslav Masák, Emil Přikryl, Martin Rajniš, Jiří Suchomel.

**Historismus 20. století** – typickým znakem historismu je návrat či rozvíjení forem stylu minulosti. Ve 20. století se jednalo o reakci na nové směry (např. reakce vůči internacionálnímu slohu ve východní Evropě zavedením socialistického realismu, kdy se jedná o programový návrat – revival historismu); respektive nové směry reagovaly na akademické tendence, které považovaly za zpátečnické. K jejich nevoli akademie nadále programově rozvíjely konzervativní metody umělecké tvorby v již „nové době“ (např. odpor modernistických a avantgardních architektů vůči přežívajícímu pozdnímu neoklasicismu ve 20. a 30. letech 20. století – survival historismu). Po první světové válce se historizující architektura vyznačovala chladným redukováním neoklasicismem s důrazem na monumentální vyznění (Josip Plečnik, František Roith, Antonín Engel). V světovém kontextu se stala mezníkem soutěž na Palác národů v Ženevě, kde byly vedle klasicizujících projektů představeny i modernistické a avantgardní návrhy. Neúspěch nových směrů v soutěži se stal zdrojem kritiky Le Corbusiera s následným založením skupiny CIAM.

**Humanizace** – zlidštění, zlepšení původního stavu, kdy dané území (objekt) nebylo vhodně koncipováno k užívání, nebo nebylo dokončeno dle původního plánu a zaužíváno do dnešní doby do takové míry, že nevyhovuje současným standardům na lidské prostředí.

## CH

**Chicagská škola** – souvisí s novou výstavbou Chicaga po požáru v roce 1871. Při výstavbě byly využity nové technologické vymoženosti při realizaci konstrukce (skeletový systém, litinové sloupy), které se projeví nejen na uspořádání vnitřního prostoru budov (výtahy), ale i na vnějším vzhledu (prosklené fasády) a výšce staveb. Nejvýznamněji se projevila v letech 1883–1893; hlavním představitelem byl Louis H. Sullivan. Škola zásadně ovlivnila i evropskou architekturu.

## I

**I-profil** – nosník (nejčastěji ocelový) s příčným řezem ve tvaru patkového písmene „I“. Takový průřez má větší moment setrvačnosti, díky rozložení hmoty dále od těžiště, než kompaktnější pravoúhlé průřezy (čtverec, obdélník). Proto má větší únosnost v ohybu.

**Internacionální styl, mezinárodní styl** – termín užívaný pro označení moderních architektonických směrů ve 20. století (především funkcionalismu, konstruktivismu, purismu). Poprvé byl užit historikem architektury Henry-R. Hitchcockem a architektem Philipem Johnsonem pro minimalistické a funkcionalistické tendence soudobé evropské moderní architektury v publikaci *The International Style: Architecture Since 1922* (1932). Z mezinárodního stylu se vytratil sociální aspekt původních evropských směrů. Soustředil se zejména na rozvíjení formální vizuální stránky, popření tektoniky a stereotomie; vyznačoval se programovým antihistorismem, absencí zdobnosti, standardizací a typizací. Strojová estetika dospěla k setření rozdílů typů staveb podle funkce. Charakteristické jsou skeletová konstrukce, pravoúhlost, plochá střecha, pásová okna, volný půdorys. Od začátku 50. let procházel směr rozsáhlou mezinárodní kritikou a programovým zavržením (socialistický realismus, brutalismus, postmoderna, dekonstruktivismus, nová jednoduchost). Přes tuto kritiku si podržel svůj vliv dodnes (pozdní moderna, socialistická výstavba, high-tech, minimalismus, revivalismus).

## J

**Jugendstil** – německé označení pro secesi podle mnichovského časopisu Die Jugend.

## K

**Kobercová zástavba** – objekty jsou v území seskupovány s důrazem na plošnou úspornost a modulární skladebnost do souvislé zástavby.

**Kolektivní dílo** – nelze ztotožňovat s komplexním dílem (gesamtkunstwerk). Dílo, na jehož tvorbě se podílí více autorů. Dílo je vytvářeno z podnětu a pod vedením autority, pod jejímž jménem je zveřejněno. Jednotlivé příspěvky ke kolektivnímu dílu nelze samostatně užít. Pojem definuje autorské právo.

**Kolonie** – skupina menších staveb určených ke stejnému účelu, převážně k bydlení.

**Konstrukční soustava** – soubor typizovaných prvků unifikovaných rozměrů s definovaným způsobem montáže. Určuje prostorové rozmístění nosné konstrukce do jednotlivých prvků a funkční uspořádání, tj. řešení a provedení spojení svislých a vodorovných prvků.

**Konstrukce příhradové** – tvořené prostorovými příhradovými prvky – vazníky (odlehčené nosné prvky tvořené dřevěnými nebo kovovými profily, spojenými lepením, sbíjením, šroubováním nebo svařováním příčkami zajišťujícími prostorovou tuhost). Příhradové konstrukce se používají pro zastropení nebo zastřešení velkých rozponů.

**Konstrukce stěnové** – konstrukce, jejichž nosná část je tvořena stěnami z různých materiálů (cihly, tvárnice, panely).

**Konstrukce skeletové** – konstrukce, jejichž nosná část je tvořena sloupy nebo pilíři.

**Konstrukce skořepinové** – železobetonové monolitické tenkostěnné, samonosné plošné konstrukce se zakřivenou plochou, používané pro zastřešení velkých atypických objemů. Jejich výhodou je vysoká únosnost při nízké hmotnosti. Skořepiny mají základ v organické přírodě (lastura, skladba okvětních lístků).

**Konstrukce svislé** – přenášejí zatížení vodorovných konstrukcí do základové spáry, odkud je dále přenášeno do půdy (stěny, sloupy, pilíře).

**Konstrukce vodorovné** – ve vodorovném směru rozdělují a ztužují budovu po celé její výšce (stropy, ztužující věnce, schodiště, průvlaky apod.)

**Konstrukce zavěšené** – nosnými prvky jsou lana kotvená do země, nebo do masivních betonových bloků.

**Konstruktivismus** – architektonický směr 20. let 20. století, který se prosadil v SSSR a ovlivnil i další soudobé směry a hnutí (neoplasticismus, De Stijl, funkcionalismus, Bauhaus). Podstatou směru byl vědeckotechnický pokrok, účelnost stavby a odmítání luxusu. Vycházel z geometrické abstrakce, odmítal dekorativní prvky, usiloval o technickou dokonalost, čistotu konstrukce, užívání moderních materiálů. Strojovou estetiku doprovázel důraz na dynamiku ztvárněný vertikálně a diagonálně uspořádanou konstrukcí.

**Kontextualismus** – usiluje o harmonické zapojení nové stavby do okolí. Využívá k tomu regionální formy, technologie, materiál, ale i nepřímé citace místních významných architektonických děl a lokálních stavebních specifik.

**Konzervace** – zajištění objektu ve stávajícím stavu. Podstatou zásahu je zpomalit nebo zastavit degradaci díla, aniž by bylo užito dalších postupů, které by měnily jeho dochovanou podstatu.

**Kubismus** – výtvarný umělecký směr vycházející z díla Pabla Picassa a Georgese Braqua. Hlavním znakem byla redukce předmětů na elementární geometrické tvary a opuštění perspektivního zobrazení prostoru. V českém avantgardním prostředí se projevil i v architektuře mladé generace, která se soustředila v umělecky široce obsazené Skupině výtvarných umělců: Josef Gočár, Josef Chochol, Emil Králíček, Pavel Janák.

**Kulturní dům** – typologicky nástupce tzv. národních, obecních, besedních domů; druh společenského domu s restauračními, kavárenskými, tanečními a klubovými prostory, s knihovnou a čítárnou, s přednáškovými, koncertními a divadelními sály.

## L

**Lift slab** – systém zdviháných stropů, kdy jsou jednotlivá patra vybetonována v jedné úrovni a následně vysouvána nahoru. Tuto technologii vyvinul pro ČSSR pardubický Průmstav podle původního amerického patentu z roku 1954. Na našem území se objevuje např. na výškové budově SVÚT (dnes sídlo Libereckého kraje) z let 1967–1976 od Zdeňka Plesníka.

**Lokální styl, regionální styl, regionalismus** – termín lokální styl zavedl Robert Venturi v kontextu obecných dobových tendencí. Ty vycházejí z kritiky univerzálnosti a odosobnění architektury internacionálního stylu 60. let 20. stol. Mezi architekty se začaly projevovat snahy přizpůsobit stavbu místním podmínkám a zohlednit sociální a emoční potřeby konkrétních uživatelů.

**Luxfera** – skleněné cihly o rozměru 19 × 19 cm vyráběné buď jako duté nebo otevřené, číré nebo různě zbarvené.

## M

**Mašinismus** – termín používaný v českém prostředí pro tvorbu architektonické kanceláře Sial (Sdružení inženýrů a architektů Liberec).

**Megastruktury** – architektonický a urbanistický koncept vzniklý v poválečné době. Jeho předpokladem je tvorba velkých architektonických a urbanistických struktur, nebo menších vzájemně propojených struktur. V megastrukturalním řádu tvoří základ velké a trvalé struktury, které podporují malé a přechodné struktury (metabolismus, skupina Archigram, obytný dům Habitat 67 od Moše Safdieho).

**Metabolismus** – architektonický směr vznikl na přelomu 60. a 70. let 20. století v Japonsku. Reakce na bouřlivou industrializaci země, na přelidnění a na život v ohroženém prostředí velkoměst. Teze vycházejí z tradičních poznatků o toku a přeměně energií v organismu (metabolismu). Projekty předpokládají cyklickou funkční obnovu struktur. Kijonori Kikutake (projekt plovoucího Marine City, 1958), Kišó Kurokawa (Nagakinská kapsulární věž v Tokiu, 1971), Kenzo Tange (projekt předměstí Tokia na vodě v Tokijském zálivu), Arata Isozaki (projekty vzdušných měst, 1962).

**Minimalismus** – umělecký směr, který vznikl v 50. letech 20. století v USA. Inspiroval se japonským uměním a architekturou. Minimalismus v architektuře označuje tvorbu formálně stručnou, nekomplikovanou a věcnou, bez viditelného sebevyjádření tvůrce. Konstrukce stavby je redukována do základních a nezbytných linií nosných stěn, minimum tvarů, forem, detailů i materiálů, absence dekoru nebo jeho abstrakce. Obliba čistých, rovných, přesných linií, kubických forem s celkově klidným a jednoduchým výsledkem. Architekti: Tadao Ando, John Pawson, Claudio Silvestrin, Alvaro Siza, Eduardo Souto de Moura, Peter Zumthor, Baumschlager-Eberle

**Mobilní architektura** – jedná se o objekty, jejichž podstatou je snadné přemístování, jednoduchá montáž a demontáž. Lze je snadno upravovat dostavbou a přístavbou, dodatečným připojením další části. Vyznačují se modulárností, nenáročností, bývají ekologické a levné. Předpokladem je, že budou sloužit jen dočasně.

**Moderna individualistická, racionalistická či raná moderna** – vychází z rozporu mezi technologickým pokrokem a opakující se aplikací historických směrů. Pod vlivem osobitých architektů usilovala o nový sloh odpovídající současnému vkusu a potřebám života (Bauhaus, Werkbund, Adolf Loos, Peter Behrens, Frank L. Wright, Le Corbusier, Auguste Perret). Pro středoevropský prostor měly důležitý význam principy formulované architektem a pedagogem na Vídeňské akademii Otto Wagnerem: výsledná forma vychází z vhodně zvolené konstrukce, materiálů, účelně rozvržené kompozice stavby a citlivého uměleckého podání pod tezí „*co není účelné, nemůže být krásné*“. Hledání vlastních vyjadřovacích prostředků k naplnění těchto představ, případně snahy o definování nového stylu („píšící“ architekt), se staly neustále rozvíjeným a komentovaným tématem v tvorbě jeho žáků a následovníků na počátku 20. století. Přes společné znaky (kompozice z jednoduchých tvarů) je výsledná architektura „individualistická“ na základě „racionalistického“ rozumově podmíněného úsilí. Uplatňují se nové materiály, technologie a rozvíjejí se nové konstrukční typy (ocel, velkoformátové skleněné plochy, železobeton, skelet, ploché střechy, elektrifikace).

**Moderna klasicizující** – proud moderní architektury, ve kterém se uplatňují obecné principy tektoniky (moderní klasicismus). Významnými představiteli klasicizujícího proudu moderní architektury byli Mies van der Rohe, Philip Johnson, Erik Gunnar Asplund, Gerrit Rietveld.

**Moderna klasická** – lze označit za stěžejní období a stěžejní dílna moderní architektury 20. a 30. let 20. století. Patří sem přední díla od architektů Adolfa Loose, Le Corbusiera, Miese van der Rohe, Franka Lloyda Wrighta, ale i Alvara Aalta nebo Bohuslava Fuchse. V širším výčtu lze zařadit i pozdější díla od Oscara Niemeyera nebo Louise I. Kahna.

**Moderní architektura, moderna** – je termín vycházející z latinského *modernus*, tedy současný, nový. V architektuře je obecným označením pro tvorbu celého 20. století od rané moderny s přesahem až k současné architektuře. Pojem zaštiťuje jinak těžko slučitelné stylové polohy a hnutí. Ideově se vyrovnával s epochou 19. století a jeho historizujícími slohy, později se survivalismem akademismu, který byl významný po celou polovinu 20. století. Charakteristický je racionální přístup k tvorbě, architektuře, ale i urbanismu; využívání moderních materiálů, návrhy nových konstrukcí a aplikace aktuálních technologií jsou nezbytnou podmínkou proměnlivosti architektury 20. století. Přes pozvolný nástup postmoderní architektury v 60.–80. letech, jejíž ideové východisko bylo postaveno na kritice racionální strán-

ky moderny „spějící k totalitě“, si moderna podržela svůj vliv dodnes (pozdní moderna, high-tech, minimalismus, revivalismus).

**Moderní klasicismus, neoklasicismus** – architektonický proud navazující na architektonické směry 19. stol. (akademismus, historismus, tradicionalismus) v tomto směru živý až do 60. let 20. století. Často s různou mírou intenzity oficiálním stylem, jak v demokratických státech (USA, Francie, Československo), tak v totalitních režimech (nacistické Německo, komunistické SSSR, fašistická Itálie) meziválečné doby. Je blízký francouzské revoluční architektuře. Projevuje se chladným redukovaným neoklasicismem s důrazem na monumentální vyznění, obvykle bez dekorativních článků, čímž se může blížit stereotomnímu pojetí architektury. Typické je užití půdorysných typů 19. století (křídla, bloky), kompaktnost, symetrie; klasicistní vyznění podporují vyvážené proporce a tektonické principy členění fasády stavby. V moderním klasicismu se uplatnily soudobé materiály, konstrukční postupy i technologie. Přesto byl klasicismus oponován moderními avantgardními směry. Po vítězství neoklasicismu v soutěži na Palác národů v Ženevě se stal zdrojem obšírné kritiky Le Corbusiera s následným založením skupiny CIAM. V 50. letech lze v Československu vystopovat vliv moderního klasicismu i u realizací programově se hlásících k socialistickému realismu. V roce 1962 ztratil neoklasicismus ve Spojených státech status „oficiálního“ federálního slohu. Od 60. let 20. století neoklasicismus ve světě reaguje na architekturu jako sociální utopii, proklamovanou internacionálním stylem. Opírá se o klasické modely architektury a urbanismu, které interpretuje za nové situace (E. E. Stone, M. Yamasaki). Později se směr přiblížil k postmoderní architektuře, kde je příznačný rozchod mezi formou a funkcí (Aldo Rossi, Ricardo Boffil, James F. Stirling).

**Modulární architektura** – využívá principy typizace ve výstavbě. Základní jednotkou je buňka. Předností je rychlost výstavby, minimalizovaný vstup mokrého procesu, snadná montáž a demontáž. Podstatou je utilitárnost, snadné přemístování materiálu jak při výrobě stavby, tak při jejím odstraňování. Využívá se pro dočasné stavby nebo v krizových situacích. Postupně se stala tématem, které architektonickými prostředky řeší ekologické a sociální aspekty občanské i bytové výstavby (mobilní architektura, megastruktury, skupina Archigram, obytný dům Habitat 67 od Moše Safdieho).

**Monoblok** – jediná, nečleněná kompaktní architektonická hmota, tvořící uzavřený provozní celek.

**Mozaika** – malé úlomky nebo cíleně vyráběné tvary různých materiálů (keramika, sklo, kámen, glazovaná terakota, smalt, apod.), sestavené v ploše do vzorů, často vytvářející samostatné výtvarné dílo.

**Mrakodrap** – doslovně z anglického *skyscraper*. Výšková budova přesahující 100, resp. 150 metrů. Její funkce jsou různorodé, často kombinované – bydlení, kanceláře, obchody, hotely. První mrakodrapy vznikaly ve Spojených státech v druhé polovině 19. století (Chicagská škola).

## N

**Neoexpresionismus** – výtvarný směr, který vznikl v 60. letech 20. století v Německu. Řadí se k postmoderním směrům, reagujícím na klasickou modernu. Jeho kořeny sahají k německému meziválečnému expresionismu. V architektuře se projevuje skulpturalností, která kombinuje tradiční prvky s moderními (Dominikus Böhm, Gottfried Böhm, Günter Behnisch).

**Neofunkcionalismus** – architektura jednoduchých forem jako dědictví meziválečného funkcionalismu.

**Neomoderna, druhá moderna, nová moderna, „modern-next“** – architektura nových forem umožněných technologickým pokrokem, digitálními postupy projektování, využitím nových konstrukcí, materiálů, digitálním přenosem informací (dekonstruktivismus, Coop Himmelb(l)au).

**Neoracionalismus** – architektonické hnutí 70. let 20. stol. Čerpá z klasických a lokálních tradic. V širokém proudu postmoderny reaguje na uniformitu a odtažitost internacionálního stylu. Představitelem byl Aldo Rossi, který své myšlenky shrnul v publikaci *Architettura Razionale* (1973). V jeho pojetí se jedná o zjednodušený klasicismus, čerpající z tradic renesance, klasicismu a meziválečného italského racionalismu. Formy jsou geometrické, jednoduché, se střízlivým přístupem k dekoraci. Další představitelé: Mario Botta, Oswald M. Ungers, Ricardo Bofil.

**Nerezová ocel, korozivzdorná ocel** – ocel se zvýšenou odolností vůči korozi. Jedná se o slitinu železa s uhlíkem, doplněnou legujícími prvky, zejména chromem, niklem, manganem a molybdenem.

**Neue Einfachheit, nová jednoduchost** – architektonický směr, který vznikl v 80. letech 20. století ve Švýcarsku. Jeho podstatou je vymanění se ze směrování postmoderny k nepřehledným kompozicím, mnohotvárnosti, materiálové a finanční nákladnosti. Neue Einfachheit se vyznačuje minimalistickým přístupem, zjednodušením objemů, přehledností forem, jednoznačným vyzněním fasády, užíváním cenově dostupných materiálů a lokálních surovin s minimální potřebou dalšího zpracování. Příkladem je dům v Tavole v italské Ligurii (1985–1988) od Herzog & de Meuron.

**Neue Sachlichkeit, nová věcnost** – je umělecký směr v období Výmarské republiky do nástupu nacismu v Německu. Nová věcnost vychází z expresionismu, vůči kterému se zároveň vymezuje. Oproti směrům se subjektivním nakládáním s objektem (expresionismus, kubismus) je pro novou věcnost těžištěm význam objektu jako skutečné věci (obdobně dadaismus, surrealismus). Zkoumá vztahy věcí k přírodě a člověku, znázorňuje je v trojrozměrném prostoru s důrazem na jejich základní tvary a barevnost. V architektonické tvorbě se vliv nové věcnosti uplatnil na škole Bauhaus.

**Nosná konstrukce** – základní část budovy nesoucí zatížení veškerých ostatních částí.

**Newyorská pětka, New York Five** – skupina amerických architektů 60. a 70. let 20. stol. Skupina programově navázala na meziválečnou modernu „bílého“ funkcionalismu a dalších tehdejších směrů (purismus, konstruktivismus, hnutí De Stijl). Členy byli Peter Eisenmann, Michael Graves, Charles Gwathmey, John Hejduk a Richard A. Meier. Skupina vydala knihu *Five Architects* (1972). Členové skupiny se později přiklonili k jiným směrům (dekonstruktivismus, postmoderna).

**Normalizace** – v československých dějinách je tímto termínem označováno období od násilného potlačení pražského jara v roce 1968 armádami Varšavské smlouvy do pádu komunismu koncem roku 1989. Opatření vedoucí k normalizaci, podle moskevského protokolu, podepsaného 27. srpna 1968, se výrazně projevila také v architektuře, nové poměry znamenaly značná omezení v tvorbě a projektování. Svaz architektů ovládl pracovní trh na poli projektování, nepohodlní architekti byli ignorováni, řada vynikajících architektů zvolila odchod do zahraničí. Nejzajímavější zakázky představovaly finančně velkorysé administrativní budovy KSČ, v Praze pak podniky zahraničního obchodu. Stavební průmysl v této době levných energií dal vzniknout mnoha stavbám, které v dnešní době z hlediska legislativou daných tepelně technických požadavků neobstojí.

## O

**Obytný okrsek** – je základní organizační, společenská a urbanistická jednotka města, která se skládá z několika obytných skupin. Součástí okrsku je základní občanská vybavenost. Několik obytných okrsků tvoří obytnou čtvrť, která zahrnuje vyšší občanskou vybavenost.

**Ocel** – slitina železa, uhlíku a legujících (zlepšujících vlastnosti kovu) prvků. Konstrukční ocel má obsah uhlíku menší než 0,25 % a je dobře opracovatelná. Hojně se užívá od dob průmyslové revoluce.

**Omítka** – povrchová úprava zdicího materiálu použitím omítkové maltové směsi. Podle pojiva v omítkách se rozdělují na hliněné, sádrové, vápenné, cementové, sádrovápenné a vápenocementové. Níže jsou uvedeny základní typy omítek, nejčastěji používaných během projektem zkoumaného období.

- **břízolitová** – typická omítka jedno- nebo dvouvrstvá, vyznačující se škrábaným povrchem a obsahem větších nebo menších kousků slídy, která omítkám dává specifické optické vlastnosti.
- **jádrová** – první vrstva omítky na líci zdiva. Pojivo jádrových omítek může být jednodruhové – cement nebo vápno, nebo směsné vápenocementové, kamenivo je obvykle v granulometrii 0–4 mm.
- **štuková** – vrchní vrstva omítky s vápenným nebo vápenocementovým pojivem s kamenivem v rozmezí velikosti 0–1 mm, nanášená na připravenou jádrovou omítku. Může být ve hmotě probarvená nebo opatřena fasádním nátěrem.

**Opláštění** – obvodový plášť budovy, tvořený nenosnými fasádními prvky – ze skla, keramiky, plechu, plastických hmot.

**Organická architektura** – spojení lidských sídel a obydlí s přírodou a inspirace z ní pocházející provází celé dějiny architektury. Organická architektura je spojena s filozofií architektury, která dbá na soulad mezi lidskými příbytky a světem přírody. Toho je dosaženo citlivým přístupem a snahou nerušeně zapojit objekty do vzájemně propojené kompozice s přírodou. Analogie mezi přírodou a architekturou uváděl již Louis H. Sullivan; patrná je v díle Antonia Gaudího nebo později v kubistické architektuře, expresionismu, nebo plasticismu. Frank L. Wright rozpracoval v publikaci *An Organic Architecture: The Architecture of Democracy* (1939) svůj programový návrat k přírodě. Organické objekty se vyznačují užíváním přírodních materiálů, tvary odvozenými z přírody, forma vychází z daného prostředí a potřeb člověka, je tvořena plasticky, členěním ploch, vyhýbá se geometrickým formám. Další představitelé: Erich Mendelsohn, Richard Neutra, Paolo Soleri, Hugo Häring, Hans Scharoun, Alvar Aalto, Friedensreich Hundertwasser, Jørn Utzon.

## P

**Panel** – typizovaný prefabrikovaný stavební skladebný prvek připravený k montáži na stavbě. Použití prefabrikovaných panelů unifikovaných rozměrů pro bytovou výstavbu bylo součástí politiky řešení bytové krize v období po 2. světové válce. První panely u nás byly vyskládány z cihel; takto smontovaná stavba byla omítána tradiční omítkou. Následná výroba betonových panelů pro hromadnou bytovou výstavbu zahrnovala provedení konečné úpravy povrchu exteriérových částí (jemný štěrk, oblázky, barevná mozaika, keramika, dekorace – otisk různě tvarovaných bednicích šablon); ve výsledku byly na fasádě příznány spoje. Dalšími materiály pro výrobu panelů byly například sklo (boletický panel), překližka, dřevoštěpka + azbestocement (domy typu Okal), sklobeton. Panely tvořily stěny i stropy stavby. Panel může být nosný, zajišťovat tuhost stavby, nebo být vsazený jako výplň do nosné skeletové konstrukce.

**Panelový dům, panelák** – dům postavený s využitím konstrukčního systému prefabrikovaných panelů. Všeobecně známý problém panelových domů je nedostatečná akustická izolace. Nejčastějším důvodem revitalizace panelových domů patří nedostatečná tepelná izolace, koroze vnitřní výztuže obvodových panelů, dilatační trhliny v obvodovém plášti, netěsnosti plochých střech a zatékání do styků panelů. Přesto patří k nejrozšířenějším obytným budovám v Česku. Tomu odpovídá i široká paleta konstrukčních soustav panelových domů a přístupů jejich zasazení do urbanistických celků.

**Parametricismus** – směr moderní architektury od 90. let 20. století vycházející z počítačového navrhování: jsou zadány požadované parametry a cíle a počítač vygeneruje varianty výsledné formy v souladu se zadáním s maximální efektivitou. (Patrik Schumacher v kanceláři Zahy Hadid.)

**Parter** – přízemní část budovy, často s odlišnou funkcí od horních podlaží. Bývají sem umístěny společné obslužné prostory (kočárkárny, prádelny apod.) nebo komerční prostory s přímým vstupem z ulice. Používáno také jako výraz pro přízemní část např. divadelního hlediště. Zahradní parter – část komponované zahrady na úrovni přízemí zahrady přináležející budovy.

**Pět bodů moderní architektury** – jsou základní principy moderní architektury, které publikoval Le Corbusier ve sbírce esejí *Vers une architecture* (1923). V letech 1926 a 1927 byly publikovány i v českých a německých odborných časopisech: 1. dům na sloupech – domy získají více světla, prostor v přízemí se uvolní pro zeleň a volný pohyb; 2. střešní zahrada – plochá střecha zajistí další pobytový prostor a nahradí ztracenou zeleň v přízemí; 3. volný půdorys – díky skeletové konstrukci je možné použít konstrukčně samostatné flexibilní vnitřní příčky; 4. pásová okna – dokonalejší prosvětlení interiéru; 5. volné průčelí – konstrukčně nezávislé na nosném skeletu (zavěšená fasáda). Le Corbusier uplatnil zásady na budově Centrosojuzu v Moskvě (1929), vile Savoy v Poissy (1929–1931), nebo dvojdomu ve Weißenhofu (1928).

**Pilota** – vertikální prvek (sloup) nosné základové konstrukce stavby používaný pro hlubinné zakládání staveb. Funkcí piloty je překonat nestabilní podklad a přenést zatížení do únosné vrstvy horniny.

**Plasticismus** – snaha o polidštění jednotvárnosti a samoučelné utilitárnosti funkcionalistických staveb. Je kladen důraz na lidské potřeby ve vztahu k prostředí a začlenění do krajiny (organická architektura).

**Podhled** – viditelná spodní část horizontální konstrukce (stropu, římsy, apod.)

**Pop-art** – výtvarné umění živé od poloviny 50. let 20. století. Reflektuje konzumní způsob velkoměstského života uprostřed technické civilizace. Ovlivněn reklamou a masmédií. V pop-artu se objevují ironické, provokující, konstatující, ale i poetizující narážky. Zdroje pop-artu se druhotně objevily v postmoderní architektuře (Frank O. Gehry, Hans Hollein), nebo přímo v díle Roberta Venturiho v knize *Learning from Las Vegas* (1972).

**Pórobeton** – druh lehkého betonu (objemová hmotnost < 2000 kg/m<sup>3</sup> v suchém stavu) s dobrými tepelně a zvukově izolačními schopnostmi. Jedná se o beton tzv. přímo lehčený, což znamená, že vylehčení bylo dosaženo při výrobě vytvořením pórů přímo do vlastní hmoty betonu.

**Portlandský cement** – je nejvíce používaným druhem cementu při výrobě konstrukčního betonu a některých druhů malt. Portlandský cement se vyrábí pálením vápence (jako zdroje vápníku) s obsahem jílu (zdroj hliníku, křemíku, železa) za vzniku slínku, ke kterému se v procesu mletí přidá sádrovec jako regulátor tuhnutí. Portlandský cement obsahuje slínkové minerály, které reakcí s vodou vytvářejí pevnou strukturu cementového tmelu v betonu. Patent na výrobu portlandského cementu získal britský zedník Joseph Aspdin 21. října 1824. Jeho název je odvozen od podobnosti se stavebním kamenem, který se těží v Dorsetu na ostrově Isle of Portland, který leží v kanálu La Manche. Aspdinův cement nebyl vyroben při dostatečně vysoké teplotě, tj. nedosahoval těch vlastností, které dnes u cementu známe. Teprve v roce 1845 vyrobil Isaac Johnson první moderní portlandský cement vypálením směsi křídly a jílu při teplotách 1400 °C až 1500 °C, které se dnes používají. Při těchto teplotách dochází ke slinování a tvorbě minerálů, které jsou velmi reaktivní a vytvářejí cementový kámen takových vlastností, jak ho dnes známe.

**Postmoderna, postmodernismus** – kulturní trend poslední třetiny 20. století podmíněný krizí modernismu (industrializace, evropský antropocentrismus, racionalizace). V umění je reakcí na modernu (internacionální styl), která je exkluzivní, obecně nesrozumitelná, zaměřená převážně na kulturní elitu. Základní tezí je pluralita názorů a jejich zrovnoprávnění. Tzv. „dvojí kódování“ umožňuje „čtení“ architektury jak odborníkům, tak laikům.

**Postmoderní architektura** – architektonický směr v poslední třetině 20. století – vznikla jako součást širokého proudu postmoderny v USA na počátku 60. let (Robert Venturi a Philip Johnson, Charles Moore, Michael Graves). V Evropě se postmoderní architektura prosadila až v 1. polovině 70. let (Aldo Rossi, Christian de Portzamparc, Ricardo Bofill, Hans Hollein, Oswald M. Ungers, Mario Botta). V Japonsku se výrazněji projevila v 80. letech (Fumihiko Maki a Arata Isozaki). Významnými teoretiky postmoderní architektury jsou zejm. Charles Jencks a Robert Venturi. První stavbou u nás, která se formálně přihlásila k tomuto směru, je budova ČKD od manželů Šrámkových v Praze Na Můstku. Ve 2. pol. 80. let byla postmoderní architektura často identifikována s nostalgickým historismem a radikální, promyšlený eklekticismus se měnil v nezávaznou hru. Užití stylového pluralismu začalo působit svévolně a postmoderna, která původně poukázala na totalizující tendence moderny, se sama stala součástí totalizujícího konzumu západní společnosti a přestala být inspirativní.

**Postmoderní historismus** – jedním z projevů postmoderny je odmítnutí antihistorismu jako povinného pravidla abstraktní architektonické moderny. Postmoderní architektura vrací do tvorby barvy a rovněž archetypální architektonickou figuru (věž, rotunda, kupole, průčelí, oblouk, brána, ulice, náměstí apod.). Oblíbenými motivy jsou osová symetrie, zdobné průčelí, antikizující sloup, segmentové okno a jiné citace historických slohů. Skladba těchto prvků, přenesenou citací, metaforou předchozích lokálních uměleckých stylů, klasických historických slohů, ale také směrů původní moderny, v inspiraci fraktální geometrií a použitím v různých měřítcích, tvořila „řeč architektury“. V tomto smyslu je postmoderní historismus označován jako radikální eklekticismus.

**Pozdní moderna, neomodernismus** – pokračování moderní architektury v poslední třetině 20. století. V poválečné době se v internacionálním stylu začal projevovat samoučelný formalismus. Ten byl postupně kritizován řadou nových směrů, které modernismus aktualizovaly (brutalismus, regionalismus, neoracionalismus, High-tech), nebo ho zcela popíraly (postmoderna). Pozdní moderna navazuje na internacionální styl dalším rozvíjením dědictví klasického funkcionalismu (New York Five, neofuncionalismus).

**Prefabrikace** – průmyslová výroba typizovaných stavebních dílů (prefabrikátů) mimo stavbu v továrně. Prefabrikace je výsledkem typizace a unifikace. Předvyrobené stavební díly v různých variantách tvarů a velikostí, jejichž výhodou je relativně velká rozměrová přesnost, jsou transportovány na staveniště a zde probíhá montáž. Pro výrobu prefabrikátů bývá nejčastěji používán beton, dále ocel, dřevo, keramika, plast. Prefabrikace byla vyvinuta za účelem zefektivnění výstavby, výrazně urychluje a zlevňuje výstavbu a minimalizuje mokré procesy na stavbě. Výhodou je možnost rozšiřování již existující stavby doplněním dalších modulů, nebo je naopak zmenšovat ubráním modulů (modulární architektura). Mezi nevýhody prefabrikace patří nutná přeprava dílců a menší tuhost ve spojích dílců.

**Proudová metoda** – metoda výstavby, kdy jednotlivé pracovní fáze na sebe plynule navazují podobně jako u pásové výroby v továrně.

**Průčelí zavěšené** – samostatná nezatížená konstrukce, oddělená od nosných prvků budovy a na nich zavěšená (závěsná fasáda).

**Přestavba, adaptace** – stavební úprava stávající stavby; její přizpůsobení novému provozu.

**Purismus** – ve významu čistý; historický purismus byl přístupem památkové péče 19. století, jehož tendencí bylo navrácení původní podoby historické stavbě z doby jejího vzniku očištěním od pozdějších úprav (Viollet-le-Duc, Josef Mocker). Striktní lpění na čistotě slohu v praxi znamenalo odstranění veškerých dalších architektonických vrstev a doplnění chybějících částí o adekvátní tvarosloví a prvky (romantický purismus). Z pohledu pozdějších památkových přístupů k historickým stavbám došlo k nevratnému znehodnocení památky. Proti puristické metodě se postavila analytická metoda, která památku chápala komplexně, jako historický dokument a podle toho ji i prezentovala (Alois Riegl a Max Dvořák). Moderní purismus první poloviny 20. století byl stylem, který usiloval o čistotu

architektury ve smyslu oproštění nových staveb od dekoru. Le Corbusier společně s malířem Amédeem Ozenfantem vydali manifest *Après le cubisme* (1918). V něm požadovali pro dosažení výsledného účinku architektonického díla co nejmenších prostředků (ideální matematické poměry) s důrazem na čistotu díla v celku i v detailu. Podobně, jako u raných modernistů a žáků Otto Wagnera, měla výsledná forma vycházet z konstrukčních zákonů, struktury stavebního materiálu a barvy. Významnými představiteli byli Adolf Loos, Bedřich Feuerstein nebo Ernst Wiesner.

## R, Ř

**Regenerace** – uvedení do původního stavu; lze ale ve stavebnictví vnímat jako modernizaci objektu či území v daný moment – např. díky dotačnímu titulu (regenerace panelových sídlišť, regenerace školních budov), nebo úplně naopak, jako dlouhodobý proces péče a údržby památky podle soudobých možností a potřeb (užívání stavby a její revitalizace, renovace). Vždy je významná role soudobých potřeb ve vztahu k věci.

**Rekonstrukce** – obnova, fyzický návrat ke staršímu nedochovanému stavu, původní podobě objektu. Jeden ze způsobů obnovy památek, při němž se doplňují chybějící větší části památky, v krajním případě i celá památka, vytvořením původního, nedochovaného stavu.

**Restaurace** – ve stavebnictví znovuvybudování, obnovení stavby; obecně jeden z intervenčních způsobů přístupu k obnově památek, architektury. Jedná se o interpretační intervenci vědomě, pokud je to možné, reverzibilně, měnící vzhled objektu. Restaurování musí vždy respektovat autenticitu objektu. Podmínkou restaurování je provedení adekvátních průzkumů, stanovení cílů zásahu a vypracování restaurátorské dokumentace.

**Revitalizace** – oživení. V architektuře a urbanismu lze uvažovat: 1. Ve smyslu asanace, tedy nevratných zásahů, které zlepšují vlastnosti stavby nebo území (spojených s modernizací), které by jinak upadaly. 2. Ve smyslu adaptace nebo konverze upadajících, zanedbaných objektů a území, které jsou uzpůsobeny současným potřebám – při aplikaci památkových postupů jsou minimalizovány ztráty na dochovaných památkových hodnotách a památkové podstatě (blízká renovace, rehabilitace). 3. Ve smyslu navrácení do původního funkčního, estetického, architektonického stavu, který byl nějakým zásahem v průběhu času užíváním znehodnocen a překryt (v památkové péči lze ztotožnit na různém stupni s restaurováním, renovací, restitucí, resuscitací).

**Revivalismus** – termín zavedený teoretikem postmoderní architektury Charlesem Jencksem charakterizuje tendence architektury od 60. let 20. století. Moderní architektura, vzešlá z meziválečné avantgardy a dále se vyvíjející v duchu západního racionalismu, byla natolik silná, že se stala klasickou. Pro tyto tendence se používá také termín *neofunkcionalismus*. Do základního rejstříku revivalismu patří vyabstrahované formy klasických palladianských motivů. Viz též Newyorská pětka. V české architektuře lze do směru zařadit část tvorby Aleny Šrámkové a Jana Šrámka, Jana Lína, Vlady Miluniče, Tomáše Brixeho nebo Martina Kotíka.

**Rozpon** – vzdálenost vertikálních nosných konstrukcí.

**Řádková zástavba** – způsob blokové zástavby, kdy domy tvoří řady s pravidelným odstupem. Často využívaný funkcionality mezi dvěma světovými válkami.

## S, Š

**Sanace** – ozdravení; zásahy, jimiž se zlepšují, popř. odstraňují závady různého charakteru. V lidských sídlech asanace měst (zpravidla úplným odstraněním) z důvodů hygieny, provozu, estetiky atp. U konstrukcí se jedná o zásah, který zlepšuje stav dílčí entity a fungování celku, aniž by byla odstraněna podstata dané věci (odstraněny omítky, ale nikoliv zdi při řešení vlhkosti; přidání prvku, materiálu při řešení statického zajištění, aby celek fungoval).

**Secese** – výtvarný sloh konce 19. a počátku 20. stol. Usilovala o nový umělecký výraz oproštěný od historismu. Je považována za poslední z univerzálních mezinárodních slohů projevujících se ve všech aspektech tehdejší společnosti (od umění po životní styl). V architektuře byla nadále úzká vazba mezi architektonickou a sochařskou složkou; důležitá byla práce s řemeslníky (gesamtkunstwerk). V počátcích se uplatňovaly plastické rostlinné motivy doplněné o naturalistické prvky a ornamentální dekor. Později převládaly geometrické abstraktní motivy. Fasády se vyznačovaly pestrostí a materiálovou variabilitou (kromě štukové výzdoby byly užívány mozaiky a keramické obklady, střepy, barevné kameny a kovové prvky), jindy zas umírněností. Secese se formálně projevila i ve slovníku eklektiků, místně zlidověla. Byla výchozím stylem řady raných modernistů, v jejichž díle se prolínala s novými tvůrčími postupy.

**Sekce** – skladebná část budovy –

- **dilatační** – část budovy nebo jiné konstrukce, oddělená od sousedních sekcí dilatačními spárami;
- **koncová** – ukončuje budovu v jednom směru, má tři obvodové zdi a jen jednou stranou souvisí se sousední sekcí;
- **požární** – část budovy oddělená požárními předěly a vybavená samostatnými únikovými cestami,
- **rohová** – v kolmém zalomení spojuje dvě sousedící budovy nebo tvoří zakončení budovy; Vyžaduje atypickou dispozici;
- **řadová** – z protilehlých stran je vymezena průčelími, na zbývajících sousedí s další sekcí.
- **schodišťová** – vyhrazena svislým komunikacím.

**Sgrafito** – stará technika používaná i na fasádách rodinných, bytových a kulturních domů v 2. polovině 20. století. Na pevnou jádrovou omítku se nanáší ve hmotě barvené vrstvy kvalitní vápenné malty. Přenesený obraz či obrazec se proškrabuje na spodní vrstvu omítky, jinak barevnou. Sgrafito může být jednobarevné (rozdíl je v granulometrii kameniva podkladní a vrchní vrstvy), dvou- a vícebarevné (podle počtu nanesených barevných vrstev vápenné omítky).

**SIAL** – Sdružení inženýrů a architektů Liberecka. Ateliér, založený v roce 1968, byl koncipovaný jako skutečně nezávislý městský ateliér, první svého druhu v poválečném Československu. Hlavní devizou SIALu byla schopnost vytvářet stejně kvalitní architekturu, která vznikala na západ od našich hranic, a to i přes horší technologické a materiální podmínky. Podařilo se mu navázat na moderní architektonické trendy a překročit mantinely tvorby někdejšího východního bloku. Řada realizací ateliéru byla navíc publikována v zahraničním odborném tisku a literatuře. Kromě Hubáčka byli mezi vůdčími osobnostmi např. architekt Miroslav Masák, Otakar Binar a statici Zdeněk Patrman či Václav Voda. Samostatné trvání ateliéru však vzhledem k politickým změnám nemělo dlouhého trvání a SIAL byl k 1. lednu 1972 včleněn zpět do Stavoprojektu. Karlu Hubáčkovi se ho nicméně podařilo udržet jako jeden z ateliérů, čemuž napomohly výsledky dřívějších prací a uznávaná orientace ateliéru v aktuálních stavebních technologiích.

**Skelet, skeletová stavba** – stavba nesená sloupy nebo pilíři (ze železobetonu, oceli). Stěny jsou zpravidla provedeny z lehčího výplňového zdiva nebo s použitím panelů. Skelet může být montovaný z jednotlivých konstrukčních prvků nebo monolitický.



**Skleněné tvárnice** – stavební prvky používané jako zdící materiál pro lehké konstrukce, propouštějící světlo. Obchodní značky Luxfera, Copilit (lité válcované sklo profilu U v různých rozměrech, díky profilaci dobře zatížitelné a použitelné i velkoplošně prosklené fasády, dnes nahrazeno výrobkem Profilit).

**Socialistický realismus, sorela** – umělecké hnutí a metoda, k jejímž zdrojům patří ideologie marxismu-leninismu, a podle profesora Šváchy také Teigeho přijetí surrealismu a spojení s konstruktivismem. V Československu byla po IX. sjezdu KSČ v květnu 1949 ustavena generální linie v kulturní politice a socialistický realismus deklarován jako jediná přípustná tvůrčí umělecká metoda. Socialistický realismus, stejně jako předcházející totalitní směry v architektuře, hledá hlavní inspiraci v klasických formách. Odhlédneme-li od dobových společenských a politických souvislostí, je možno formální směřování, kterým se socialistický realismus ubíral, chápat jako všeobecně přijímané hledání stylu, přirozeně navazující na klasicizující trendy architektonické moderny dvacátých let 20. století.

V urbanismu a architektuře socialistického realismu, ve formách a zdobnosti je zřetelný vliv historických monumentálních slohů – „imperiálního“ baroka a klasicismu (viz též neoklasicismus). Vliv klasických forem a kompozičních pravidel se projevil kladně zejména v urbanistické tvorbě, v projektování obytných celků v poválečné době budováním nových měst a sídlišť (Ostrava-Poruba, Havířov, Horní Slavkov, Ostrov a další).

Typickým příkladem sorely u nás je pražský hotel International (F. Jeřábek, 1954–1956), příkladem vysoce kvalitní interpretace formálních zásad socialistického realismu, s příklonem ke stylu art deco, je hotel Jalta na Václavském náměstí v Praze (A. Tenzer, 1954–1958).

Odklon od dekorativismu socialistického realismu nastal po smrti sovětského vůdce Stalina, po projevu jeho následovníka Chruščova, který v prosinci 1954 odsoudil „zdobnictví a zbytečnosti v architektuře“, stejně jako eklektický způsob plánování měst, které označil jako mrhání prostředky a pracovním úsilím.

**Spára** – úzký prostor nebo plocha mezi dvěma konstrukčními částmi, které se téměř nebo zcela dotýkají, ale nejsou spolu pevně spojeny. (dilatační spára, ložná spára, styčná spára, připojovací spára). Spára může být zcela nebo zčásti vyplněna izolačním materiálem nebo překryta krycí lištou.

**Standardizace** – proces sjednocení pomocí zavádění standardů. Vede ke koordinaci, kompatibilitě a opakovatelnosti v kvalitě výroby. Je možné kombinovat různé funkce jednotlivých částí budovy do logického celku.

**Strukturalismus** – architektonický směr, který v polovině 20. stol. Reagoval na funkcionalismus a racionalismus. Hlavním výrazovým prostředkem je struktura povrchů architektury, kterou tvoří použité materiály (hrubý beton, prefabrikáty, zvlněné plechové plochy, mřížové slunolamy ap.).

**Stucco lustro** – lesklý štuk; může být sádrový nebo vápenný. Sádrový štuk představuje 10mm omítku z alabastrové sádry (bílou nebo s použitím pigmentu), která se po zavadnutí utáhne žehličkou a po zatvrdnutí se napustí lněným olejem a navoskuje včelím voskem. Vápenný štuk obsahuje 4 vrstvy vápenné malty o různém složení. Pátá finální vrstva je tvořena vápnem, roztokem jádrového mýdla, smolou, voskem a zemítymi pigmenty. Vrstva se zažehlí žehličkou, vyhladí se kameny do sametového lesku, po úplném zatvrdnutí se voskuje jako umělý mramor.

**Syntetická metoda** – s krizí analytické metody, fragmentárně odhalující jednotlivé historické stopy, přistupuje syntetická metoda k dílu komplexněji s ohledem na celkový dojem z díla a se snahou porozumět idejím a principům do díla vloženým. Pro metodu je primární zachování stavu dochované památky do současnosti. Zásahy v podobě přiznaných doplňků jsou opodstatněny celistvou prezentací díla, podřizují se jeho duchu.

**Šumperák** – typový dům pro jednu rodinu, navržený Josefem Vaňkem koncem 60. let 20. století. Formálně odpovídající tzv. bruselskému stylu. Typické je vyložení 1. patra s lodžii se šikmými bočními stěnami a perforovanými kruhovými otvory.

## T

**Technologická moderna** – začala se vyvíjet v 60. letech v Anglii. Podrobně se věnuje technologickému budování staveb, vyjadřování konstrukce a pravdivé práci s materiálem. Nemá jedno základní východisko či typické charakteristické formy – je o mnoho různorodější než tehdejší architektonické směry. Více se věnuje hledání nových prostorových forem a tvarů s bohatou strukturou a vyšší výrazovostí, přičemž pro ně hledá racionální konstrukci.

**Trakt** – část budovy, nebo prostor vymezený nosnými konstrukcemi. Uliční, střední a dvorní. Není-li střední, vzniká dvoutrakt. Je-li středních několik, jde o čtyřtrakt, pětitrakt i více-trakt.

**Tým X, Team 10** – skupina architektů a urbanistů, která se v opozici proti zakladatelům funkcionalistické architektury zformovala na IX. kongresu CIAM roku 1953. Název nese podle pořadového čísla X. kongresu v Dubrovniku (1956). Hlavní představitelé jsou Alison a Peter Smithsonovi (brutalismus), Georges Candilis, Shadrach Woods, Aldo van Eyck, J. B. Bakema, Giancarlo De Carlo. Členové skupiny odmítali abstraktní zásady Athénské charty a snažili se prosadit opuštění přísného funkčního zónování. Na X. kongresu CIAM v Dubrovniku prosadili myšlenku kontinuity urbanistické kultury a stavěli ji do protikladu k necitlivým projevům funkcionalismu.

**Typizace** – s výzkumem a vývojem typologie ve stavebnictví, s určením potřebných, ideálně minimálních rozměrů pro různé požadované funkce, byly vytvořeny předpoklady pro unifikaci a typizaci rozměrů nejdůležitějších stavebních výrobků a prvků, a tím umožněn přechod na jejich hromadnou výrobu průmyslovými metodami až po automatizaci jednotlivých výrobních postupů. Cílem typizace bylo zefektivnění stavební výroby ve snaze splnit požadavek stavět rychle, ekonomicky a se sníženou pracností. Unifikace rozměrů sleduje snížení počtu skladebných prvků, vznikají skladebné moduly. Modulová soustava ve výstavbě vytváří na základě modulu rozměrovou a tvarovou skladebnost, vzájemnou zaměnitelnost, opakovanou použitelnost skladebných prvků, výrobků a zabudovaného zařízení.

## U

**Umakart** – vysokotlaký laminát, vzniká slisováním více vrstev kartonu vytvrzených umělou pryskyřicí při vysoké teplotě. V panelové výstavbě se umakart nalepený na nosné desky používal jako konstrukce bytového jádra.

## V

**Valchové sklo** – sklo s vyvýšeným vzorem rovnoběžných čar, zpravidla zhotovené litím nebo lisováním.

**Vápenopískové prvky** – prefabrikát připravený ze směsi křemenného písku, vápna a vody, který je zpevněn hydrotermálním procesem v autoklávu. Tímto způsobem se vyrábí plné cihly (komínovky), děrované prvky (plotovky) a tzv. řemínky, které mají sekaný povrch imitující kamenicky opracovaný pískovec.

**Vestibul, foyer, vstupní hala, dvorana, předsálí** – prostor určený ke shromáždění lidí před vstupem do dalších částí budovy, většinou ve veřejných budovách (divadla, kina, úřady, školy, hotely).

**Výstavní kolonie** – soubor staveb účelově vybudovaný k představení a propagaci moderní architektury. Jako první byla postavena kolonie Weissenhof ve Stuttgartu (1927); dále kolonie Nový dům v Brně (1928), jako součást Výstavy soudobé kultury v Československu; kolonie WUWA ve Vratislavi (1929) s kolektivním domem od Hanse Scharouna; kolonie Werkbundu ve Vídni (1930–1932) a kolonie Baba v Praze (1932).

**Výška konstrukční** – vzdálenost sobě vzájemně odpovídajících úrovní dvou po sobě následujících stropních konstrukcí.

**Výška světlá** – vzdálenost od nášlapné vrstvy podlahy po povrchovou vrstvu podhledu.

## W

**Werkbund, Deutscher Werkbund** – Svaz německého díla. Skupina umělců, architektů, designerů a řemeslníků ustanovená v Mnichově v roce 1907. K zakládajícím architektům patřili Joseph Maria Olbrich, Peter Behrens, Richard Riemerschmid, Josef Hoffmann, Bruno Paul a další. Aktivity svazu významně ovlivnily vývoj moderní architektury a designu.

## X

**Xylolit** – podlahovina tvořená směsí oxidu hořečnatého a roztoku chloridu hořečnatého s přidáním jemně mletých dřevěných pilin a pigmentů s výslednou barvou povrchu zpravidla zemité červenou nebo hořčičně žlutou. Hmota není odolná působení vody, proto se její povrch ošetřoval voskem nebo pastou na parkety.

## Z, Ž

**Zádveří** – izolační prostor za vstupními dveřmi, oddělený od vnitřního prostoru dalšími dveřmi.

**Zástavba** – udává celkový charakter zastavění obytného souboru. Do 4 podlaží je nízká, střední 4–10 podlaží, vysoká nad 10 podlaží. Podle hustoty volná nebo sevřená, podle skladby bloková, bodová, hřebínková, obvodová, řádková, řadová, skupinová, souborová.

**Závěsná fasáda** – konstrukční systém lehkého obvodového pláště, díky kterému je možné vytvářet celoskleněný obvodový plášť budov.

**Zónování** – rozdělení sídelního útvaru na zóny podle funkcí v rámci městské infrastruktury. Podle Athénské charty formu města určují jeho základní funkce: bydlení, práce a rekreace, spojené systémem dopravy.

**Zónování výškové** – vymezení lokalit v rámci sídelního útvaru, zejména v případě městských památkových rezervací, určujících kde je nebo není možné stavět výškové budovy.

**Ztracené bednění** – představuje prefabrikát (formu) pro uložení čerstvého betonu, který zůstává trvalou součástí stavební konstrukce. V českém stavebnictví se na počátku 70. let 20. stol. prostřednictvím licence zakoupené z Rakouska rozšířil systém VELOX, používaný především pro stavbu mateřských a základních škol pavilonového typu. Tento systém využívá prefabrikáty ze štěpkocementových desek.

**Železobeton** – kompozitní materiál, jehož základ tvoří beton s vysokou odolností proti působení tlaku, vyztužený ocelovou výztuží zajišťující odolnost v tahu ohybem (betonářská výztuž). Výztuž je při výrobě vložena do bednění a zalita betonem tak, aby při následném zatížení prvku zajistila jeho pevnost v tahu. První obytný dům s železobetonovou konstrukcí byl postaven v roce 1873 v Port Chesteru ve Spojených Státech. V roce 1903 byl podle návrhu Augusta Perreta realizován obytný dům na Rue Franklin v Paříži, železobetonový skelet zde umožnil volný půdorys

a použití velkých oken. První veřejnou budovou, postavenou s využitím železobetonové konstrukce, bylo divadlo na Champs Elyssés (1910–1913) v Paříži.

## 8. Literatura a prameny

BARTOŠ, Štěpán, PANOCH, Pavel. *Karel Řepa: pardubický architekt ve věku nejistot*. Pardubice: Helios, 2003.

BAŠE, Miroslav. *Česká architektura 1945–1995*. Praha: Obec architektů, 1995.

BERAN, Lukáš. *Architekt Vladimír Machonin*. Olomouc, 2003. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

BIEGEL, Richard, SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *Nová scéna Národního divadla*. Praha: Národní divadlo, 2010.

Brno – Wien: vypracování hodnotící metodiky architektury období 1945 až 1979 = Entwicklung einer Bewertungsmethodik der Architektur von 1945 bis 1979. Brno: Magistrát města Brna, Odbor památkové péče, 2012. 135 stran.

DROCHYTKA, Rostislav, DOHNÁLEK, Jiří, BYDŽOVSKÝ, Jiří, PUMPR, Václav, DUFKA, Ámos, DOHNÁLEK, Pavel. *Technické podmínky pro sanace betonových konstrukcí TP SSBK III*. Brno: Sdružení pro sanace betonových konstrukcí, 2012.

DVOŘÁKOVÁ, Dita a kol. *Jiří Kroha*. Brno: ERA, 2007.

DULLA, Matúš, MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Architektúra Slovenska v 20. storočí*. Bratislava: Slovart, 2002.

HALADA, Jaroslav, HLAVAČKA, Milan. *Světové výstavy*. Praha: Libri, 2000.

HAVRÁNEK, Vít a kol. *Bruselský sen: československá účast na světové výstavě Expo 58 v Bruselu a životní styl 1. poloviny 60. let*. Praha: Arbor vitae, 2008.

HONSOVÁ, Tereza. *Bruselské interiéry*. Olomouc, 2007. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.

JIROUTEK, Jiří. *Fenomén Ještěd*. Liberec: J. Jiroutek, 2008.

JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému. Příběh českého divadla (1945–1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010.

KAROUS, Pavel. *Vetřelci a volavky. Atlas výtvarného umění ve veřejném prostoru v Československu v období normalizace (1968–1989)*. Praha: Arbor vitae, 2013.

KLÍMA, Petr (ed.). *Kotvy Máje. České obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011.

KLUSÁČEK, L. Beton a historické konstrukce. In: *Sborník semináře Obnova betonových konstrukcí s kulturní hodnotou*. Praha: Společnost pro technologie ochrany památek, 2012, s. 35–40.

KOLÍBAL, Stanislav (ed.). *Kdysi a potom / Le Corbusier*. Praha: Arbor vitae, 2003.

KOVAČEVIĆ, Igor (ed.). *Beyond Everydayness – Theater Architecture in Central Europe*. Praha: Národní divadlo, 2010.

KRATOCHVÍL, Petr (text). *Karel Hubáček: pocta české komory architektů*. Praha: Galerie Jaroslava Fragnera, 2006.

KUČA, Karel, KUČOVÁ, Věra. *Metodika klasifikace staveb podle památkové hodnoty*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Odborné a metodické publikace (NPÚ).

KUČA, Karel, KUČOVÁ, Věra. *Principy památkového urbanismu*. Praha: SÚPP, 2000. 104 s., 258 obr. (Zprávy památkové péče. Příloha.)

KUDĚLKOVÁ, Lenka, MIZEROVÁ, Alena. *Architekt Ivan Ruller*. Brno: VUTIUM, 2005.

MASÁK, Miroslav. *Tak nějak to bylo*. Praha: KANT, 2006.

MASÁK, Miroslav, JIRKLOVÁ, Karolina (ed.). *Architekti SIAL*. Praha: KANT, 2008.

MORAVČÍKOVÁ, Henrieta, DLHÁŇOVÁ, Viera. *Divadelná architektúra na Slovensku*. Bratislava: Divadelný ústav Bratislava, 2011.

PAŽOUTOVÁ, Kateřina. *České výtvarné umění a architektura 60. let 20. století*. Brno: VUTIUM, 2004.

POPELOVÁ, Lenka, ŠPAČKOVÁ, Eva (eds.). *Sovět architektury a divadla. Architekt Ivo Klímeš*. Praha: Grada, 2014.

POPELOVÁ, Lenka. Architektonické a architektonicko-urbanistické soutěže šedesátých let. *Architektúra a urbanizmus*. Bratislava: Slovenská akadémia vied. 2013, **XLVII**(1-2).

POPELOVÁ, Lenka. Vliv architektonických soutěží konce padesátých a šedesátých let na vývoj architektonické formy. *Architektúra a urbanizmus*. Bratislava: Slovenská akadémia vied. 2014, **XLVIII**(1-2).

ŘEPA, Miroslav. *Světové výstavy EXPO: Československo a Česká republika na světových výstavách po roce 1945*. Pardubice: Helios, 2005.

SEDLÁKOVÁ, Radomíra. Karel Prager. *Prostor v čase. Výstava architektonického díla z let 1950–2001* (katalog výstavy). Praha: Blok architektů a výtvarníků, 2002.

SEDLÁKOVÁ, Radomíra, FRIČ, Pavel. *20. století české architektury*. Praha: TITANIC, Grada, 2006.

SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *Karel Prager*. Praha: TITANIC, 2013.

SEDLÁKOVÁ, Radomíra, POTŮČEK, Jakub. *Příběh Veletržního paláce*. Praha: Národní galerie, 2014.

SEDLÁK, Jan, TEPLÝ, Libor. *Ve znamení moderny. Architektura 20. století v Brně*. Brno: Fotep, 2004.

SMĚTÁK, Pavel, PUČEROVÁ, Klára (eds.). *60´/70´ Věra a Vladimír Machoninovi*. Praha: Galerie Jaroslava Fragnera a Architectura, 2010.

STRAKOŠ, Martin (ed.). *Bílá loď uprostřed Ostravy 1961–2011. 50 let Domu kultury města Ostravy v proměnách umění a doby*. Ostrava: IMAGE STUDIO, 2011.

STRAKOŠ, Martin. *Kulturní domy na Ostravsku v kontextu architektury a umění 20. století. Základní kameny společnosti*. Ostrava, NPÚ, 2012.

STRAKOŠ, Martin. Ostravsko v soutěžení a budování. Architektonické soutěže na stránkách závodního časopisu Stavoprojekt (vycházel 1952–1961) v kontextu České architektury. In: *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2012*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2012.

SVOBODA, Jan E., NOLL, Jindřich, SKALA, Vladislav. *Praha 1945–2003. Kapitoly z poválečné a současné architektury*. Praha: Libri, 2006.

SVOBODA, Jiří. *Jiří Voženílek: architekt ve Zlíně*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2011.

ŠEVČÍK, Jiří, MORGANOVÁ, Pavlína. *České umění 1939–1999 (sborník sympozia AVU v Praze)*. Praha: Akademie výtvarných umění, 2000.

ŠEVČÍK, Oldřich. *Šedesátá léta XX. století. Komentované chronologické tabulky (skripta)*. Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2006.

ŠEVČÍK, Oldřich, BENEŠ, Ondřej. *Architektura 60. let. „Zlatá šedesátá“ v české architektuře 20. století*. Praha: Grada, 2009.

ŠTASTNÁ, Marie (ed.). *Socha – architektura – veřejný prostor (sborník semináře)*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2008.

ŠVÁCHA, Rostislav (ed.). *Naprej! Czech Sports architecture 1567–2012*. Praha: Prostor – architektura, interiér, design, 2012.

ŠVÁCHA, Rostislav (ed.). *Sial*. Praha: Arbor vitae – Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010.

TICHÁ, J. (ed.). *Architektura na prahu informačního věku*. Praha: Zlatý řez, 2001.

URLICH, Petr, VORLÍK, Petr, FILSAKOVÁ, Beryl, ANDRÁŠIOVÁ, Katarína, POPELOVÁ, Lenka. *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*. Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2006.

VESELÝ, Dalibor. *Architektura ve věku rozdělené reprezentace*. Praha: Academia, 2009.

VORLÍK, Petr. *Areál ČVUT v Dejvicích v šedesátých letech*. Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2006.

VORLÍK, Petr, BRŮHOVÁ, Klára. *Jasan Burin / jistoty a pochyby*. Praha: Zlatý řez, 2014.

VORLÍK, Petr, FRAGNER, Benjamin, BERAN, Lukáš. *Ještěd. Evidence hodnot poválečné architektury*. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví, Fakulta architektury ČVUT v Praze a Národní památkový ústav, 2010.

ČSN ISO 13822 Zásady navrhování konstrukcí – Hodnocení existujících konstrukcí. Platnost od prosince 2014.

Council of Europe, Recommendation No. R (91) 13 of the Committee of Ministers to Member States on the Protection of the Twentieth-Century Architectural Heritage, adopted by the Committee of Ministers on September 9th 1991. / Rada Evropy, Doporučení č. R (91) 13 výboru ministrů členských států na ochranu architektonického dědictví 20. století, přijaté Výborem ministrů 9. září 1991.

### Odborné články, texty:

Architektura osmdesátých let v České republice – Osobitost, identita a paralelní úvahy na pozadí normalizace (DG18P020VV013) v programu aplikovaného výzkumu a vývoje Ministerstva kultury České republiky Národní a kulturní identita – NAKI II (hl. řeš. Doc. Petr Vorlík, FA ČVUT v Praze).

VORLÍK, Petr, ZIKMUND, Jan, PAVEL, Miroslav, POPELOVÁ, Lenka, BERAN, Lukáš, JAMNICKÁ, Alexandra. *Náměty na kulturní památky: Náměty na kulturní památky: pracovní skupina pro poválečnou architekturu při ČNK ICOMOS*. Praha, 2017, (nepublikovaný text).

Sborník z konference Between Rejection and Appropriation. The Architectural Heritage of Socialism in Central and Eastern Europe. Leipzig: Böhlau Verlag, ed. “Visuelle Geschichtskultur”, 2013.

1960 plus: ein ausgeschlagenes Erbe?. In: *Dokumentation der Tagung des Deutsches Nationalkomitees für Denkmalschutz*. Bonn: Schriftenreihe des Deutsches Nationalkomitees für Denkmalschutz, 2007, band 73.

### Periodika:

BYDŽOVSKÝ, Jiří, DROCHYTKA, Rostislav, KEPÁK, Roman. Diagnostické metody pro průzkumy chladících věží. *All for Power*. Ostrava: Konstrukce Media, 2014, **8**(5), 74–77.

HILSKÝ, V. Stavby zastupitelských úřadů ČSSR v zahraničí. *Československý architekt*. 1966, **XII**(1), 4.

ŽÁK, L. Dosavadní rekreační hotely – jejich vady a zlepšení. *Československý architekt*. 1966, **XII**(18), 4

VORLÍK, Petr, BRŮHOVÁ, Klára, ZIKMUND, Jan, et al. Česká poválečná architektura „pod ochranou a bez“. *Zprávy památkové péče*. Praha: NPÚ, 2017, **77**(4), 456–462.

### Výběr ze zahraniční literatury k tématu:

BANHAM, Reyner. *Guide to Modern Architecture*. Princeton: Van Nostrand, 1962.

BANHAM, Reyner. The New Brutalism: Ethic or Aesthetic? *Documents of Modern Architecture*. New York: Reinhold Publishing, 5.

COLLEPARDI, M. *Moderní beton*. Praha: ČKAIT, 2009, 342 stran.

FRAMPTON, Kenneth. *The Evolution of 20th Century Architecture: A Synoptic Account*. Wien. Beijing: Springer; China Architecture & Building Press, 2007.

GUILLET, Anne-Laure. Docomomo International: Modernity as heritage. *Journal of Architectural Conservation*. London: Taylor&Francis, 13(2), 151–156.

HARWOOD, Elain. *A Guide To Post-War Listed Buildings*. Rev. and expanded ed. London: Batsford, 2003.

HITCHCOCK, Henry Russell a Philip JOHNSON. *The International Style*. Reprint ed. London, New York: W. W. Norton, 1995.

LANGE, Ralf. *Architektur und Städtebau der sechziger Jahre*. 1. Bonn: Deutsches Nationalkomitee für Denkmalschutz, 2003.

# Metodika hodnocení

a ochrany staveb 2. poloviny 20. století  
(se zaměřením na architektonické dědictví 60. a 70. let)  
vzhledem k jejich (možné) památkové ochraně

**Vydal:** Národní památkový ústav, Valdštejnské náměstí 162/3, 118 01 Praha 1 – Malá Strana

Odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra moderní architektury v Brně

**Autoři textů:** Renata Vrabelová, Naďa Goryczková, Lenka Popelová, Radomíra Sedláková,  
Tomáš Šenberger, Pavel Škranc, Petr Urlich

**Editoři:** Renata Vrabelová, Naďa Goryczková

**Redakce:** Pavlína Petrová, Renata Vrabelová

**Fotografie:** Roman Polášek, pokud není u fotografie uvedeno jiné autorství.  
Fotografie poskytnuty z archivu NPÚ, archivu autorů textů

**Grafické zpracování:** Martin Feikus

**Vydání:** první

**ISBN 978-80-87967-22-5**

Brno 2020  
www.npu.cz

ISBN 978-80-87967-22-5



9 788087 967225

# Metodika hodnocení architektury budov a souborů z období 60. a 70. let 20. století

Nástroj k objektivnímu zhodnocení existujícího architektonického dědictví – budov a stavebních celků ze zkoumaného období

## POSTUP TVORBY METODIKY – VÝSLEDEK PROJEKTU DG16P02R007, POUŽITELNÝ OBECNĚ

I. FÁZE PRŮZKUMU								
PRŮZKUM --- EVIDENCE objektů / stavebních celků								
1.	nástroje		a) archivní a knihovní průzkum	výsledek	EVIDENCE / PASPORT zkoumaných staveb	ZAZNAMENÁVANÉ ÚDAJE / PODKLAD PRO VÝBĚR		
			b) průzkum v terénu			A) název / funkce / program, lokace, datace, autoři		
			c) metoda orální historie			B) kulturně-historické, společenské souvislosti		
			d) sběr projektové, obrazové a fotografické dokumentace			C) urbanistické souvislosti		
			e) pořízení fotografické dokumentace na místě			D) význam dobový / význam současný		
			E) evidence změn					
II. FÁZE FORMULACE HODNOT / KVALIT – PODKLAD PRO VÝBĚR PŘÍKLADOVÝCH STAVEB								
VÝBĚR objektů / stavebních celků, realizovaných během zkoumaného období na základě EVIDENCE								
2.	hodnotící kritéria / posouzení / význam stavby HODNOTY SPOLEČENSKO-HISTORICKE		a) význam stavby podle její funkce – zařazení do kategorie podle typologie / funkce / programu - popis typologického druhu; - spádovost, jedinečnost v rámci dané lokality	výsledek	TYPLOGICKÝ TŘÍDNÍK	VÝBĚR příkladových staveb – podle typologického třídění		
			b) význam z hlediska kulturně historických a společenských souvislostí, doba vzniku, zařazení do kulturně-historického / společenského kontextu doklad výrazné etapy vývoje výtvarného umění, architektury, stavitelství, urbanismu, zahradní a krajinářské tvorby...			STAVBY PRO BYDLENÍ	soubory bytových domů pro panelovou výstavbu – řeší metodika projektu pod identifikačním kódem DF13P010VW018	
			c) význam z hlediska osob, podílejících se na realizaci: autor/autoři, spolupracující umělci; významný tvůrce, známost, pedagogické působení, vliv na utváření dobového formálního vyjádření				samostatné bytové domy	
			d) jednota architektonického návrhu jako celku - harmonie exteriér + interiéru význam z hlediska estetického / formálního: formální vzory a zdroje / charakteristické znaky, typické dobové / formální znaky / projevy / trendy významný reprezentant určité druhové skupiny staveb; ojedinelý doklad dobových forem				soubory rodinných domů	
			e) význam z hlediska původnosti formálního ztvárnění – originalita / jedinečnost / experiment			STAVBY OBČANSKÉ	samostatné rodinné domy	
			f) urbanistický význam – z hlediska územního záběru, regionální zvláštnosti / preference, širší urbanistické vztahy, pohledové / vedutové kvality původní vs. současná urbanistická koncepce území				stavby pro přechodné bydlení – internáty, ubytovny, studentské koleje, domy pro seniory apod.	
			g) výklad / způsob interpretace – interpretace výrazových prostředků – jako výsledek analýzy zkoumaného objektu – navigování směrem k novému pohledu na tuto část dochované materiální historie				stavby pro výchovu, vzdělávání a vědeckou činnost – mateřské, základní, střední školy, vysoké školy, výzkumné ústavy apod.	
			h) přehled publikací, metodických příruček zabývajících se problematikou zkoumaných staveb; recepcce současná – kladný vztah širší veřejnosti ke stavbě dokládající dobové myšlení, formální a umělecké směry, v souvislostech se společenskými, historickým událostmi nebo významnými osobami – v rámci českých zemí, posílení národní identity a význam – ohlas v mezinárodním kontextu; ODBORNÉ MEZINÁRODNÍ UZNÁNÍ				stavby pro zdravotnictví – nemocnice, polikliniky, zdravotní střediska, lázeňské objekty apod.	
			i) význam z hlediska fyzické podstaty stavby - typické materiály a technologické postupy - typová řešení, unifikace, prefabrikace - jedinečnost / originalita / inovativnost / experiment - kvalita provedení stavby				stavby pro turistický a cestovní ruch a veřejné stravování – hotelová zařízení, restaurace, kavárny, bary apod.	
			j) význam z hlediska umístěných uměleckých děl, umělecky zpracovaných funkčních prvků stavby a detailů – UMĚNÍ JAKO SOUČÁST ARCHITEKTURY				stavby pro obchod a služby – obchodní domy, nákupní střediska, prodejny, tržnice apod.	
			k) stupeň zachování stavby v celku i v detailech / přestavby / přístavby AUTENTICITA			stavby pro tělovýchovu, sport a rekreaci – sportovní areály, stadiony, hřiště, rekreační zařízení, areály volného času, plavecké haly, koupaliště apod.		
			l) zběžné posouzení fyzikálně-technických vlastností objektu (zejména statika a tepelně technické vlastnosti) = všeobecný předpoklad nevyhovění současným legislativním požadavkům			stavby pro kulturu – divadla, kina, kulturní domy, galerie, muzea, památníky, knihovny apod.		
	m) udržitelnost / zachování / renovace – - možnost zachování originálu – celku nebo vybraných částí s ohledem na jejich stupeň dochovanosti – - ve funkci – původní/nové - v materiálech, konstrukci, površích - ve formě, designu, uměleckém ztvárnění	stavby pro administrativu – kancelářské budovy, úřady, peněžní ústavy, pošty, zahraniční zastupitelství						
		TECHNICKÉ STAVBY	výrobní a skladové prostory – řeší projekt NAKI pod identifikačním kódem DG16P02H029					
		VÝTVARNÉ DÍLO VE VEŘEJNÉM PROSTORU	konstrukce technické infrastruktury – vodojemy, vysílací / přijímací věže, vodní nádrže apod.					
			dopravní stavby – letiště, nádraží, liniové stavby, mosty, lávky pro pěší apod.					
		AUTORSKÉ ZPRACOVÁNÍ INTERIÉRU / VÝTVARNÉ ZPRACOVANÉ FUNKČNÍ PRVKY / VÝTVARNÉ DÍLO V INTERIÉRU	parkové úpravy parteru a veřejných prostor					
			volně umístěné umění v rámci zkoumaného objektu					
			umělecká díla jako součást exteriéru budov					
			samostatné umělecké dílo v interiéru – sochy, plastiky, volně umístěné v interiéru atypická řešení interiéru jako formálně jednotné součásti stavby; interier vložený do budovy z historicky jiného slohového období; typová řešení designu interiérového vybavení prvky interiérové výzdoby jako součást výtvarného celku – umělecké objekty, implementované do konstrukce nebo povrchových částí objektu – dekorativní stěny; výtvarně pojaté povrchy; podlahy – mozaiky, dlažby; inkrustace, stěny z ušlechtilých materiálů, sgrafita, dělicí prvky, zábradlí apod.					
III. FÁZE ZÁVĚREČNÉHO HODNOCENÍ								
Konečné zhodnocení na základě výčtu kvalit z fáze II.								
CÍL – snaha o zachování hodnotných dokladů dobové architektury, kultury, estetiky								
3.	HODNOCENÍ	a) výčet/popis existujících kvalit/hodnot	e) možnost odkazu na vzorové / příkladné / následovníhodné obnovy					
		b) formulace přínosu zachování kvalit/hodnot	- zachování materiálově hmotné a formální podstaty					
		c) popis změn a jejich vliv na současnou podobu objektu	- zachování/změna funkce					
		d) možnosti legislativní památkové ochrany (rezervace, pásmo, zóna)	- zahraniční příklady obnovy / restaurátorských prací					